İNCELEME

METE TUNÇAY • 1923 AMELE BİRLİĞİ

METE TUNÇAY

1923 AMELE BİRLİĞİ

1923
Amele Birliği

Bu kitap
1989 yılının Ekim ayında İstanbul'da
ÖZAL Matbaası'nda
dizilip basılmıştır.

Mete Tunçay

1923
AMELE BİRLİĞİ

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ, 7

I. İSTANBUL UMUM AMELE BİRLİĞİ'NİN KURULUŞUNDAN ÖNCE, 11

Ek I/1. İşgal polisinin Şakir Rasim hakkında topladığı bilgiler, 16

I/2. İşgal polisinin Sosyalist İşçi Fırkası'nın kuruluşu hakkındaki raporu, 18

I/3. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın 8 Mart 1922'de değiştirilen tüzüğü, 19

I/4. TSF reisi Ş. Rasim'in Fransız komutanı Gen. Charpy'ye yazdığı yakınma mektubu, 24

I/5. Ş. Rasim'in 1922 1 Mayıs'ı hakkında Müttefik Y Komiserine raporu, 26

II. İSTANBUL UMUM AMELE BİRLİĞİ (İUAB), 31

Ek II/1. «Tramvay Şirketinin Amele Siyaseti», Aydınlık, 10 Şubat 1923

II/2. Vanlı Kâzım, «Asrî Devletçilik», İleri, 12 Nisan 1923, 51

II/3. İUAB Nizamnamesinde 14 Nisan 1923 değişiklikleri, 54

II/4. İUAB Merkez-i İdaresinin 26 Ekim 1923 faaliyet raporu, 56

II/5. İUAB 30 Aralık 1922 - 20 Ekim 1923 Hesap bilançosu, 67

III. TÜRKİYE UMUM AMELE BİRLİĞİ, 79
Ek III/1. TUAB 26 Ekim 1923 Olağanüstü Kongresinin TBMM Hükûmetine muhtırası, 93
III/2. TUAB'nin 26 Ekim 1923 tarihli değiştirilmiş tüzüğü, 97
III/3. TUAB'nin 23 Kasım 1923 tarihli tüzük değişiklikleri ve yönetici listeleri, 107
III/4. TKP organı Vazife'den AB ve Ş. Rasim hakkında iki yazı, 111

IV. BİRLİĞİN DAĞILMA SÜRECİ, 115
Ek IV/1. Ş. Rasim'in fesih söylentilerini yalanlaması, 133
IV/2. Mesâi Kanunu tasarısı hakkında İktisat Vekâleti'ne bildirilen görüşler, 135
IV/3. Ş. Rasim'in İşçi ve Sosyalist Enternasyonali'ne mektubu (Fransızca), 136
IV/4. «Amele Birliği Ne Yaptı» 20.12.1922-1.4.1924, 137

V. SONUÇ, 157

KAYNAKÇA, 160

SUNUŞ

Bu kitapçık, Cumhuriyetimizin ilân edildiği yılda geçen, bir sendika federasyonu kurma girişimine ilişkin belgesel bir çalışmadan oluşuyor. Kullandığım birincil temel kaynakları rastlantılar sonucu buldum. Ama Birliğin günlük basına yansıyan etkinliklerini eski gazete koleksiyonlarından izlemek hayli zamanımı aldı. Şimdi işim bittikten sonra, üstelik başarısız kalmış böyle bir girişimin öyküsü için bu kadar uğraşmaya değer miydi diye düşünüyorum. Galiba değerdi, daha doğrusu değdi. Çünkü burada bulacağınız bilgiler, sendikacılığın ötesinde, dolaylı olarak 1923'ün genel siyasal yaşamını da gösteriyor.

Kitapta, daha önce yayımlanmış herhangi bir metni yinelemedim; gönderme yapmakla yetindim. Yayımladığım yeni belgeleri de yorumlamaya, hatta içeriklerini ayrıca açmaya kalkışmadım. Umarım, başka araştırıcılar, sunduğum malzemeyi çözümleyerek, işçi hareketi tarihimizi zenginleştiren sonuçlar çıkarırlar.*

Amsterdam'daki Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü Arşivi'ndeki ilgili belgelerden yararlanmamı sağladığı için eski Türkiye Bölümü yöneticisi Dr. Orhan Silier'e; Chateaux de Vincennes'deki Fransız Askeri Arşivinden aldığı fotokopileri benimle paylaştığı için Bayan Nur Bilge Criss'e ve Amele Birliği'nin son risalesini Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nde bulup bana ilettiği için eski öğrencim Mehmet Alkan'a çok teşekkür ederim.

Mete TUNÇAY
Temmuz 1989

* s. 27-30'da aktardığım kararlar dışında!

«İstanbul işçileri iyi bilmelidirler ki, bugün başlarında bulundurdukları, intihap ettikleri, itimat eyledikleri eşhas (kişiler) *sermayedar siyasi fırkalarına mensupturlar. Ve İstanbul'u kemiren malûmülesami* (adları bilinen) *şirketlerin satın alınmış birer uşağıdırlar.»*

Suphi Nuri'nin, 22 Mart 1923 tarihli *İleri* gazetesindeki «Zavallı İşçilerimiz» başyazısından.

I. İSTANBUL UMUM AMELE BİRLİĞİNİN KURULUŞUNDAN ÖNCE

Şakir Rasim, Trablusgarp'tan Girit'e gelerek Hanya şehrinin Kumkapı semtine yerleşmiş yoksul bir ailenin çocuğudur. II. Abdülhamit döneminde Girit'te her yıl orta öğrenimini başarıyla tamamlamış üç Müslüman ve üç Hıristiyan çocuğu yüksek öğrenim görmeleri için İstanbul'a gönderilirmiş. Şakir Paşa'nın Girit valiliği sırasında okul birincisi olan ve İstanbul'a gönderilen Rasim'e vali paşanın adı da eklenmiş. (Nesimi: 45) Şakir Rasim, Harbiye'de okurken Hürriyetin İlânı sırasında ders programlarının değiştirilmesi için bir öğrenci hareketi örgütlemiş ve Okul Müdürü Fazıl Paşa tarafından askerî mahkemeye verilmiş. Okulun Müdür Muavini Topal İsmail Paşa'ya da bir suikast düzenlemesi üzerine, arkadaşlarıyla birlikte Divan-ı Harp tarafından okuldan atılmış, mahkûm edilmiş ve Trablusgarb'a sürgün edilmiş. 31 Mart Olayından sonra, Sultan Reşad'ın tahta çıkışıyla ilân edilen genel aftan yararlanarak İstanbul'a dönmüş. *(Ek I/1)*

1909'dan, kendisini yedi yıldır çalıştığı İstanbul Tramvay Şirketi'nin Aksaray Depo Müdürü olarak gördüğümüz 1921'e kadar 12 yıl boyunca Şakir Rasim'in neler yaptığını bilmiyoruz. Şakir Rasim'in, *İştirakçi* Hüseyin Hilmi'nin Türkiye Sosyalist Fırkası önderliğinde gerçekleştirilen 1920 Mayısının başarılı tramvay grevlerinde rolü olup olmadığı da, şimdilik karanlık. Şakir Rasim'i işçilerin çok sevdiği söylenmekle birlikte (Nesimi: 46), onun adına ilkin, TSF'nı engellemek için 1921 Mayıs ayının ilk günlerinde kurdurulan (Tunaya: II/409/dn. 49) anti-sosyalist *Amele Siyanet (Koruma) Cemiyeti*nin başında rastlıyoruz. Bu ör-

güte, 2.500 tramvay işçisinden 800'ü üye olmuştur. (Baydar: 234 ve 235).

Komünist (III.) Enternasyonal'in Türkiye uzmanlarından Kitaigorodsky, bu örgüt Yürütme Kurulunun aylık İngilizce yayın organında (1925/Sayı 12'de) çıkan bir yazısında şunları ileri sürüyor:

«İngilizlerin şımarttığı H. Hilmi 1921'de İstanbul'da çevresine 7.000 işçi toplamış ve başarılı bir tramvay grevi yaptırmıştır. (Istanbul Tramvayları bir Fransız Belçika şirketinindi.) *Fakat 1922 Şubatında Fransızlar Türk kamu görevlilerinin yardımıyla— yalnız Müslüman işçilerden bir Amele Siyanet Cemiyeti kurdurmayı başardılar. Hilmi'nin yerine bir başka sahtekâr maceracı, Şakir Rasim İstanbul'daki bu örgütün başına geçti. 1922'de Amsterdam'da İstanbul işçilerini o temsil etti. Fakat aynı yıl yapılan tramvay grevi başarısızlıkla sonuçlanınca cemiyet dağıldı. ASC bayramlarda kurban kesen, din ve milliyet ilkelerine dayalı bir örgüttü.» (Tunçay 1978: 93/dn. 46)*

Bu yazıda verilen tarihler yanlış olduğu gibi, 1922 Amsterdam toplantısının da niteliği anlaşılmamaktadır; Şakir Rasim'in gerçekten oraya gidip gitmediği de kuşkuludur. Öte yandan, 1921 güzünde kalkışılan başarısız bir tramvay grevinden sonra, Şirket 29 Eylülde Şakir Rasim'i sürekli gözönünde bulundurmak için Aksaray deposundan Tünel' deki merkezi Metro Han'a aktarmıştır. İşgal kuvvetleri polisince hazırlanan 24 Ekim 1921 tarihli bir raporda, onun TSF kâtib-i umumîsiyle (Suphi Nuri veya Mustafa Fazıl - Tunçay 1978: 82/dn. 120) sık sık görüştüğü, alenen Lenin' den ve III. Enternasyonal'den söz ettiği, bütün işçileri TSF'nda birleştirmek emelinde olduğu belirtilmektedir. *(Ek I/1)* Yine işgal kuvvetleri polisince hazırlanan ve Sosyalist İşçi Fırkası adlı yeni bir partinin kurulduğunu haber veren aynı tarihli bir başka raporda, Şakir Rasim'in TSF ikinci reisi bulunduğu ve bu sıfatla Londra'daki Sosyalist Enternasyonal'e bir mektup göndererek yeni partinin sosyalistliğinin sahte olduğunu bildirdiği belirtilmektedir. *(Ek I/2)*

Gerçekten, 1922 başlarında TSF'nın örgütlediği bir tramvay grevi daha fiyaskoyla sonuçlanınca, Hüseyin Hilmi'nin tutuklanması ve fırka işlerine yaşlı reis vekili Hamdi beyin bakması üzerine (26 Şubat 1922 tarihli *İkdam*' dan Baydar: 235-36), Şakir Rasim bu partiye büsbütün el koyma girişiminde bulunmuştur. Ankara'da çıkan Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası organı *Yeni Hayat* dergisi (25 Mart 1922 tarihli 2'nci sayısının arka kapaktaki *Havadislerimiz* bölümünde) 6 Mart tarihli İstanbul gazetelerinden şu haberi aktarıyor:

«TSF'nın merkez-i umumisinde bir Fırka Sosyalist Kongresi inikadı takarrür etmiştir. Kongre için Sosyalist Fırkasının bütün şubeleri hazırlık yapmaktadır. İstanbul'un Ayvansaray ve Aksaray şubeleri kendi murahhaslarını intihap etmişlerdir.»

8 Mart 1922'de toplanan TSF kongresinde, diktatör reis H. Hilmi düşürülmüş, onunla birlikte bütün yönetim kurulu partiden çıkarılmış (Tunçay 1982: 253-54), tüzük değiştirilmiş *(Ek I/3)* ve yeni bir yönetim kurulu seçilmiştir. Denetçiler, Hilmi döneminin hesaplarını inceleyerek eski reisin yolsuzluklarını saptamışlar ve onun aleyhinde bir yandan mahkemeye bir yandan da Dahiliye Nezaretine başvurulmuştur. (Tunaya II: 410)

Ancak, Osmanlı Dahiliye Nezareti, muhtemelen, eski hükûmetçe tasdik edilmiş bulunan 31 Ekim 1920 tarihli muaddel nizamnamede H. Hilmi'ye verilen *lâyenazil ve daimi reis* sıfatından ötürü, yapılan yeni değişiklikleri tanımamıştır. Bakanlığın bu kararına, parti üyeleri itiraz ettikleri gibi (bu konuda tutum takınan TSF Beşiktaş şubesine kayıtlı çoğu tramvay işçilerinin listesine bir gönderme için bknz. Tunçay 1978: 92/dn. 144), TSF'nin seçilmiş, fakat tanınmayan yöneticileri ile öteki işçi örgütleri delegeleri de 14 Haziran 1922'de hükûmete bir protestonamo vermişlerdir. (Tunaya II: 433)

Bu arada, Şakir Rasim Tramvay Şirketindeki işinden çıkartılmış, o da TSF antetli kâğıtlara *heyet-i idare namı-*

na reis-i müntehap diye imzaladığı Fransızca bir mektupla Fransız işgal kuvvetleri komutanına başvurmuştur. *(Ek 1/4)*

1922 Amele Bayramının kutlanması için kurulan Bir Mayıs Komisyonu'na, öteki sosyalist parti ve işçi örgütleri temsilcilerinin yanısıra (Toprak 1987/I: 293), TSF'nı temsilen de ya Şakir Rasim'in kendisi ya bir yandaşı katılmıştır. Kâğıthane'de yapılan Bir Mayıs mitinginde alınan kararları (Tunçay 1982: 265-66), Şakir Rasim hem bir rapor ekleyerek işgal kuvvetleri yüksek komiserlerine *(Ek 1/5)* hem de TSF'nın programıyla birlikte, gereği için İstanbul hükûmetine sunmuştur.

Meclis-i Vükelâ, 18 Haziran 1922 tarihli toplantısında bu dilekçeyi görüşmüş, parti programındaki isteklerden bazılarının devlet esas teşkilâtı ve kanunlarıyla bağdaşmayacağına, ancak işçi haklarını kollamak için özel bir örgüt kurulması dileğinin karşılanması amacıyla bir proje hazırlamak üzere Nafia Nezaretinde Dahiliye, Ticaret ve Ziraat nezaretlerinden de birer memurun katılmasıyla bir komisyon oluşturulmasına karar vermiştir. (Tunaya II 430-31)

Hükûmet daha bu kararı almadan önce, TSF'na egemen olabilmekten ümitlerini kesen Şakir Rasim ile arkadaşları Mehmet Nurettin ve Dr. İhsan (Özgen) 12 Haziran 1922'de Müstakil Sosyalist Fırkası'nı kurmuşlardır. (Tunaya II: 636-39) Bu parti de Sosyalist İşçi ve Enternasyonali'yle ilişki kurmuş olacak ki, MSF kâtib-i umumisi Şakir Rasim, Aksaray Kızıl Minare, Halid Sokağı No. 7'deki parti merkezinden Londra'ya 12 Ekim 1922 tarihli bir mektup göndererek, Aziz Yoldaşı Tom Shaw'a La Haye'de toplanması önerilen kongre çağrısını aldıklarını, hiç değilse bir delegeyle katılmayı çok istediklerini, ama partilerinin içinde bulunduğu malî bunalımın buna elvermeyeceğini üzüntüleriyle bildirmiştir. (Amsterdam'daki Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü Arşivi: SAI belge no. 46/20)

Bulgaristan Komünist Partisi'nin Sofya'da çıkan Türkçe yayın organı *Ziya* gazetesinin 20 Aralık 1922 tarihli yıl

III/7'nci sayısında, Müstakil Sosyalist Fırkası'nın şubeler açmasıyla ilgili bir haberde, işçiler bu partiyi gerçek bir *amele-komünist fırkası* yapmaya çağrılmakta ve «*patronların, beylerin en sadık bendeleri Şakir, Dr. İhsan ve kumpanyası, bezirgânların en sadık uşakları, işçi sınıfının en amansız düşmanlarıdır,*» denilmektedir. (Tunçay 1982 : 283-84)

Ziya'da bu yazının yayımlandığı gün, Şakir Rasim, İstanbul Umum Amele Birliği'ni kurmuştur.

(Şakir Rasim)

عبد براکه کاب صو : ی
شاکر راسم آوفقلش

EK I/1

Genel Güvenlik Dairesi
İstanbul İşgal Kuvvetleri Kurmay Başkanlığı
2. Büro: Güvenlik Hizmeti
Sayı: 899 Evrak girişi:
Bilgi olarak 25/10/21

TUTANAK

İSTANBUL TRAMVAY İDARESİ AKSARAY DEPOSU MÜDÜRÜ ŞAKİR RASİM BEY HAKKINDA TAMAMLAYICI BİLGİLER

ŞAKİR RASİM BEY Harbiye Askeri okulunda yetişmiştir. 1908'de Osmanlı Anayasasının ilânında, arkadaşlarını ayaklanmaya teşvik etmiş ve bunlar Okul Müdürü FAZIL PAŞA'ya çıkarak, ders programlarının temamen değiştirilmesini istemişlerdir. FAZIL PAŞA arkadaşlarını disiplinsizliğe ve isyana teşvik edenin ŞAKİR olduğunu anlayınca, onu askerî mahkemeye vermiştir. Bu arada ŞAKİR gene talebeleri okulun Müdür Muavini TOPAL İSMAİL PAŞA'ya karşı kışkırtmış, hatta ona karşı bir suikast de tertip etmiştir. Bu durum karşısında isyancılar, başlarında ŞAKİR olmak üzere tevkif edilmiş, okuldan kayıtları silinmiş ve Harbiye Nezareti hapishanesine atılmışlardır. Bu dikkafalı serkeşler, Binbaşı AVNİ BEY (Halen Tramvay Şirketinde müfettiş yardımcısıdır) tarafından suçlu görülerek harp divanına sevkedilmişler ve mahkeme tarafından da suçlu bulunarak TRABLUS'a sürülmüşlerdir. Sürgün, ABDÜLHAMİD'in tahttan indirilerek yerine Sultan REŞAD'ın getirilmesi ile sona ermiştir; zira bu padişah, cülus vesilesi ile bütün siyasî tutukluları kapsayan genel bir af ilân etmiş ve ŞAKİR de İstanbul'a gelmiştir.

Grev nedeni ile tramvay trafiğine bir süre ara verilmesini müteakip 29.9.1921'de, onun AKSARAY deposunda bulunmasını zararlı gören idare ŞAKİR'i, Tünel başındaki METRO hanına nakletmek ve bu suretle bütün gün gözönünde bulundurmak cihetine gitmiştir. Adıgeçen halen burada bu iş yerinde, eski listelerin kontrolunu yapmakla görevlendirilmiştir. Mamafih gene de

grubu ile ilgili işleri yakından takip etmekte, Türkiye Sosyalist Partisi sekreteri sık sık ziyaretine gelmekte ve komite sorunları hakkında görüşmeler yapmaktadırlar.

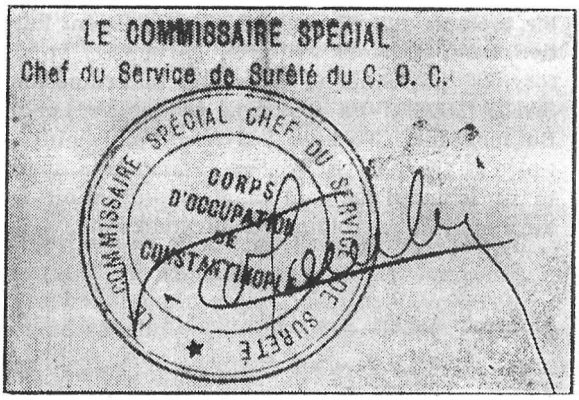
Bu zat burada, kendisi gibi METRO hanına nakledilmiş BEŞİKTAŞ ve ŞİŞLİ depo müdürlerine aldırış dahi etmeden, LENİN politikası hakkında durmadan konuşmakta, Moskova'da toplanan III. Enternasyonal temelinde İstanbul'da da Halk ocakları (Commune'ler) açılması gerektiğini ve diğer ülkelerde olduğu üzere Türkiye Sosyalist Partisi'nin de büyük bir geleceğin hazırlığı içinde bulunduğunu, bu suretle tüm politik ve işçi gruplarının da bu çatı altında toplamanın kaçınılmaz olduğunu ve buna benzer saçma sözler söylemekten geri kalmamaktadır.

Dediğine göre ŞAKİR, ilişkisi olduğunu beyan ettiği Londra' daki Sosyalist Partisi'ne pek çok mektup göndermekte, yabancı ve özellikle Fransız Sosyalist gazetelerini tedarik etmeye çalışmaktadır.

Son 29 Eylül grevinde, ŞAKİR'in kışkırtmaları sonucu, İstanbul sokaklarında hiçbir araba dolaşmamış ve bir yandan işçileri, işlerini bırakmaya davet ederken, bir yandan da Türkiye Sosyalist Partisi Reisi HİLMİ ile sürekli temasını sürdürmüştür.

1 Ekim günü ŞAKİR işe gelmemiş ve hareket şefi Bay GİLET'e haber göndererek, İngiliz polis teşkilâtından Albay MAXWELL'i görmeye gideceğini bildirmiştir. Keza 17 Ekimde de işine gelmemiş ve KADIKÖY'e giderek, işçileri Sosyalist Parti'den istifaya davet eden Deniz İşletmesi Seyri Sefain Şirketi'ndeki işçilerin morallerini yükseltici yardımlarda bulunmuştur.

(İmza ve mühür)
Özel Komiser
İ.İ.K. Güvenlik Hizmet Şefi

[Fransız Askeri Arşivi]

EK I/2

Genel Güvenlik Dairesi
İstanbul İşgal Kuvvetleri Kurmay Başkanlığı
2. Büro: Güvenlik Hizmeti
Sayı: 900 İstanbul 24 Ekim 1921
Bilgi olarak

YENİ SOSYALİST PARTİ

Dahiliye Vekâleti **İşçi Sosyalist Partisi** adında yeni bir sosyalist partisi kurulmasına muvafakat etti. Bu yeni partinin kurucuları, eski **Türkiye Sosyalist Partisi** kurucusu HÜSEYİN NAMIK ile Seyri Sefain işletmesinden HASAN FEHMİ adındaki rastgele biridir.

Bu yeni derneğin oluşma amacı HÜSEYİN HİLMİ'nin partisi ile mücadele etmektir. Bu zat, alınan bilgilere göre, Dahiliye Vekâletine yazı ile müracaat ederek, aynı ismi taşıyan ikinci bir parti kurulmasını protesto etmiştir.

Diğer taraftan HİLMİ, İstanbul Parti Merkezinde ve TSF ikinci başkanı, Tramvay şirketi memuru ŞAKİR RASİM ile keza bu işletme memuru ve parti sekreteri ŞEVKET'in de katıldığı bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıda, yeni kurulan sosyalist partiye karşı alınacak tedbirler tartışılmış ve durumun, LONDRA sosyalist partisine bir mektupla bildirilmesine karar verilmiştir. ŞAKİR RASİM bu mektubu yazmış ve Londra'ya göndermiştir. Bu mektupta, Türkiye Sosyalist Partisi'nin 29-30/10/1921'de tertiplediği tramvay işçileri grevi hakkında ayrıntılı bilgi verilmekte ve İstanbul'da, yeni fakat uydurma bir sosyalist parti daha kurulmak üzere olduğu bildirilmektedir.

[Fransız Askeri Arşivi]

EK I/3

TÜRKİYE SOSYALİST FIRKASI'NIN MUADDEL NİZAMNAMESİ

İşbu nizamname 1338/1922 senesi Martının sekizinci Çarşamba günü İstanbul'da inikad eden kongrede tanzim ve kabul edilen nizamname-i dahilîdir.

Resmi Mühür

Türkiye Sosyalist Fırkası Merkez-i Umumisi

Sosyalist Fırkası'nın Meclis-i Meb'usan'daki mebusları diğer fırkalar mebuslarına karşı bir heyet-i müttehîde halinde bulunacaktır. Bu heyet-i müttehide sermayedaran sınıfının her türlü tahakkümünü hükûmete karşı protesto ve bütçenin bilcümle tahsisat-ı mesturesini red edeceklerdir. Sosyalist meb'uslar fırkanın izni olmaksızın müstakillen bir güna teşebbüsat-ı siyasiye ve hususiyede bulunamazlar. Meclis-i Meb'usanda heyet-i müttehide işçilerin hukuk ve hürriyet-i siyasilerini ve amele hayatını bir hal-i müreffehiyete isâl edecek ve aynı zamanda mücadelât-ı sunufu teshil eyliyecek olan ıslahatın mevki-i fiile çıkmasına hasr-ı mesâî edeceklerdir. Her meb'us gerek memleket dahilindeki ef'alinde ve gerek propaganda icrasında, hasılı sosyalizme ait her türlü harekâtında fırkanın kararlarına tâbi olacaklardır.

---

1 — Fırkanın unvanı «Türkiye Sosyalist Fırkası» olup İkinci Enternasyonale merbuttur.

2 — Fırkanın siyaset ve muamelât-ı umumiyesinin tanzim ve tedviri hususu ve bundan mütevellit mes'uliyet ve selâhiyet yalnız kongreye ait ve râcidir.

3 — Fırkaya dahil olacak arkadaşların fırkanın program ve nizamname-i dahilisini kabul ve ahkâmına kat'iyyen riâyeti tahriren temin ve taahhüt etmeleri ve diğer bir fırka ve cemiyetle olan alâkalarını katetmeleri lâzımdır.

4 — Bundan maada ihtikâr, sahtekârlık, emniyeti suiistimâl, sirkat, rüşvet, harp müşevvikliği ve cinayet gibi ahvâl ve efâl sahibi olmayıp hüsnühâl ve fazilet erbabından olduğuna dair fırka âzâlarından birinin kefaletini haiz olmak, 3x5 kıt'asında üç adet fotoğrafı takdim etmek şarttır.

5 — Bütün fırka âzâlarına asıl hüviyet varakaları yalnız merkez-i umumi tarafından ita edilir. Reis veya reis-i sâni veya kendilerine vekâleten heyet-i idareden bir âzânın imzasını havi olacaktır.

6 — Her âzâ arzu-yu vicdanisile ve istitaat-ı maliyesi ile mütenasip olmak üzere ve bir liradan dûn olmamak üzere fırkaya hin-i kabûlünde bir duhuliye ita eder ve şehrî kazancının yüzde ikisi nisbetinde bir mahiye itasını deruhde etmek mecburiyetindedir. Tekasıt-ı şehriyesini üç ay mütemadiyen tediye etmiyenler hakkında hemen tahkikat icrasile muâmele-i lâzımesi ifa edilecektir.

7 — Fırkanın meslek ve programı ve nizamname-i dahilisi aleyhinde bulunanlar, varidatını suiistimâl edenler hakkında hemen tahkikat icrasile muamele-i lâzıme-i kanuniye ifa edilecektir.

8 — Heyet-i merkeziye ve şubelerde adâb-ı umumiyeye mugayir efâlde bulunmak kat'iyyen memnu olduğu gibi odacı, kahveci, vesairenin de fırka arkadaşlarından olmaları meşruttur.

9 — Her arkadaş mağduriyet ve felâkete duçar olduğu takdirde felâket vekayii şubesince, mağduriyet vekayii ise merkez-i umumice tahakkuk ettikten sonra, şube ve merkez-i umumi muavenetlerine şitap ve umurunu teshil etmek mecburiyeti ile mükelleftirler.

10 — Mayısın birinci günü amele bayramı olarak tanınmış olduğundan her sene umum âzâ bulundukları mahâlde tezahüratta bulunurlar.

Şube Teşkilâtı

11 — Şube ihdas için otuz arkadaşın iştirâkile bir şube teşkil ve küşat edilebilir.

12 — Şube heyet-i idaresi iki âzâ ile bir reis ve bir kâtip ve bir veznedardan mürekkeptir. Şube heyet-i idaresi vezaifi ifada liyakat ve iktidarı olan arkadaşların yirmisi mensup olduğu şube-i âidesi heyet-i temsiliyesi tarafından namzet olarak şubelere ibraz edilir. Şube âzâları bu yirmi âzâdan beşini rey hakkı ile intihap ve merkez-i umumi idaresi ile heyet-i temsiliye emrine tevdi eder. Merkez-i umumi ve heyet-i temsiliye bu beş arkadaşın içinden bir reis, bir kâtip ve bir veznedar tâyin eder.

13 — Her şubenin heyet-i faale talimatnamesile vazifeleri tâyin ve tasrih edilen bir heyet-i faalesi vardır.

14 — Merkez-i umumi ve şubeleri kasa mevcudu miktarı elli liraya tecavüz ettiği takdirde işbu fazla meblâğ şerait-i âtiye dahilinde bankaya tevdi edilir.

a) Elli lirayı mütecaviz meblâğ merkez-i umumî veznedarı ve mesbur şube veznedarının imzasile ve şubenin mühr-ü resmisiyle ve merkez-i umumi mührü resmisi tarafından badettasdik bankaya tevdi ve icabı hâlde aynı mühür ve imzalar ile alınır. Şuabat veznedarlarının birisinin herhangi bir surette vuku-u infisalinde işbu nizamnamenin en ikinci maddesi mucibince yeni veznedar tâyini bankaya tebliğ ve bu yeni veznedarca imzası bankaca muteber olur.

Şube Vezaifi

15 — Şubenin âzâlarının tenvir-i efkârına, terfih-i ahvaline, müdafaa-i hukukuna çalışacak vakit vakit konferanslar tertibile mesleğin inkişaf ve tevsiine sai olacaktır.

16 — Şubeler daire-i intihabiyeleri dahilinde meb'us ve belediye intihabatında fırkanın tâyin edeceği bir namzedin muvaffakiyetine gayret edeceklerdir.

17 — Şube heyet-i idareleri lâakal haftada bir defa içtimâ eder ve ittihaz edilen mukarreratı defter-i mahsusuna kaydeder. Bu mukarrerat heyet-i idare âzâları tarafından muntazaman imza edilir. Şubeler her ay hulâsaten muamelât ve faaliyetlerini merkez-i umumiye barapor arzederler.

18 — Şubeler fırkaya girmek isteyen ve umumî esaslar bahsinin üçüncü ve dördüncü maddelerindeki evsafı haiz olan arkadaşların 3-5 kıt'asında iki fotoğrafını ve muvazzah künyesini merkez-i umumiye irsâl eder. Merkez-i umumî mezkûr arkadaşın hüviyet varakasını tanzim ve fotoğrafını âzâlarına mahsus deftere ilsak eder.

19 — Şubeler varidatlarının üçte birini merkez-i umumiye irsâl ederler.

20 — Merkez ve şuabat arkadaşlarından biri başka bir şube veya merkeze naklini arzu ettiği hâlde, muvafık görülerek heyet-i idarenin vereceği memhur bir vesika ile o şube veya merkeze nakleder.

21 — Her şube hasta komisyonu talimatnamesi mucibince ve hastalık dolayısile çalışamayan âzâlarına muâvenet-i lâzıme ve nakdiyede bulunmak mecburiyetindedir.

Merkez-i Umumî

22 — Merkez-i umuminin bir reis, bir reis-i sânî, bir murahhas-ı umumî, bir kâtip, bir kasadarla iki âzâdan müteşekkil bir heyet-i idaresi vardır. Bu heyet-i idare her sene Mayıs iptidasında intihap edilecektir.

Heyet-i idare heyet-i temsiliye tarafından taht-ı murakabede bulundurulacaktır. Mühr-ü resmî mahfaza içinde reis, bu hakkı umumî âzâdan birinin (Reisinin bulunmadığı takdirde reis-i sânî) ve bunlardan birinin gaybubetinde diğer âzâ arkadaş tarafından açılır ve ayni şerait tahtında hıfzedilir.

23 — Merkez-i umumî şuabat nezdinde daimî bir murahhas bulundurabilir. Ve şuabat nezdinde bulunacak murahhaslar heyet-i temsiliye tarafından namzetlikleri vâzedilecektir. Murahhazların vazifesi şube muâmelât ve harekâtını hüsnü suretle idare ve nizamname-i dahili ahkâmına tatbikini temin ve merkez-i umumî evamir ve tebligatının sür'ati ifası infazına nezaret vesairedir.

Kongre

24 — Kongre senede bir defa Mayıs bidayetinde her şubenin merkez-i umumiye göndereceği murahhasların içtimâile inikat eder.

25 — Şubeler mevcut âzâlarının miktarı 1500'e kadar ise iki, 2500'e kadar ise üç ve 2500'den ziyade ise dörder murahhas intihap ederler.

26 — Şubeler murahhaslarının yedlerine birer itimatname ve oranın ahvali umumiyesine dair birer rapor ve bir sene zarfında merkez-i umumiye vaki olan irsalâtı mübeyyin bir irsaliye varakası ita eder.

27 — Kongre içtimâatına reis ve kâtip, mevcut âzâ ve murahhaslar arasından rey-i hafî ile intihap edilir.

Heyet-i Temsiliye

28 — Heyet-i temsiliye her şubeden Mayıs iptidasında amele tarafından bilintihap gönderilen murahhaslardan terekküp eder.

29 — Şubeler mevcut âzâların miktarı 1500'e kadar ise iki, 2500'e kadar ise üç, 2500'den ziyade ise dörder âzâ heyet-i temsiliye olarak bilintihap gönderilir. Heyet-i temsiliye âzâları amele tarafından müntehip olduklarını musaddak şube heyet-i idaresince itimatnamesi hâmil bulunacaklardır.

30 — Heyet-i temsiliye bütün fırkanın emrini murakabeye selâhiyettardır.

31 — Heyet-i temsiliye bilittifak reis, reis-i sânî, veznedar ve kâtip ile âzâları muvakkaten tebdile ve derhâl kongreyi içtimâa davet edebilir.

32 — Heyet-i temsiliyenin muvafakatı istihsâl edilmeden grev ilân edilemez.

33 — Elveym heyet-i temsiliye ve idare 1339 senesi Mayısına kadar icra-yi hüküm edecektir.

34 — Heyet-i temsiliye merkezde veya şubelerde suiistimâl vukuunda ayrıca heyet-i tahkikiye tâyin edebilir.

35 — Siyâsî program aynen ibka edilmiştir.

Pul tarih ve imza
(tarih ve imza okunamadı)

EK I/4

[1922 Nisan sonu]

Sayın General,

Bu mektubumuzla size, aşağıda yazılı hususları arzetmekten şeref duyarız:

Geçende yapılan tramvay grevinden sonra Tünel, Tramvay ve Elektrik şirketleri Müdüriyetleri, işçi düşmanı tutumlarını arttırmışlar ve işçilere karşı tahripkâr, sistematik bir politika takip etmeye başlamışlardır.

Bu yıkıcı tedbirler o cinstendir ki, şehrimizin işçi kesimi, engizisyon çağını anımsatan bir yaşayış düzeyine mahkûm edilme tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır [Örneğin: 1) Bir işçi, bir sosyalist işçi ile selâmlaştığı için sorguya çekilmiş ve para cezasına çarptırılmıştır. 2) Bir sosyalist ile aynı otoya binen işçi sorguya çekilmiş ve son ihtar ile cezalandırılmıştır].

Greve katılan işçiler günden güne ezilmekte ve işden çıkarılmaktadır (Lütfen ilişik listeye bakınız).

Şehrimiz işçilerinden çoğu II. Enternasyonal tarafından üyeliğe kabul edilmiş olan partimize mensupturlar; Moskova'nın III. Enternasyonali aşırı komünisttir. Partimiz ılımlıdır, barışçıdır, akılcıdır ve hükmü altındaki işçi kitlelerine de aynı fikirleri telkin eder.

Yukarıda adları geçen şirketler, hareket tarzları ile işçileri aşırı davranışlara itmekte ve çıkacak sonuçlardan tamamen suçlu ve sorumlu bulunmaktadırlar.

Eskiden, partinin tek kişi —H. Hilmi— tarafından idare edildiği sırada, yukarda saydığımız şirketler, şimdi yapılanlardan gayrı masraf yapmaya bütçelerinin elverişli olmadığını ve disiplinle ilgili sorunlar üzerinde tartışmaya girişmenin söz konusu olamayacağı gibi bu hususta yapılacak herhangi bir gerilemenin anarşi demek olabilecek bir disiplinsizliğe yol açacağını söylemekte idiler. Bu kabil itirazların bugün için hiçbir geçerliliği ve değeri kalmamıştır; zira işçiler, ücret artışı isteğinde bulunmakta, disipline zarar verebilecek bir bağlantıya girmemektedirler.

Yönetim komitesi, uzun zamandan beri (en az 1 yıl) en basit sosyal karakterde (emekli sandığı, kazalara karşı sigorta)

yardımlar vaad ettikleri halde sözlerinde durmayan bu sömürücü şirketlere sayın Generalin müsamaha göstermeyeceklerini ümit etmektedir.

Adalet namına sayın General'den bir müdahelede bulunmasını rica etmek müsadesini isterken en noksansız saygılarımızı teyit ederiz.

Yönetim Kurulu adına seçilmiş
Başkan Şakir

MAĞDUR OLMUŞ SOSYALİST'LERİN LİSTESİ

Sıra no.	Adı, küçükadı	işi	hizmet yılı	işten çıkarılma sebebi
1	Hafız İbrahim	Tahsildar	1	Âmire hakaret
2	Mehmet Tevfik	Vatman	7	Âmire hakaret
3	Mehmet Ali	Tahsildar	—	Karşı gelme
4	Seyfettin Ali	Vatman	—	İzin tecavüzü
5	Şakir Rasim	Aksaray depo şefi	8	Kadro lağvı
6	Vassilaki	Aksaray depo doktoru	11/2	Kadro lağvı
7	Niyazi	Tahsildar	5	Bir tahsildarla kavga
8	Murat		5	Yüksek sesle konuşma
9	Halid		10	İtaatsizlik telâkki edilen itiraz
10	Alâettin		2	» »
11	Refik	»	2	dikkatsizlik
12	Stelio	Tesviyeci	5	iktisat tedbiri
13	Halid	Şoför	12	» »
14	Stavro	Ustabaşı	11	
15	Niko	Şoför	2	
16	Pierre Dodasse	Boyacı	2	
17	Pavlo Rotta	»	2	
18	Missak Meraçlıyan		2	
19	Mehmet Salih	»	3	
20	Andria Panjiri	»	3	
21	Cemil	Turnikeci	3	» »
22	Halil	Meydancı	2	Greve katılma

Adres: TSF Pangaltı, Dolapdere Sok. No. 24

[Fransız Askerî Arşivi]

EK I/5

Sayın Bay General Charpy
İstanbul'daki Fransız İşgal Kuvvetleri Komutanı
Şehir

Sayın General,

Bu yazımıza ekli olarak bir kopyasını size sunmak şerefine nail olduğumuz mektubun aslını, 1 Mayıs 1922 işçi bayramı dolayısile müttefik yüksek komiserleri beyefendilere göndermiş bulunuyoruz.

Sayın General, hürmet duygularımızın kabulünü istirham ederiz.

16 Mayıs 1922

İcra Komitesi adına
Başkan
Şakir

Adres:
Şakir Rasim
Türk Sosyalist Partisi Başkanı
Dolapdere sokak No.: 24

[Fransız Askeri Arşivi 20 N 1105 C 38/3]

II. Enternasyonal Merkez bürosu
Merkez: 9 Howitt Road, Hampstead (London)

Başkan: Arthur Henderson (İngiltere)
Muhasebeci: J. H. Thomas (İngiltere)
Sekreterlik:

İngiltere bölümü

J. Ramsay Mac Donald
H. Gosling
Camille Huymans (Belçika)
Emile Vanderveld (Belçika)
Otto Wels (Almanya)
Thomas Shaw (İngiltere)
P. J. Troelstra (Hollanda)
Hjalmar Brating (İsveç)
J. Jouhaux (Fransa)
Frederic Brunet (Fransa)
Ferdinand Skaret (Avusturya)
Ernest Garsmi (Macaristan)

Konu: 1 Mayıs 1922
Şakir Rasim'den (Türkiye Sosyalist Parti Başkanı)
Müttefik Yüksek Komiseri Beyefendilere

İstanbul 16 Mayıs 1922

Ekselanslar,

Bu mektupla size, 1 Mayıs 1922 günü Kağıthane'deki büyük işçi toplantısında alınan kararların bir kopyasını ve ilgili bir notu takdim etmekten şeref duyarım.

III.'ye (Moskova) değil de, II. Enternasyonale (Londra) üyeliği kabul edilmiş olan Türkiye Sosyalist Partisi, ilişikte sunulan zabıtta yazılı bütün kararları prensip sorunlarına temas ettiğinden, uluslararası bir vüs'at taşıması dolayısiyle, halen Londra'da bulunan 2. Enternasyonal bürosu tarafından yetkilendirilmedikçe muvafakat veremeyeceği için —1. karar hariç— kabul etmektedir.

Şehrimiz işçilerini ilgilendiren ve bölgesel nitelik taşıyan bu kararların tarafınızdan ciddiye alınacağını ümit eder, hürmetlerimizin kabulünü rica ederiz.

Yönetim Kurulu adına Başkan
Şakir Rasim

Adres:
Şakir Rasim
T.S.P. Başkanı
Pangaltı, Dolapdere caddesi no.: 24

[Belgede Fransızcası verilen metni yeniden Türkçeye çevirmektense, özgün diliyle aktarıyorum (Tunçay 1982: 264-67).]

İSTANBUL'DA, KÂĞITHANE'DE 1 MAYIS MİTİNGİ TARAFINDAN ALINAN MUKARREREAT

Menfaatleri zıt sınıfların daimi çarpışması ve birlik duygusu hakkıyla uyanmamış ve teşkilâttan mahrum amele sınıfının daima ezilmesi ve sefalet içinde yüzmesi gibi esaslar üzerine bina edilmiş olan halihazır sermayedar cemiyetinde zaten kuruluşundanberi mevcut olan itiradsızlıklar, muvazenesizlikler, âhenksizlikler, haksızlıklar Cihan Harbinin mal ve can iti-

barıyle yaptığı müthiş tahribat ve ihdas ettiği gayr-i tabiilikler dolayısıyle tahammül edilir dereceyi aştığını, bu cümleden olarak maişet pahalılığı her tarafta akla sığmaz nisbetlerde arttığı halde işçi ücretlerinin bu terfii uzaktan takip etmesi yüzünden proletarya sınıfının çektiği fakrüzaruret yetmiyormuş gibi Rusya Amele Şûrâlar Cemiyetinin silâh kuvveti ile iskatına teşebbüs ettikten sonra mağlûp ve münhezimen Kırım'dan firar mecburiyetinde kalan (Vrangel) orduları ve avanesinin şehrimize iltica etmesi ile İstanbul şehrinin iktisadî vaziyeti büsbütün bozulduğu ve bu serseri muhacirlerin câri olan fiyatlardan dûn ücretlerle iş kabul etmeleri, zaten hadd-i kifayede olmayan amele ücretlerinin düşmesini mucip olduklarını;

İstanbul'da vaziyetin, umumî iktisat bozukluğunun icap ettiğinden çok berbatlaşması sebeplerinden biri de, sırf Avrupa sermayedarlığının doymak bilmez kazanç iştihası ile Anadolu'da elân lüzumsuz bir harp devam ettirerek yeni yeni tahribata sebep olması, muntazam alışverişi imkânsız kılması olduğu;

İktisadî muamelâtın bu durgunluğu dolayısıyle bankalarda sermayedarların elinde muattal duran sermayeler büyük bir yekûna baliğ olduğu halde, bunları büyük vurgunlara, ihtikârlara âlet etmek halilesi ile, sermayedarların işletmekten içtinap ettiklerini;

Ve bu suretle ekmeğini tedarik için işlemeye hazır binlerce yoldaşlarımızın işsizliğe, açlığa, mahkûm kaldıklarını;

İş talebinin çokluğuna ve amele sınıfının zaafına güvenen şirketlerin, fabrikaların ve alelumum işletmeci vaziyetinde bulunanların işçilere karşı hergün daha çetin bir tarzda muamele ettiklerini ve en ufak vesilelerle onlara yol verdiklerini ve onların tasdik edilmiş haklarını bile çiğnemekten çekinmediklerini;

Bu elim vaziyet karşısında işçi sınıfının kuvvetli teşkilâta malik müttehit bir kitle halinde kendisini gösterip çiğnenen haklarını cebren ve kahren tanıtması lâzım gelirken, maalesef, bütün amele zümreleri arasında büyük bir uyanıklık olmasına rağmen, mevcut Cemiyetler Kanununun amele sınıfını usülü dairesinde müdafaaya salih sendikalar tesisine gayr-ı müsait bulunduğunu;

Gözönüne getiren 8 bini mütecaviz İstanbul işçisi 1 Mayıs vesilesiyle, Kâğıthane'de akdettiği muazzam mitingte kendi sınıfının gayelerini müdafaa eden hatiplerin nutuklarını dinledikten sonra, aşağıdaki maddeleri kararlaştırmışlardır:

1) Cemiyet-i hâzıra âzâsının ekseriyetini teşkil eden ecirler sınıfının ve dolayısıyle bütün halkın azamî refah ve saadete mazhar olması ancak ve ancak istihsal ve servet vasıtalarının sınıfsız bir cemiyetin müşterek malı edinilmek suretiyle mümkün olacağından, bugün mevcut ferdi tasarruf üzerine kurulmuş fakrüsefalet doğurucu nizamatı her zamandan daha derin bir kanaatle ve kemal-i şiddetle protesto ederiz.

2) Cihan iktisadiyatının bizi muhakkak isâl edeceği inkılâba kadar işçilerin bugünkü müthiş yokluk ızdırapları içinde yaşama imkânı olmadığından, iş ücretleri maişet pahalılığı ile mütenasip miktarlara çıkarılmalıdır.

3) Mütarekeyi müteakip tekmil kapitalist hükûmetlerin resmen kabul ettikleri üzere amelenin yevmiye 8 saatten fazla çalıştırılmamasını, işçi partisi ve işçi dernekleri her vasıtaya müracaat ederek temin etmelidir.

4) İstanbul'da maişet darlığı ve işsizliği arttıran, hayatın intizamını bozan Rus muhacirleri vakit geçirilmeden ilk fırsatta memleketlerine iade edilmelidir.

5) Anadolu Harbi işçi ve çiftçi kitlelerinin menafiine muvafık bir tarzda ve bu kitleler sermayedar pazarlıklarına âlet edilmeden derhal nihayet bulmalıdır.

6) Bütün gayr-i müsait şeraite rağmen, bugün İstanbul'da bina inşaatı, fabrika imalâtı, şehrin tanzim ve tertibi gibi menafi-i umumiye ile alâkadar birçok işlere girişilerek açlık ve sefalet içinde kıvranan binlerce işsiz ameleye faaliyet sahaları açmak kabil iken bankalarda sermayelerini saklayan muhtekirleri bu teşebbüsata icbar edecek tedabiri, selâhiyettar makamat âcilen ittihaz etmelidir.

7) Tramvay, Tünel, Elektrik şirketlerinin yüzlerce ameleyi bilâsebep, sırf greve iştiraklerinden dolayı işten çıkarmalarını ve mezkûr şirketlerin imzaladıkları taahhüdatı ifadan istinkâf etmelerini, «Fabrikalar Müdiriyet-i Umumiyesi»nin ihtiyaca tevafuk etmeyen berbat bir idare makinesi idame ederek kötü bir burjuva zihniyeti ile memurlarına muntazaman maaşlarını tediye ettiği halde her türlü teşebbüsata rağmen amelesine ait ücretleri aylarla ödeyememesini bütün kuvvetimiz ve nefretlerimiz ile protesto ederiz.

8) Asrî ihtiyaçlara uymayan (Cemiyetler Kanunu) ilga edilmeli ve grev mesaili ile meşgul olmak selâhiyetini haiz sendikalar tesis hakkı ameleye ita kılınmalıdır.

9) İşçilerin teşkilâtlarında geri kalmaları cehaletlerinden ve

bu da fakrüzaruretlerinden münbais olmakla, iptidai tahsil mecbani ve mecburi olmalı ve yetişmiş işçiler için gece dersleri açılmalıdır.

10) Harpten evvel senevi 30 liradan aşağı kira vermeyen fakir ailelerin işgal ettiği evler (Sükna Kanunu)'nun ahkâmından istisna edilmeli ve bunların icar bedeli yalnız bir misli tezyit edilmelidir.

11) Bütün dünya proletaryasına ve onların beynelmilel teşkilâtlarına selâmlarımızı gönderir ve onları, sınıf birliğinin verdiği samimi hislerimiz ve cihan inkılâbını birlikte başarmak hususundaki kavl ve azmimiz ile temin ederiz.

---

1 MAYIS 1922'YE DAİR NOTLAR

Bayrama katılan partiler ve kuruluşlar:

1 — Türkiye Sosyalist Partisi (Tramvay, tünel ve elektrik şirketleri işçilerini; Unkapanı mavnacıları; Haliç vapurları memur ve işçileri; Beykoz ile Feshane fabrikaları baskıcılarını kapsar).
2 — Sosyal Demokrat Parti
3 — İşçi ve Çiftçi Partisi
4 — Türkiye İşçi Kuruluşları
5 — Uluslararası İşçiler Birliği (Bİİ)
6 — Ermeni Sosyalistler (Hınçaklar)

Tezahurata katılanlar 3500 - 4000; Ramazan olmasa idi bu sayı daha da çok olurdu. Bunlardan 3500 tanesi Türkiye Sosyalist Partisi mensubu idi.

Günün bayrak ve pankartları:

A — Yukarıda adı geçen teşekküllerin bayrakları;
B — Pankartlar:
  a) 8 saat Mesai, 8 saat İstirahat, 8 saat Uyku
  b) Ekmek istiyoruz
  c) Tramvay, Tünel ve Elektrik şirketlerinin sistematik ve gittikçe artan baskılarını protesto ediyoruz.

Türkiye Sosyalist Partisi ne bir broşür, ne bir beyanname, hiçbir şey dağıtmamıştır.

[Fransız Askeri Arşivi]

II. İSTANBUL UMUM AMELE BİRLİĞİ

20 Aralık 1922'de kurulan İUAB, ilk dernek, yani sendikasını 1 Ocak 1923'te Aksaray tramvay işçileri arasında açmış, bunu yine tramvay işçileri arasında örgütlenen Şişli derneği izlemiştir. On ayda İUAB sendikalarının sayısı 26'yı bulmuştur. Birlik adına Gazi'ye kuruluşu haber veren bir telgraf çekilmiş ve 2 Ocakta ondan alınan teşvik edici cevap, büyük bir sevinç ve övünçle karşılanmıştır. (Ökçün : 160 ve *Ek II/4*)

Basında, İUAB'nin kuruluşu haber verilirken, gayr-i siyasi ve salt sendikalist niteliği de vurgulanmıştır : «*İstanbul'da âhiren umum amele toplanarak bir birlik vücuda getirmişler ve birlik riyasetine Türk Çalışma Cemiyeti âzâsından Mehmet Beyi intihap eylemişlerdir. UAB hiçbir maksad-ı siyasi ile teşekkül etmiş olmayıp, yegâne gayesi milli bir daire dahilinde şirketlere ve kumpanyalara karşı kendi hukuk ve menafiini müdafaa ve muhafazadan ibarettir.*» (4 Kânunusâni 1339 tarihli *Tevhid-i Efkâr*'dan Baydar : 247)

1923'ün ilk günlerinde, İstanbul çapında işçi örgütlerini birleştirmeyi amaçlayan bir başka girişim daha vardı. Komünistlerin egemenliğindeki Türkiye İşçi Derneği 1922 Temmuzunda böyle bir birleştirme işine kalkışmış, fakat başarılı olamamıştı. Bu kere mebus Numan Usta'nın çağrısıyla, Amele Dernekleri Birlikleri kurulması ve bunların bütün Türkiye çapında bir *İttihada* varmaları umuluyordu. İUAB, bu girişim tarafından kötü karşılanmış, bir ara işbirliği yapılması denenmiş, fakat yürümemiştir. (Tunçay 1978 : 320-21'de basından aktarılan haber ve yazılar)

İstanbul İşçi Teşkilâtları (veya Umum Amele Birlikleri) Heyet-i Müttehidesi (Federasyonu) kurma çalışmaları, çeşitli güçlükler arasında sürüp giderken (18 Ocak 1923 tarihli *Vakit*'e göre, bu amaçla oluşturulan tüzük hazırlama komisyonuna, Mürettibîn-i Osmaniye Cemiyetinden Hayrullah Hayri, Aydınlık çevresinden Dr. Şefik Hüsnü ve Beynelmilel İşçiler İttihadı'ndan Vanlı Kâzım'ın yanısıra, İUAB'nden Şakir Rasim de üye seçilmiştir), araya İzmir İktisat Kongresi girmiştir.

Aydınlık dergisinde (Sayı 13 10 Şubat 1923) bu kongreye sunulmak üzere öneriler yayımlanmış ve bu öneriler Birlik (Heyet-i Müttehide / Federasyon) Komisyonunca benimsenmiştir (Ökçün : 167-78). Fakat, aynı sayıda çıkan, Dr. Şefik Hüsnü'nün İstanbul'dan İktisat Kongresine tayin edilen amele murahhasları konusundaki eleştirileriyle (Ökçün : 48), İUAB delegelerinin ve benzerlerinin kastedildiği açıktır. *Aydınlık*'ın yine aynı sayısında yer alan iki yazı daha, konumuzu ilgilendiriyor. Bunlardan, çokköşeli bir mücadele yapıldığı izlenimi alınmaktadır. Öyle ki, *Tramvay Şirketinin Amele Siyaseti*'nden bahsedilen bir makalede *(Ek II/1)*, Şakir Rasim'in Harbiye günlerinden beri amansız hasımı olan Bnb. Avni Beye şiddetle çatılırken (Avni Beyin, Amele Siyanet Cemiyeti'nde Şakir Rasim'in yerini aldığı anlaşılıyor, ama belki de o örgütte bir süre birlikte çalışmışlardır), İUAB hakkındaki Selim Necati imzalı bir yazıda da (s. 330-32), *teşekkülü geçen nüshada haber verilen* Birlik ve kurucusu şiddetle eleştirilmektedir. Selim Necati, *İUAB'nin başında bulunanlar arasında İkinci Beynelmilel'e dahil olan ve bu sıfatla bazı kongrelere iştirak edenler* olduğunu belirtirken, herhalde Şakir Rasim'i hedef almakta ve şöyle demektedir:

«İUAB'nin, sermayedarlığın inkişafına çalışmak ve bu maksatla ticaret ve sanayi birlikleri etrafında sermayedarları toplamaya uğraşan kimseler tarafından tesis edilmesi ve bu nevi teşkilâtlarla aynı çatı altında yerleşmesi kadar gayr-i ahlâki ve amele menafiine muzır bir şey tasavvur edilemez.»

Gerçekten, Ahmet Hamdi Başar'ın anılarında belirtildiği gibi *«Türkiye Amele Birliği tüccarın bir kukla teşkilâtından, bir paravandan ibaretti»*, İUAB Milli Türk Ticaret Birliği'nin desteğiyle ve onun binasında kurulmuş (Tunçay 1978: 323/dn. 38) ve İUAB'nin kendilerine sunduğu rapor MTTB tarafından benimsenerek *«Amele Birliğine Kongrede müzaheret ve muavenet edilmesi ittifak-ı âra ile taht-ı karara alınmıştır.»* (Ökçün: 141 ve 161-163) İUAB ayrıca Kongre başkanlığına da, derneklerin 28 Ocak 1923 tarihli danışma toplantısında (istişarî kongre!) kararlaştırdığı 21 maddelik bir öneri paketini içeren bir rapor vermiştir (Ökçün: 163-67). Bunlar arasında, özellikle Dersaadet Tramvay Şirketi amelesiyle ilgili istekler dikkati çekmektedir. İUAB'nden İzmir İktisat Kongresine gönderilen murahhasların harcırahı, 1923 Şubatına ait bilanço kayıtlarında 19.480 kuruş beklenmeyen gider olarak görülüyor *(Ek II/5)*.

Onların yanısıra, Türk Mürettibîn Cemiyeti'nin girişimiyle, İstanbul'daki bütün işçi derneklerinin birer temsilcisi 5 Şubatta toplanarak bir *istirhamname* hazırlamışlar (Ökçün: 178-79), *Aydınlık* dergisinde çıkan *Amelenin sermayedar nizamı altında kabul ettirmeksizin idame-i mevcudiyet edemeyeceği* 23 maddeye, yıllık işçi ikramiyelerinin eşit dağıtımıyla ilgili bir 24'üncü madde ekleyerek benimsemişler (Ökçün: 176) ve toplantıya önayak olan dizgiciler sendikasının başkanını temsilci seçmişlerdir:

«İzmir Kongresinde İstanbul Amelesi

İzmir'de açılacak olan İktisat Kongresine İstanbul amelesi de iştirak edeceklerinden, Mürettibîn Cemiyeti Reisi Hayrullah Bey umum amele namına mezkûr kongreye murahhas olarak intihap edilmiştir. Hayri Bey 24 Maddelik bir amele ve işçi talepnamesiylè kongreye iştirak edecektir. Arkadaşımıza muvaffakiyetler temenni ederiz. Hayri

Bey bugün İzmir'e müteveccihen şehrimizden müfareket edecektir.» (*İleri,* 10 Şubat 1923)*

[O zamanlar, Gülcemal vapuruyla Bandırma'ya, oradan trenle İzmir'e gidiliyordu.]

Hayrullah Hayri'nin götürdüğü *Aydınlık* önerileri, İşçi Grubunda, İUAB'nin istekleri ve başka amele delegelerinin görüşleriyle birleştirilerek Kongreye 34 madde halinde sunulmuştur (Ökçün : 430-34). Genel Kurulda bunların çoğu Kabul edilmiş olmakla birlikte, en önemli önerilerde işçilerin azınlıkta kaldıkları görülmektedir. (Özellikle, Bulgaristan KP'nin Türkçe gazetesi *Ziya*'nın 21 Mart 1923 tarihli III/20. sayısında çıkan S. imzalı *İktisat Kongresinde İşçi Grubu* yazısına bakınız : *Seçmeler* Katkı Yay., 1976, s. 58-60). Zaten bu kongre danışma niteliğinde olduğu için, kararlaştırılan konuların da, genel bir eğilim belirtmekten başka bir anlam taşımadığı açıktır. Örneğin, Tüccarlar dışındaki grupların ekseriyetle benimsedikleri, *Madde 3 — Meb'us ve belediye intihaplarında temsil-i meslekî usulünün kabulü* 1924 Anayasası yapılırken de, 1921'de olduğu

* Burada çalışmasından çok yararlandığım değerli arkadaşım Prof. Dr. Gündüz Ökçün'ü rahmetle anarken, onun işlediği konuyu derinleştirmek ve ayrıntılandırmak için hiçbir araştırıcının bu yapıta bir taş bile eklememiş olmasını üzüntüyle gözlemlemekten kendimi alamıyorum. Oysa her tarih ürünü gibi, İzmir İktisat Kongresi derlemesi de, elbette ilerletilmeye, hakkında bilinenler geliştirilmeye muhtaçtır. Yukarıdakine ek olarak, kitapta yer almamış, işçilerle ilgili bir başka haberi de örnek vereyim:

Çiftçi grubu lâyihasının genel kurulda okunarak kabul edildiği 25 Şubat günü:

«Kongreye murahhas olduklarından dolayı Aydın Şimendifer Kumpanyası tarafından tard edilen beş amelenin tekrar vazifelerine kabul edilmeleri için hükûmet nezdinde temenniyatta bulunmak ve işbu hareketten ötürü kumpanyayı alenen protesto etmek hususunda amele grubu tarafından vâki teklif kabul edildi.» (**İleri,** 27 Şubat 1923)

gibi bir yana itilecektir. (Tunçay 1978: 158 ve 159-61 çerçeve; ancak o günlerde, meslekî temsil konusunun sıkça sözünün edildiği de anlaşılıyor bknz.: *Meslekî Fırkalar ve Temsil-i Meslekî: BMM'nde Temsil-i Meslekî ve Nevahi Kanununun en hâr taraftarlarından Kütahya meb'us-u muhteremi Ragıp [Soysal: 1881-1947] Beyefendinin bir makalesi... İleri, 19 Şubat 1923).*

Kongrede İşçi Grubuna başkanlık eden Kütahya delegesi (o tarihten oniki yıl önce, Selânik'te sosyalist olduğu söylentisi bilinen, edebiyatçı ve siyasetçi) Aka Gündüz (gerçek adıyla Enis Avni: 1884-1958), işçilerle ilgili görüşmelerin tamamlanması dolayısıyla, Kongre delegelerine 2 Martta yüz yirmi kişilik bir ziyafet çektikten (Ökçün: 321-22) sonra, İstanbul'a dönülmüş ve yeniden birlik oluşturma çalışmalarına girişilmiştir.

«İstanbul Amele Cemiyetlerine,

İstanbul'da işçi teşkilâtlarının umumî ittihadını vücuda getirmek üzere muhtelif cemiyetlerin murahhaslarından mürekkep olan Encümen, Tophane'de Deniz Tahmil ve Tahliye Cemiyeti merkezinde içtimâ etmekte iken, İzmir Kongresine iştirak etmek üzere intihap edilip azimetimden dolayı teehhüre uğrayan nizamname müzakeratının bir an evvel ikmali alâkadar arkadaşlar tarafından arzu edildiğinden müzakerata devam olunmak üzere, Martın 30. Cuma günü öğleden sonra saat birde Bâbıâli karşısında Türk Mürettibîn Cemiyeti merkezinde içtimâ edileceğinden evvelce müntehap işçi teşkilâtları âzâlarının hazır bulunmalarını rica ederim.

Nizamname Komisyonu âzâsından Türk Mürettibîn Cemiyeti Reisi Hayrullah Hayri.» (*İleri*, 29 Mart 1923)

Bir yandan bu çalışmalar sürerken, bir yandan da aynı girişim kapsamında yanyana yer alan Komünistler Şakir Rasim'e hakaretler yağdırmaktaydılar. Yukarıda değindiğimiz 21 Mart 1923 tarihli *Ziya*'da, İstanbul tramvay işçilerine yapılan bir çağrıda «...*bir zamanlar İngiliz, şim-*

di de diğer birtakım türedilerin uşağı Şakir'in Amele Birliği'ni, şu bu gibi boş şeyleri bırakarak bir komünist teşkilâtı etrafında toplanın,» denilmekteydi (Katkı Yay.: 61). Bundan altı hafta sonra, 2 Mayıs 1923 tarihli *Ziya*, yine İstanbul tramvay işçilerine seslenirken, örgütleri birleştirme hareketini başlatan Numan Usta'yı da Şakir Rasim'le aynı kefeye koyuyordu: «*Düşününüz ki, bir amele mebusu olduğunu iddia eden Numan Usta amele için ne yapmıştır? Ve yine düşününüz ki, memlekete ecnebi sermayesi sokmak için Türk proleteryası ile mücadele eden bir ordunun zabitleriyle dost olan bir Şakir, Türk proleteryasının dostu nasıl olabilir?*» (Tunçay 1982: 300). 9 Mayıs tarihli *Ziya*'da da yine bu iki işçi önderine birden çatılmaktaydı

«*Artık Şakir, Numan, bilmem kim gibi amele ile alâkadar olmayan şahısların yaptığı teşkilâtları bir tarafa bırakarak, amele hakiki bir komünist teşkilâtı etrafında toplanmalı ve kumpanyanın zulmüne müttehit bir kuvvetle karşı koymalıdır. Amele için Numan'ın, Şakir'in teşkil ettiği parti farkları mevzuubahs olamaz... Onlar için yegâne parti, hakiki bir işçi partisi, bir kızıl sendikadır.*

Kumpanyanın boğucu tırnakları altında inleyen amele, Şakir, Numan gibi şahısların icat ettikleri fırkaları devirerek elele vermeli ve müttehit bir cephe ile kumpanyanın karşısına geçmelidir.» (Tunçay 1982: 302)

Oysa Şakir Rasim de Numan Usta'ya karşı çıkmış ve onun konuşma yaptığı bir toplantıyı adamlarıyla birlikte basarak yarıda bıraktırmıştı. 23 Mart 1923 günlü *İleri*'de okunduğuna göre, evvelki gece saat dokuzda Şişli Tramvay, Elektrik, Tünel Amelesi Kulübü'nün resm-i küşadında Numan Usta'nın verdiği konferans sırasında hazır bulunan 250 300 dinleyicinin yarısını Amele Birliği katib-i umumisi Şakir Beyin getirdiği işçiler oluşturmuştur. Bunlar, konferansçıya «*Sen amele mebusu değilsin. Sen İttihat ve Terakki'nin intihap ve tayin-gerdesisin. Seni amele mebusu tanımayız,*» diye bağırmışlardır. Muhalif bir zat da, bir sual varakasına «*Amele meb'usu olduğunuzu, ame-*

lenin ne gibi hukukunu müdafaa suretiyle isbat ediyorsunuz? Şimdiye kadar amelenin menafii hakkında ne gibi teşebbüsatta bulundunuz?» diye yazmıştır. Amele arasına tohum-u nifak saçtığı iddia edilen Numan Usta'nın sözü yarıda kesilince, konferansçı kürsüden inip yandaki odaya geçmiş, Şakir Bey ve rüfekası da çekilip gitmişlerdir.

Şakir Rasim'le arkadaşlarının, Mürettibîn Cemiyeti'nde yürütülen birleştirme çabalarını da benzer bir biçimde sabote ettikleri, 8 Nisan 1923 tarihli *İleri*'de çıkan, (6 Nisan) *Cuma Günkü Hadiseye Dair Bir İzah*tan açıkça anlaşılıyor:

«İUAB merkez-i umumîsinden gönderilmiştir:

Cuma günü Türk Mürettipler Cemiyeti'nde vuku bulan içtimâın gazete sütunlarına muhtelif surette aksettiği ve Umum Birliğimiz murahhaslarının iştiraklerine adeta bir baskın şekli verilmek istenildiği görüldüğü cihetle bervechiâti izahnameyi matbuata tevdi ve efkâr-ı umumiyeye arz zarureti hasıl olmuştur.

Cuma günü zevali saat 12'de Mürettibîn Cemiyeti binasında İUAB namıyla bir Birlik yapmak için bazı eşhasın içtimâ etmiş olduklarını haber alan İUAB: Tramvaycı, Elektrikçi, Tesviyeci, Tornacı, Kaldırımcı, Bahçıvan, Hamal, Bomonti Bira Fabrikacı, Kalafat ve Kazancı, Marangoz, Demirci derneklerinin sahib-i vesika ve selâhiyet üçer murahhası mezkûr cemiyetin merkezine gidip oturmuşlar ve İUAB namıyla beşbin mevcutlu anasır-ı asliden mürekkep bir amele birliği var iken nasıl olup da başka bir birlik teşkiline karar verildiğini ve bunun birlik olmayıp ikilik olacağını, müteşebbislerin kimlerden ibaret olduğunu anlamak istediklerini beyan ettikleri ve Komisyon âzâsından Kâzım namında Sırp muhafaza askeri olup da Kabataş'taki karakolda şapka ile milletdaşlarını tehdit etmiş olan birinin bu 'yeni birlik' nizamnamesini yapmak için*

* Bknz. Ek II/2. Ayrıca, İbrahim Topçuoğlu'nun **Savaş Yarası** kitabı hakkında benim yazdığım eleştiri yazısı: «Kurtuluş Savaşında Solcularla Mim-Mimcilerin İlişkisi», **Milliyet Sanat Dergisi**, Sayı 260 (16 Ocak 1978), s. 25.

komisyon âzâsı meyanında bulunduğunu gördüler. Bu zat kimi ve hangi cemiyeti temsil ettiği sorulduğu zaman, Beynelmilel Bina İşçileri'ni temsil ettiğini söyledi.

İstanbul'da böyle bir cemiyet yoktur. Bu isim sahtedir. Bu isim etrafında toplanmaya yeltenen birkaç Yunanlı, Refet Paşanın İstanbul'a gelişinde firar ettiler. Kâzım da amelenin galeyan-ı millî ve meslekisi karşısında polis vâsıtasıyla içtimâgâhtan dışarı çıkarıldı. Yine Köstence' den bir ay evvel gelen bir şapkalıdan da hiçbir cemiyeti veya teşkilâtı temsil etmediği halde nasıl olup içtimâ mahallinde ve komisyonda bulunduğunu sordular. Onun da hiçbir selâhiyeti olmadığı anlaşıldı ve salonu terke mecbur oldu. Aynı komisyonda Dr. Şefik Hüsnü namında bir zat var idi. Hiçbir teşkilâtı olmayan bu doktor, amelenin 'Sen kimsin? Kimi temsil ediyorsun?' sualine (karşılık) hemen gazeteci olduğunu söyleyerek galeyandan kurtuldu. Ve 'amele kitlesine ve amele işlerine karışmazsa daha iyi yapacağını ve memlekete iyilik yapmak isterse Anadolu' ya gidip Frengi, Malarya ve Verem ile mücadele etmesi lâzım geldiğini' söylediler.

Yeni amele birliği yapmaya cüret eden bu sergüeştcûlar bu tarzda salonu terke mecbur edildikten sonra, kala kala hükûmetçe musaddak, polisce müseccel efrada malik Mürettibîn, Reji cemiyetleri murahhasları kaldılar.

Reji, Yunan ve Rumlarla dolu olduğu için adetçe gayr-i mühim. Bu da bertaraf edildiği takdirde Mürettibîn Cemiyeti kalıyordu. Amele Birliği murahhasları beşbin amele namına bir Birlik yaptıkları halde, böyle bir iki zayıf cemiyetin ve birkaç lekeli menfaatcûnun, mürettip arkadaşlarımızı da içlerine almaya yeltenerek bir araya toplanıp hadlerine bakmadan bir İUAB teşkiline cüretleri ameleye fenalık olduğunu söylediler ve Amele Birliği murahhasları Yaşasın Gazi Paşamız, Yaşasın Halâskar Halk Ordusu, Yaşasın Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Yaşasın Mürettibîn arkadaşlarımız, Yaşasın İUAB diye bağırarak amele cephesini yıkmak isteyen bu sahte ve selâhiyetsiz murahhasları dağıtmışlardır.»

İUAB, 1923 Nisan ayının ilk haftasında bir kongre toplayarak, hem tüzük değişikliğiyle Umum Amele Cemiyetleri Divanı adlı bir organ oluşturulmasını öngörmüş *(Ek II/5)*, hem de yenilenmesine karar verilen TBMM seçimleri için Mustafa Kemal Paşa'nın Birinci Grubu'ndan yana tavır almıştır.

«İntihabat ve Amele,

İstanbul Amele Birliği Reisi Mehmet Bey, dün intihabat meselesi hakkında bir muharririmize beyanat-ı âtiyede bulunmuştur.

— Amele Birliği, Kongresinde bilâkaydüşart Birinci Grub'a müzaherete karar vermiştir. Bu hususta Amele Birliği, Grubun umdeleri haricinde bir şey yapamaz, yapacağı bir temennidir. Milyonlarca Müslüman ve Türk canını kurtaran Başkumandanın amelenin hukukunu arayacağı tabiidir. Paşa hazretlerinin arkasından gitmeyi bir vecibe addederiz. Buna karar verdik ve bu karardan hiçbir zaman dönmeyeceğiz.» (*İleri*, 13 Nisan 1923.)

Aynı haberde, İAB Mesâi Encümeni intihabatı açıklanmakta; bu komisyon riyasetine Darülfünun İktisat Müderrisi Mustafa Zühtü, âzâlığına İktisatçı Hamdi [Başar], Serdengeçtizade Hukuk Doktoru Edip Beyler tayin edilmişlerdir, denilmektedir.

Dört gün sonra, aynı gazetede *İntihap Faaliyetleri Hararetli Bir Safhaya Girdi* başlığı altında *Amele Birliği'nin Müzaheti* şöyle anlatılıyor:

«Geçen hafta umumî bir kongre akteden İAB meb'us namzetlerinin tayinini derneklere havale etmişti. Bilumum derneklerden ahiren heyet-i merkeziyeye vürud eden cevaplarda amelenin bilâkaydüşart Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin umdelerine sadık olduklarını ve Mustafa Kemal Paşa tarafından irae olunacak namzetlere itay-ı reye hazır oldukları bildirilmiştir.

Birlik reisi Mehmet Bey kendisiyle görüşen muharririmize demiştir ki;

— Biz, umum amele Hâkimiyet-i Milliyenin candan taraftarı ve saltanat-ı ferdiyenin bî-aman düşmanıyız. Biz

hiçbir vakit millî müessesemiz olan Müdafaa-i Hukuk'un gösterdiği vahdet yolundan ayrılmayı düşünmedik. Ve aramızda hiçbir fert hiçbir vakit zuhur etmeyecektir. Vatan meselesi hususunda amele arasında son derece vahdet vardır. Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri umum milletin rehberidir. Biz daima muhterem müncimizi takip edeceğiz.» (*İleri*, 17 Nisan 1923.)

TBMM'nin açılışının üçüncü yıldönümünde 23 Nisan Millî Bayramı kutlanırken, Gülhane Parkından Vilâyete kadar mızıka eşliğinde yapılan resmi geçide, darülfünun ve mektep talebelerinin yanısıra, izciler, spor kulüpleri, Müdafaa-i Hukuk heyeti, Cemiyet-i İslâmiye, Hilâl-i Ahmer, matbuat, Türk Ocağı, Mürettibin Cemiyeti, Ticaret Birliği ve Esnaf Birliği temsilcilerinden başka İUAB üyeleri de katılmışlardır (*İleri*, 22 ve 23 Nisan 1923).

1923, 1 Mayısında İUAB'nin gerçekleştirdiği kutlamalar, Prof. Dr. Zafer Toprak'ın bir yazısında, *İkdam* ve *Vakit* gazetelerinden ayrıntılarıyla aktarılmıştır (Toprak : 38-41). Biz de buna, *İleri*'de çıkan haberleri katalım :

«1 Mayıs Bayramı - bugün işçilerimiz tarafından tesid edilecek.

Türk Mürettibîn, Tramvay, Tünel, Elektrik, Reji, Ekmekçiler, İnşaat-ı Bahriye, Yaprak Tütün, Haliç, Yedikule Şimendifer ilâh. işçileri cemiyetleri bu sene 1 Mayıs amele gününü kendi merkezlerinde zevalî saat 12'de tesid ettikten sonra, Bâbıâli Caddesinde Türk Mürettibîn Cemiyeti merkezine birer heyet-i murahhasa göndererek müçtemian bayramlaşmaya karar vermişlerdir. İstanbul'da mevcut tekmil işçi teşkilâtları, mahall-i mezkûre badezzeval saat ikide murahhaslarını göndermeye davet olunur.

Mezkûr Cemiyetler heyet-i murahhasaları namına
Türk Mürettibîn Cemiyeti Reisi Hayrullah Efendi

Teşkilâtı olan Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi, 1 Mayıs işçi günü bayramında tekmil parti mensuplarını Şehzadebaşı'nda Vezneciler'deki merkez-i umumisine da-

vet etmeye karar vermiştir. Parti âzâları ve misafirleri toplu olarak saat birde Şehzadebaşı'ndan hareket ile Türk Mürettibîn Cemiyeti'nde muhadenet ve tesanütlerini teyit edecek olan umum İstanbul amele teşkilâtları heyet-i murahhaslarına iltihak edeceklerdir. Bu sabah zevalî saat 12' de İstanbul işçilerinin ve amele hareketiyle alâkadar olan herkesin Fatih merkezine gelmeleri bildirilmiştir.

Bütün dünyada umum amele bayramı olan 1 Mayısı beraberce tesid etmek üzere UAB merkezi tarafından bir program hazırlanmıştır. Bugün saat 11'de merkez-i umumîde resm-i kabul, saat 12'de Sultanahmet Parkında bir merasim yapılacaktır. İstanbul'un bütün işçileri bu bayramı tesid etmek üzere davet edilmişlerdir.

Şirket-i Hayriye Amelesi ve 1 Mayıs

Hırka-i Şerif alayı münasebetiyle Şirket-i Hayriye amele ve müstahdemîni bu sene 1 Mayıs amele bayramını tesid etmemeye karar vermiştir.» (*İleri*, 1 Mayıs 1923)

Bu dört parçalı haberde, Mürettibîn Cemiyeti ile TİÇSF nın işbirliği içinde oldukları, İUAB'nin ise onların dışında kaldığı görülüyor. Ancak, sofu işçi örgütleri de büsbütün ayrı bir tutum takınıyorlar. Ertesi günkü *İleri*'de, 1. sayfada *1 Mayıs Bayramında : İstanbul işçilerine ait intibaattan* altyazısıyla, Amele Birliği merkez-i umumîsi önünde toplanmış kalabalık bir kitlenin resmi basılmıştır. Gazetenin bu sayısında, önce İşçi Teşkilâtları Heyet-i Müttehidesinin kutlamaları anlatıldıktan sonra, İUAB'nce gerçekleştirilen program da şöylece özetleniyor :

«1 Mayıs bütün dünya işçiler bayramında
işçilerimiz dün de amele bayramını tesid ettiler

1 Mayıs Bayramı dün İstanbul'daki işçiler tarafından tesid edilmiştir. Saat 11'de bilûmum işçiler Sultanahmet türbesi karşısındaki Amele Birliği binası önünde toplan-

mışlardır. Amele bayramına amelenin ailesinden olan kadınlarla çocuklar da iştirak etmiştir. Bu esnada mızıkalar İstiklâl ve amele marşları terennüm etmişlerdir. Marşların hitamında Amele Birliği Reisi Mehmet Efendi kısa bir nutuk söyleyerek amele bayramının başladığını söylemiş ve ameleye beyan-ı tebrikat etmiştir.

Müteakiben Mesâi Encümeni âzâsından ve Darülfünün müderrislerinden Zühtü Bey de: «Türkiye'de hâkim sultan, bundan böyle halktır. Yani köylü ve amele vesairedir. Türkiye hükûmeti halkçıdır. Alınteri dökenler yok mu, işte onlar halk, yani sizler, şehirler amelesi, köylüler, artık başıboş ve serazad efendiler, sultanlarsınız.»

Türkiye'de amele teşkilâtının safahatından bahsettikten sonra, sözlerine devamla·

«Dileklerimizin kabul edileceğini nereden biliyorum, size söyleyeyim: Ankara'dan gür ve büyük bir ses geliyor ve Türkiye işçilik âlemine, yani halka, köylüye ve şehirli ameleye şu yolda hitap ediyor, bundan böyle devlet makinesi halkın nef'ine halkın yüksek ve vaidkâr sesidir. Bu ses yalan söylemez, bu ses insan aldatmaz, çünkü mukaddes alınteri döken ve mukaddes bilen namuslu bir işçinin vaadi ve sözüdür. En yüksek işçi sana selâm...» (Yaşasın Türkiye'nin inkılâpçı halk hükûmeti sedaları..) demiştir.

Müteakiben Şakir Rasim arkadaş bir nutuk söylemiş ve BMM Reisi Başkanımız Mustafa Kemal Paşa hazretlerine, amele teşkilâtlarına, Enternasyonallere çekilecek telgrafnamelerle BMM'ne arz edilmek üzere Vali Haydar Beye takdim edilecek muhtıra suretlerini okumuştur.

Nutuklardan sonra, önde mızıkalar, işçi kadınlar arabalarda olduğu halde, dernekler muntazaman sıra sıra Çırpıcı'ya hareket etmişlerdir. Alay tramvay yolunu takiben Bayezit Meydanından Darülfünun önüne gelmiş ve Darülfünun selâmlanmıştır. Ve müteakiben Darülfünun efendileri tarafından alkışlanmışlardır. Badehu Aksaray Caddesini takiben Çapa'daki Darülmuallimat binası önünde biraz tevakkuf edilerek, bu ilim yuvası da selâmlana-

rak doğruca Çırpıcı çayırına gidilmiştir. Burada her dernek muhtelif eğlenceler tertip etmiş, millî Türk oyun ve rakısları yapılarak akşama kadar eğlenceye devam edilmiştir.

Amele bu merasime kırmızı gömlekler üzerine siyah kravat takarak iştirak etmiştir. 1 Mayıs münasebetiyle dün tramvaylar kısmen işlemiştir.»

İleri gazetesinin 22 Haziran 1923 Cuma günkü sayısında yayımlanan *İstanbul İntihabatı Son Safhasında* başlıklı bir yazı, «*Bugün Beyoğlu'nda fevkalâde merasim ile intihap sandıkları devair-i belediyeye nakl olunacaklar ve gelecek Perşembe meb'uslar intihap edileceklerdir,*» haberini veriyor. İUAB'nin rastlantıyla bir nüshası elime geçen bir sirküleri, söz konusu örgütün, bu törene katılma hazırlıklarını yansıtmaktadır:

(antet:)
İstanbul
Umum Amele Birliği
Merkez-i Umumi
225/725

Ayazpaşa Derneği Riyasetine
Muhterem Arkadaş,

Şehr-i hâlin 22'nci Cuma günü Beyoğlu ciheti intihap sandığı alayları yapılacağından derneğimiz için de mezkûr alayda bir mahall-i mahsus ayrıldığından derneğimize mensup ve o gün için işte bulunmayan arkadaşların kırmızı gömleklerini lâbis olarak mezkûr alaya iştirak etmeleri lüzumu ehemmiyetle beyan olunur. Selâm arkadaş.

(mühür ve imza)

Haşiye Yalnız merkez-i umumî bayrağı getirilecektir. Tafsilâtlı program ise Cumadan evvel gönderilecektir.

İUAB'nce örgütlenmiş olup da, günlük basına yansıyan ilk ve son başarılı grev havadisi, 1923 Ağustosunun ilk haftasında ve Bomonti Bira Fabrikasıyla ilişkilidir. 6 Ağustos 1923 tarihli *İleri*'de, grevin dün hitam bulduğu haberi resimli olarak verilirken, «*Bir gün içinde, bu fabrika tarafından çıkarıldığı için, buzun okkası 30 kuruşa kadar satılmıştır,*» diye ekleniyor. Ertesi günkü *İleri*, «*Bomonti amelesinin grevi nihayetlendi ise de, amelenin metalibi henüz kabul edilmemiştir. Amele yeni bir metalip listesi tanzim ederek bunu arz etmiştir,*» diyor ve «*Evvelki gün grev esnasında jandarmanın ameleye karşı haşinâne taarruzlarda,*» bulunduğu belirtiliyor. Bu sayıda toplam 300 kişi olan Bomonti amelesi murahhaslarından Ali ve Vahit yoldaşların resimleri de basılmıştır. Bu grevin İUAB ile ilgisini, ancak 20 Ağustos tarihli *İleri*'den anlıyoruz :

«*Bomonti Amelesinin Verdiği Ziyafette Türk gazetecilerle amele ve fabrika müdiranı bir arada.*» Bu toplantıda, Birlik kâtib-i umumisi Şakir Bey, Birlik reisi Mehmet bey namına, '*son iki günlük grev esnasında*' basının ameleye yardımı için teşekkür etmiş, ondan sonra gazeteciler adına Tevhid-i Efkâr tahrir müdürü Abidin Daver, ve fabrika direktörü M. Tripto birer konuşma yapmışlardır. Aynı gazetede, Amele Birliği Reisinin Ankara'dan Avdeti haberi de yer alıyor. Anlaşılan, «*AB'ne ait mesaili Ankara'da bil-*

fiil halletmek üzere Ankara'ya azimet eden Mehmet Bey dün dönmüş, beraber gittiği Ticaret Birliği kâtib-i umumîsi Hamdi (Başar) Bey, kambiyo buhranı müzakereleri için bir gün daha kalmıştır.»

İUAB, başından beri kendi içinde yalnız Türk ve Müslüman işçileri toplamaya çalışmış, azınlık mensubu ve yabancıların işlerinden çıkartılmalarını istemiştir. Ağustos ortalarında da bu konuda bir kışkırtma yapmıştır: «*Şirketler Müslüman Amele Kullanmalıdırlar — Tramvay ve Tünel şirketleri amelesi dün Amele Birliği'nde toplanarak şirketlerin Müslüman amele kullanmamalarını protesto ve bu hususta mukarrerat ittihaz etmişlerdir.*» (*Vakit*, 17 Ağustos 1923).*

Yüz üyeli Türk Mürettibîn Cemiyeti'nin 1923 Eylülünün ikinci ve üçüncü haftalarında gerçekleştirdiği gazete

* Aynı haberin devamına göre, neticede ittihaz edilen kararlar şöyledir:

«1 — Memleketimizde Türk işçiliğinin kudreti ve dolayısıyla muazzam Türk milletinin namusu ve şerefi lazım olduğu derecede yükseltmeyen Tramvay kumpanyasına ve Şehremaneti Şirketler Komiserlerine karşı adem-i memnuniyet beyan ediyoruz. Zira mumaileyh Türk sanatkârları içinde Ankara'daki şirketler itilafnamelerinin mevadd-ı mahsusası mucibince gayr-i Müslimlerin yerlerine geçecek kimse yoktur zehabında bulunuyorlar.

2 — Biz İUAB Tramvay ve Tünel kısm-ı mahsusları, bütün gayr-i Türk ustalara meydan okuyoruz ve diyoruz ki bu iki şirkette mevcut herhangi bir usta ile imtihan olabilecek kabiliyette ustalarımız mevcuttur. Bu Türk ustalarını (ileri sürmekle) hem milli ve mukaddes ve hem de mesleki menafiimize hizmet etmekteyiz.

3 — Makamat-ı lazımesi indinde hukuk-u millimiz ile hukuk-u meslekimizin heba edilmemesi için lazım gelen teşebbüsatta bulunmak ve icabında en müessir silahımız olan grevi izhar için Birlik meclis-i idaresine selahiyet verdik.

Yaşasın Türk halkı ve Yaşasın Gazi paşamız.

Yaşasın vatanperver Türk işçileri.»

grevi sırasında, sendika *Haber*. patronlar da *Müşterek Gazete* adlı yayın organlarını çıkarırlarken, «*Patronlar grevcilere karşı Amele Birliği Reisi Mehmet ve kâtib-i umumisi Şakir Rasim Beylerin desteğini sağlamışlardır.*» (Tunçay 1978: 335, Kornienko, Mehmet Beyin «*Basımevi işçilerinin isteklerini yerine getirmek mümkün değildir, çünkü mürettipler diğer meslek dallarındaki arkadaşlarına kıyasla daha iyi yaşama koşullarına sahip olup, hakları zaten güvenlik altına alınmıştır,*» dediğini aktarıyor, s. 53.)

İUAB'nin en önemli dış ilişkisi, İngiliz İşçi Partisi önderi MacDonald'ı İstanbul'da ağırlaması olmuştur. Bu *mühim ziyaret*in haberi, daha 8 Ağustos 1923 tarihli *İleri*'de çıkmıştı: «*Avam Kamarasının Sosyalist Fırkası Lideri [birkaç ay içinde] Ankara'ya gidiyor... İstanbul amelesi bu sosyalist lideri parlak bir surette istikbal edeceklerdir.*» Aynı gazetenin 20 Teşrinievvel (Ekim) günlü sayısında ise, MacDonald'ın İstanbul ziyareti uzun uzadıya anlatılmaktadır:

Geçen seneki intihabatta Avam Kamarasına 144 mebus sokan, dört milyon âzâlı İngiliz Amele Fırkası'nın, birkaç günden beri şehrimizde bulunan reisinin, şerefine Amele Birliği tarafından Şark Mahfelinde verilen ziyafetteki beyanatı: 'Komünistlik Rusya'da da bugün iflâs etmiştir.' Refiki Mr. Arnold ve matbuat mümessillerinin de meduv bulundukları bu öğlen ziyafetinde, Ramsay MacDonald Türkiye'deki amele hakkında malûmat istemiş, 'Meselâ, işsiz kalan amele için ne yapılıyor; amele hukuku nasıl müdafaa ediliyor,' gibi sualler sormuştur. Şakir Rasim'in yemekte çektiği nutuk ise şöyledir:

«Yunan militarizmini hunhar, bî-aman bir av köpeği sıfatında saldırdılar. Bir milletin kolay kolay öldürülemeyeceğinden gaflet ederek militarizm köpeğini mütemadiyen beslediler. Bu sıralarda Türk düşmanları sevindiler. Bitaraf ve zayıf müdekkikler Türkün ölümünü tabiî ve emrivâki şeklinde telâkki ettiler. Yalnız insaniyete olan muhabbetlerine had hudut olmayan, din farklarını, millet kitlelerini imha edecek bir âmil telâkki etmeyecek derecede yüksek kalpli, manen âli şahsiyetler, bir milletin, iki

bin senelik bir medeniyeti ve tarihi olan bir milletin, bu tarzda alçakçasına masum bir kuzu gibi, sessiz gürültüsüz, kör bir bıçakla boğazlanmasına karşı isyan ettiler ve seslerini bütün kuvvetleriyle yükselttiler. İşte bu büyük kalpli âli şahsiyetlerin en birincisi de, şu dakikada soframızı teşrifiyle bizi memnun eyleyen Mr. Ramsay MacDonald'dır. Mr. RMD Avrupa emperyalizm ve kapitalizminin batağının en kara ve en kirli sahifelerine yazılmaya şayan İzmir faciası tahaddüs ettiği vakit kâtib-i umumisi bulunduğu İkinci Enternasyonal'i bu cinayete karşı protestoya sevk etmiştir.

Filhakika mezkûr Enternasyonal'in 1919 senesinde (Lozan)daki kongresinde ittihaz edilen âtideki kararı gerek siyasî dürbinlik ve gerek akvamın yekdiğerini ne tarzda muhakeme etmeleri lâzım geldiği hakkında bast edilmiş ve pek âli ve pek insanî olması dolayısıyla müsaadenize mağruren aynen âtiye nakledeyim :

«Kongre düvel-i itilâfiyenin Asyay-i süğrada ve hassaten bu devletlerin mazhar-ı himayesi olan Yunan hükûmetinin askerleri tarafından İzmir şehir ve vilâyetinin işgal edilmesine karşı protesto eder; bu havalide Türk nüfusu Rum nüfusundan beş misli fazladır. Mütarekenin akdinden sonra, silâh kuvvetiyle ve hukuk-u beynelmilele tamamiyle mugayir olaraktan yapılan bu işgal, âlem-i İslâmda çok müteessif neticeler tevlit ve Anadolu'nun hissiyat-ı cengâveranesini ve mukabele bilmisil hislerini ikaz edecek bir mahiyettedir. Emperyalist olan müttefikler Asyay-i süğrayı taksim etmek için pek tamahkârane bir plân yapmışlardır. İzmir'in işgali bu plânın birinci faslıdır. Biz Enternasyonal namına ve bütün kuvvetimizle bu hareketi protesto ederiz.»

«Mr. RMD şu halde memleketimize ve milletimize fena günlerde yardım etmiş bir zattır. Amele Birliği birinci sebepten dolayı Mr. RMD'ı kendisine yabancı addetmez.»

Şakir Rasim arkadaş, 'Milleti boyunduruktan kurtaran Türk ricalinin reisi Mustafa Kemal Paşa için Yaşasın diye bağırmazsak nankörlükle itham edileceğimizden korkarım'

diye nutkuna hitam vermiştir. (İleri'nin bu nüshasında Şakir Rasim'in kalpaklı bir fotoğrafı da basılmıştır.)

[MacDonald'ın bu şölende «*Ben ne irticaa ne de devrime karşıyım. İşçiler adalet hudutlarını aşmadan kuvvetlenmek zorundadırlar. Bu biçim (bir gelişme) işçileri sınıf ayrımı yapmamaya zorlar,*» dediği, Türkçeden Rusçaya, oradan da yeniden Türkçeye çevrilen bir kaynakta (Kornienko : 54) 21 Ekim 1923 tarihli *Hâkimiyet-i Milliye*'den aktarılmakta ise de, işin içine bu kadar çeviri girince, özgün Türkçeyi bulup karşılaştırmak gerekir. Bunu yapmadım.]

Üç ay sonra (Ocak 1924'te) İngiltere Başbakanı olacak MacDonald'la da böylece ilişki kurduktan sonra, Şakir Rasim Federasyonunu Türkiye çapında büyütmeğe karar vermiştir. Bu amaçla, 26 Ekimde toplanan İUAB'nin yıllık (olağan) kongresinde bir tüzük değişikliği yaptırmıştır. Fakat, bir ara Ankara'ya gidip orada esen havayı bizzat gözlemleyen Birlik Başkanı Mehmet Bey, bu örgütün geleceği bakımından koşulları elverişsiz bulmuş olacak ki, başkanlıktan ayrılmış, yeniden seçilmeyi de kabul etmemiştir.

EK II/1

TRAMVAY ŞİRKETİNİN AMELE SİYASETİ

Bu memleketin havasından mıdır, suyundan mıdır bilemeyiz. Avrupalı sermayedarların idare ettiği müesseselerde bile, Abdülhamit zamanının yadigârı olan hafiyelik ve jurnalcilik usulleri büyük bir rağbet bulmaktadır. Tramvay şirketi müdiranı amelesini hal-i infiratta tutmak ve birer birer ezmek imkânını muhafaza etmek için bundan daha iyi bir usul olmadığı kanaatini getirmiş olmalı ki, tramvay amelesinin bir kısmını diğerleri üzerine gözcü tayin etmiştir.

İlk bu yoldaki şikâyetleri dinlediğimiz zaman hayretimizi saklayamadık. Bir işçinin zahmet arkadaşını münafıklamasına ihtimal vermediğimizi söyledik. İşin içyüzünü öğrenince, vaziyetin zannettiğimizden büsbütün başka türlü olduğunu anladık. Tramvay şirketinin istihdam ettiği işçiler arasında, askerî ve mülkî memuriyetlerden açıkta kalmış veya tekaüt edilmiş burjuvaziye mensup kimselerin adedi büyük bir yekuna bâliğ olmakta imiş. Bunlar tabii, mürur-u zamanla, hakiki bir emekçinin evsaf ve meziyetlerini ihraz ve intisap ettikleri sınıfa rabt-ı kalp edeceklerdir. Fakat bugün henüz, kendilerini kusan sermayedar sınıfıyla bir alâkaları olduğunu tevehhüm etmekte, içlerinden bazıları bir bedel mukabilinde veya sadece mevkilerini muhafaza ümidiyle, şirketin merzisine muvafık hareket etmeyen arkadaşlarının ahvalini jurnal etmek denaatini irtikâp etmektedirler.

Bu satılmış mahlûkların rapor takdim ve evamir telâkki ettiği makamı, Avni Bey* isminde bir amele düşmanı işgal ediyor. Bu memur, şirketten aldığı 150 evrak-ı nakdiye mahiyeye mukabil, kendisinin de, nihayetünnihaye bir ecir olduğunu unutarak, tramvay amelesini kasıp kavurmaktadır. Direktörlere yaranmak arzusuyla ne yapacağını şaşıran bu adam, birçok ame-

* Bu zat için bakınız Ek I/1.

leyi hafiyeliğe teşvik etmeyi maksadına vusul için kâfi görmüyor. Kendisi de tatil saatlerinde işçilerin arasına karışarak amele cemiyetleri aleyhine bizzat propagandada bulunuyor.

Filhakika Tramvay şirketinin amele siyaseti şundan ibarettir: herşeyi yapmak, icap ederse tehlikeli addettiği kimseleri elde etmek için, büyük nakdî fedakârlıklarda bulunmak, fakat her neye mal olursa olsun, amelesinin yekpare bir kitle halinde, ittihat ve taazzuv etmesine mani olmak.. İşte şirketin âli hedefi!. Bu maksatla şimdiye kadar sarfettiği mebaliği, amele metalibinin tatmini için kullansaydı, belki bugün tramvay amelesi, sükûnet dairesinde vazifesini görmekten başka bir düşünceye tâbi olmayacak, sendikalarında yalnız tenvir ve tenevvürle meşgul olacaktı.

Tramvay şirketi bu siyaseti icabı, amele arasına ektiği nifak tohumlarının semere vermediğini gördüğü zaman, bizzat kendisi bir amele cemiyeti teşkil etmekle de uğraşır. Sosyalist Fırkası'nın şirkete karşı büyük bir mevcudiyet göstermeye muvaffak olduğu sıralarda, teessüs eden Ameleyi Siyanet Cemiyeti'ni yaşatmak uğrunda, şirket binlerle liralar sarf etmiş, oraya girmelerine mükâfaten ehil olmayanları, iktidarlarının fevkinde işlerin başına koymuş ve bu yüzden birçok feci kazalara sebebiyet vermiştir. Görülüyor ki, bir sermayedar şirketin, amelesini ezmek ve soymak hususundaki hırsı, sonunda halkın zararını mucip olmaktadır. Mevzuubahs cemiyetin başına da, aynı Avni Bey geçirilmiştir. Ve bu mahiyette tekmil işlerde, sermayedarlara gözleri kapalı uşaklık eden bu küçük burjuva elân ismen mevcut olan Siyanet Cemiyetinin reisidir.

Şirketin aldığı jurnalleri tetkik edip, itham edilen ameleyi badelisticvap, nizamname mucibince tecziye eden, anket tabir olunan bir inzibat mahkemesi vardır. Burada işlerin tarz-ı cereyanı da şayan-ı dikkattir. Bu ankette amele tarafından müntehap iki mümessil de bulunmaktadır. Bittabi bunların vazifesi, kendi arkadaşlarının hukukunu müdafaa etmektir. Şirket memurları sermayedar mümessili bulunmak hasebiyle, ameleyi haklı çıkarmamaya mütemayildirler. Amelenin murahhasları, ahvali daha yakından bildikleri ve ekseriya kendi başlarından da geçmiş veya geçmesi muhtemel olan meseleler mevzuubahs olduğu için, bu mahkemede adeta mazmunların avukatı gibi hareket etmeleri lâzım gelir. Maateessüf, istihbaratımıza nazaran, elyevm bu vazifeyi gören iki işçi, şirket vekillerinin teklif ve kararlarını, daima bilâ itiraz kabul etmek suretiyle, sınıf şuurun-

dan külliyen bi-behre olduklarını isbat etmektedirler. Ameleye atfedilen kabahatlerin yüzde sekseni, teşkilât faaliyetlerine iştirak ve bazı amele rehberleriyle temas gibi, bir mazlum işçi için, mucib-i şeref addedilmesi icap eden vahî isnatlardan ibaret olduğu gözönüne getirilecek olursa, anketteki amele murahhaslarının bu hareketi, ne derece çirkin olduğu anlaşılabilir. Bu arkadaşların ve bundan sonra o mevkie gelecekleri, Avni Bey gibi muzır şahsiyetlerin tesirinden kendilerini kurtarmalarını ve vazife-i maneviyelerini daha ziyade müdrik olmalarını şiddetle temenni ederiz.

Usul dairesinde ezilmekte olan ve bugün her emekçi dostunu ağlatacak bir dağınık vaziyette bulunan tramvay işçilerimizin elele vererek, ayaklar altında çiğnenen haklarını müdafaaya salih bir teşkilât etrafında toplanmalarını, bütün kalbimizle arzu ettiğimizden, kendilerini irşat hususundaki neşriyatımıza bundan sonra da devam edeceğiz.

Aydınlık, Sayı 13 (10 Şubat 1923), s. 343-44; aynı zamanda (kaynak belirtilmeksizin) 14 Şubat 1923 günlü **İleri**'de tümü alıntılanmıştır (s. 2-3).

EK II/2

[*Vanlı Kâzım'ın Bir Yazısı*:]

ASRÎ DERNEKÇİLİK

Bizde '**dernek**' deyince, hatıra toplanmak, birleşmek gelir. Fakat nasıl toplanılır, kimlerle ve ne suretle birleşilir? Bunu anlamak ve inceden inceye tetkik etmek zahmetini fazla görürüz. Gelişigüzel bir muhitte bulunup da görüşüp dertleştiğimiz arka-

daşlarla hemen bir dernek veya eski usül bir cemiyet yapmayı ve bütün bizim gibi dertli işçileri toplayıp kuvvetli bir mecburiyet göstererek zaruretten, sefaletten, açlık ve hastalık tehlikelerinden kurtulmayı acı acı düşünürüz. O sırada bize kim gelse ve ne söylese, eğer derdimize, düşüncemize ait ise, onu dinleriz. Fakat ne düşündüğümüzü ne de dinlediğimizi, biz işçiler ekseriyetle kendimiz mevki-i fiile koyamayız. Bekleriz ki, bir sahib-i hayır çıksın, hatta para da sarfetsin, bir cemiyet kursun, döşesin, müsaadesini de istihsal etsin ve bize de ayrı ayrı haber versin, gidelim para verelim, derlenelim toplanalım, işsiz kaldığımız zaman muavenet görelim, hasta olduğumuz zaman tedavi edilelim, sermayedarlar gibi külbastı yemezsek de yavan ekmeğimizi olsun birlikte temin edelim. Çok güzel ama, bu sahib-i hayır çıkmıyor ve şimdiye kadar çıkanları da gördük. Deniz işçilerinden, şimendüfer(ci) arkadaşlarımızdan birçokları Avrupa'ya gidip gördükleri, kuvvetli ve zengin işçi derneklerine imrenirler ve bizi de imrendirirler. Bunu nasıl yaptıklarını, bu kuvvetli sendikaların birlik merkezlerini ne suretle vücuda getirdiklerini acaba hiç düşünüyor muyuz? Hayır!.. Ne biz düşünüyoruz, ne de düşünenlerimiz bizi bu hususta hakkıyla tenvir ediyor. Bilâkis bizi çeke çeke eski cemiyetçiliğe, kâhyacılığa, değnekçiliğe götürdüler. Zaten yok olan varlığımızdan emdiler, emdirdiler. Biz ne yapmak istiyorduk, ne gördük? Şimdiye kadar yanlış bir yola gittiğimizi biraz anladık, öyle her patırtıya pabuç bırakmıyoruz. Fakat daha anlayacak çok şeylerimiz var. Bugün kâhyacılıktan çiftçiliğe, cemiyetçilikten de dünyanın hiçbir tarafında olmayan tuhaf bir nevi yarım dernekçiliğe geçiyoruz. Gerçi hakiki dernekçiliği bize tarif ve teklif edenler varsa da, asıl dernek isteyenlerimizin bir kısm-ı kalili bunu bir hiyanet gibi telâkki ediyor veyahut bazı menfaatperestlerin teşvikine kapılarak eğriyi doğru anlıyor. Bu gibi arkadaşlarımız cidden şayan-i merhamettir. Biz derneği esasında sendika mânâsına alıyoruz. Öyle ise, bugün İstanbul Umum Amele Birliği'nin açmış olduğu dernekler yanlış teşekkül etmiştir. Eğer bu muhterem teşkilâtın maksadı asrî ve hakiki işçi dernekçiliği ise, vücuda getirdiği teşkilâtı biraz daha ıslah etmesi lâzım gelir. Çünkü: Aksaray, Beşiktaş, Galata vs. de vücuda getirdiği karışık meslek işçilerinden mürekkep derneklerin birer hususiyeti ve işleri dahilinde istiklâliyeti; ayrı ve hususî müsaade-i resmiyeleriyle kendileri tarafından yapılmış mesleki programları yoktur. Bunlar yine eski cemiyetlerde olduğu gibi tek bir cemiyetin muh-

telif şubeleri şeklindedirler. Ve bütün mevcudiyetleriyle merkezlerine bağlıdırlar. Merkezî programlarına gelince, onu tetkik eden sendikalistlerden hiçbirisi asrî ve işçi ihtiyacatına kâfi bulmuyorlar. Binaenaleyh İUAB hal-i hazırıyla ne (federasyon) ne de (konfederasyon) değildir. Biz bu Birliğin daha asrî, ihtiyacatımıza son derece muvafık olmasını isterdik. Çünkü umumî prensipler ve en yeni usüller haricinde teşekkül eden cemiyetlerin ömrü az olur. Asri dernekçiliğin memleketimiz işçilerine temin edeceği faydalara gelince pek çoktur. Bunu da vücuda getirmek için çalışan arkadaşlarımızın ise yerden göğe hakları vardır. Zira onlar biliyorlar ki, hakiki dernekler, işine göre ayrı ayrı müstakilen teşekkül eden işçi teşkilâtıdır. Yani memlekette mevcut inşaat-ı bahriye, inşaat-ı berriye işçileri ayrı ayrı teşekkül ederek kendi aralarında bir umumî inşaat federasyonu yaparlarsa, o zaman hakiki bir inşaat dernekleri birliği vücuda gelmiş olur. Vesait-i nakliye işçileri ise, aynen ayrı ayrı teşekkül ederek, yani şimendüfer, tramvay işçileri, şoförler, arabacı işçiler, deniz vesait-i nakliyesini dahi alarak Umumî Vesait-i Nakliye Federasyonu yaparlarsa sarsılmaz bir kuvvet vücuda gelir. Böyle aynı iş erbabından teşekkül eden müstakil derneklerin birer hususî birliği ve bilâhere bunların da umumî bir birliği olur. Dernekçilik yani sendikalizm deyip geçmeyelim. Zamanımızda en mühim bir mesele-i iktisadiyedir. Sonra işçilerin kendilerine has ve umumî bir âlemdir. Bu âleme ait dünyada binlerce cilt kitaplar yazılmıştır. Oldukça büyük bir tarihi, muhtelif 'sistem'leri vardır. İleride bunlar memleketimizde de neşr ve tamim edilecektir. Çünkü memleketimiz baştan aşağı zirai ve sınaî bir işçi memleketi olacaktır. Biz böyle eski sistemlere zincirbent olarak kalırsak, ahfadımızın lânetlerini kazanırız. Çünkü bu sistemler işçinin kuvay-ı müttehidesini temin edemez. onları sermaye esaretinden şimdiye kadar da kurtaramamıştır. Bu son günlerde memleketimizde iyi kötü birçok cemiyetler, ittihatlar, birlikler yapıldı. Bu, bizim işçilerimizin şuurlandığına büyük bir delildir. Demek ki, şuurlu işçilerimiz işçi sınıfını kurtarmaya azmettiler. İşçiliğe dair her türlü malûmatı toplayan bu arkadaşlarımız hakikati çoktan anlamışlardır. İki aydan beri kemal-i hararetle bin türlü mevaniye rağmen şevk ve gayretlerini arttırarak tesisine çalıştıkları yeni ve asrî bir İstanbul Federasyonunu işçi şuurumuza ve eskileri beğenmediğimize bir şahit addediyoruz. Bugün olmazsa yarın olacağı muhakkaktır. Türkiye Mürettibîn, Reji, İnşaat-ı Bahriye, Şimendüfer, Yediku-

le Fabrikası, Türkiye Deniz İşçileri vs. işçilerin teşkil etmek istedikleri [İstanbul Umum İşçi Dernekleri Birliği] elhak usül dairesinde ve umumî prensipler dahilinde teşekkül etmek üzeredir. Bunun ileride büyük bir kuvvetle asrî dernekçiliği inkişaf ettireceğine şüphe yoktur. İstanbul'da işçi ekseriyetini memnun eden bu yeni teşkilâtlar, Birliği kurabilecek vaziyettedir. İUAB namıyla teşekkül eden cemiyetin araya şahsiyetler karıştırarak gürültülü mümanaatı, biraz şuur sahibi olan işçiler ve teşkilâtlar dinlemezler ve dinleyemezler. İtirazatı olanlara ise, —şahsî olmamak üzere— bütün memleket matbuatı açıktır.

Tornacı Mustafa Kâzım
İleri, 12 Nisan 1923

EK II/3

İSTANBUL AMELE BİRLİĞİ NİZAMNAMESİ
[Yapılan Tadilâtın Tamimi?]

1 — İUAB Nizamnamesinin 2'nci maddesinde muharrer olup umum işçilere taallûk eden esasatın amelece tatbikini temin etmek ve amele arasında kardeşlik his ve ihtiyaçlarının daha müsmir bir şekilde teminini gaye ittihaz eylemek maksadıyla resmen müteşekkil bulunan amele cemiyetleri (Umum Amele Cemiyetleri) Divanı'na dahil olabilirler.

2 — UAC Divanı, amele hayatını alâkadar eden umum mesaili müzakere ve bütün cemiyetlerin bu gibi mesailde birbirine müzaheret etmelerini temin ile mükelleftir.

3 — UAC Divanına dahil olmak isteyen cemiyetler kongrelerinin veya nizamnamelerinin, selâhiyet mevcut olduğu takdirde heyet-i idarelerinin kararıyla divana âzâ yollarlar.

4 — Divan muhtelif cemiyetlere mensup lâakâl 50 murahhas iştirak ettiği takdirde fiilen teşekkül etmiş addolunur. Divanın teşkilinden sonra dahil olacak cemiyetlerin tahrirî talepleri Divanca kabul edilmek lâzımdır. Divan resmen teşekkül ettikten sonra her celsede müzakeratı idare edecek bir reis intihap olunacağından Divanın daimi reisi yoktur. Ancak Divanca verilen kararları alâkadar cemiyetler, makamat nezdinde takip etmek ve içtimâları temin eylemek ve Divanın ekseriyet-i arasıyla altı ayda temdiden intihap olunmak üzere bir Müfettiş-i Umumi intihap olunur. Müfettiş-i Umumi, aynı zamanda Divana dahil olan cemiyetlerin yolladığı murahhasların aded-i âzâya nisbet edilip edilmediği leddelhace tetkik selâhiyetini de haizdir.

5 — UAC Divanı, her cemiyet veya derneği selâhiyet-i kâmile ile temsil edecek murahhaslardan müteşekkil olur. Bu murahhaslar cemiyet veya derneğin aded-i âzâsına nisbet edilerek tayin olunur. Her yüz amele, Divana bir murahhas yollar.

6 — Divanın içtimâı, icab-ı mesalihata tâbi ise de, lâakâl iki ayda bir defa umumi bir kongre halinde içtimaa davet olunur. Ekseriyet-i ârâ ile verilen kararlar, iştirak eden cemiyetlerce mecburüt-tatbiktir.

7 — Divana dahil olan cemiyetler, kendi nizamnameleri ahkâmına tâbidirler.

İleri, 14 Nisan 1923

EK II/4

(1) *

İSTANBUL UMUM AMELE BİRLİĞİ MECLİS-İ İDARESİNİN 26 TEŞRİNİEVVEL 339 SENEVÎ KONGRESİNDE KIRAAT EDİLMEK ÜZERE TANZİM EDİLEN RAPORDUR:

Arkadaşlar;

Birliğimizin mebde-i teşkilinden bugüne kadar memleketimizin amelecilik sahasında ifa ettiği hizmetleri tadada başlamadan evvel ne gibi ulvi bir ihtiyacın zadesi olduğunu izah etmekliğimize müsaade etmenizi istirham eyleriz:

İstiklâl-i milel düşmanları tarafından mahvedilmiş zannedilen ve ekseriyetini her cinsten işçiler teşkil eden Türk milleti garp emperyalizm ve kapitalizmin bu denaatkârane hücumuna karşı bütün mevcudiyetiyle bir ihtilâl yapmış ve neticede mezkûr emperyalizm ve kapitalizmin sefil ve miskin bir âlet-i ihtirası olan müstevli Yunan ordularını kendine, evet yalnız kendine mahsus vatan topraklarından def' etmiş, sürmüştü. Anadolu'nun her cins mevaid zaferiyle mahmul olarak BMM âzâsından ve muzaffer kumandanlarından Re'fet Paşa, dünya beldelerinin en sevimli ve en nazenini olan şehrimize vaz-i yed etmişti.

Birliğinizi tesis eden şahsiyetler, bu mucize-âsâ zaferin bundan evvel kazanılan zaferler gibi bir zaman sonra tesirsiz kalmaması esbabını teemmül ettiler ve acaba kalplerinde Türk amelesi sınıfına karşı büyük bir muhabbet ve parlak temenniler taşıyan kendilerinin ne gibi bir vazife ile muvazzaf olmak lâzım geldiklerini vicdanlarından sual ettiler.

Filhakika mensup olduğumuz millet kitlesi tarihinin de isbat etmiş olduğu vechile yalnız kendi topraklarında değil yabancı topraklarda dahi parlak, pek parlak cihanı hayretlere düşürecek muzafferiyetler kazanmıştı. (2) Fakat bu askeri muzafferiyetlerin yalnız askeri mahiyette kalması ve iktisadî sahaya intikal etmemesi, milletimizin yarasına merhem olamayacak, zindegisini tezyid, esbab-ı refah ve terakkisini temin etmeyecek muvakkat ve sönük neticeler vermişti.

* Parantez içinde verilen rakamlar, özgün metnin sayfa numaralarıdır.

Türk ihtilâlinin doğurduğu saf ve temiz ihtilâl çocukları, Osmanlı imparatorluğunu gömüp yeni Türkiye'yi icada çalışırlarken, eski yollardan gitmenin milleti terakki ettirmeyeceğini ancak garp milletlerinin takip ettikleri yollardan gittiği ve asrî bir şekl-i devlete malik olduğu takdirde yeni Türkiye'nin doğup zinde yaşayabileceğini ve eski Osmanlı imparatorluğunun duçar olduğu feci neticeye müncer olmayacağını her vesile ile en selâhiyettar şahsiyetler olmak itibarıyla ilân ediyorlardı.

Birliğinizi tesis eden şahsiyetler, ihtilâli idare eden bu mühim şahsiyetlerin ruh beyanatından mülhem olarak âtideki mütalâayı yürüttüler, ki bu mütalâa pek az bir zaman sonra birliğinizin temel taşını teşkil etmiştir.

«Bizim, yalnız bizim olan bu topraklar militarist ve hürriyet-i akvam düşmanı olan müstevliler tarafından temizlendikten sonra heyet-i içtimaiyemizi temsil eden kâffe-i sunuf (tüccar, sanatkâr, çiftçi, ilh...) aralarında meslekî teşkilât vücuda getirip ve bu teşkilâtlarını memleketimize imkân dairesinde kabil-i tatbik garbın iktisadî düsturlarıyla idare ederlerse o vakit heyet-i içtimaiyemiz hem askerî ve hem de iktisadî istilâlardan tahlis-i nefs etmiş, bi-tamamiha hür bir heyet halinde muvacehe-i akvamda arz-ı vücut edebilir. Yoksa yalnız askerî zaferin vermiş olduğu zevk ve neşe ile iktifa edip vezaif-i milliyemizin hitam bulmuş olduğunu zannedecek olursak o vakit istiklâlimize ancak surî ve kıymetsiz bir şekilde sahip olmuş oluruz. Bina(3) enaleyh biz Türk millî ameleciler de 600 senelik Osmanlı imparatorluğu tarihinde kendisi için bir satır bile yazılmamış olan teşkilât-ı milliye-yi iktisadiye sahasında çalışabilmek için bir cemiyet tesis etmeyi ve Türk halk hükûmetinin nâçiz fakat fedakâr ve işbu hükûmetin millî olan siyaset-i iktisadiyesinin sadık bir muakkibi olmayı kendimiz için bir vicdan ve millet borcu bildik.»

İşte bu mütalâa bilâhare birliğinizin müessisleri için bir iman kuvvetini iktisap etmiş ve biraz yukarıda söylemiş olduğumuz gibi birliğiniz bu temeller üzerine tesis etmiş (edilmiş) oldu. 20 Kânunuevvel 338.

Bu millî ve meslekî düşüncelerle teessüs eden birliğiniz meclis-i idaresi ilk içtimaında sebep ve şekl-i teessüsünü milletimizi temsil eden en mühim bir şahsiyet olan Gazi Mustafa Kemal Pa-

şa'ya telgrafen arz etmiş idi. 2 Kânunusani 339 tarihinde Gazi-i müşraüleyh tarafından pek mültefitane, kıymetli ve vaadkâr sözleri muhtevi bir cevapla birliğinizin atılmış olan temellerini tersin ve müesseselerinizi çizmiş oldukları tarik-i faaliyette azami derecede teşvik etmiş oldu. Birliğinizin en resmî ve en selâhiyettar bir şahsiyet-i muhtereme tarafından tanınmış olmasından mütevellit hazzı ifade ederken bu hazzı bize bahşeden Türk ihtilâlinin o necip ve öz evlâdına en samimi ve kalbî şükranlarımızı takdim eylemeyi bir fariza-i vicdan telâkki eyleriz.

İşte bütün bu kıymettar teşvikler ve kavi imanla mücehhez olduğu halde birliğiniz, kollarını sıvayarak mücadele-i meşrua-i iktisadiye sahasına atıldı, ve ilk derneğini 1 Kânunusani 339 tarihinde Aksaray'da küşat etti; (4) bu dakikada müstafi ve size karşı mesul ve hesap verici vaziyetinde olan meclis-i idareniz birliğinizin maddeten ve kemiyeten pek zayıf, manen ve keyfiyeten pek kuvvetli olduğu bu ilk devre-i faaliyetinde birliğinizin birinci derneği olmak şerefini ihraz etmiş olan Aksaraylıların mühim amele davaları mevzu-u bahs olduğu vakitte kendisinden gördüğü müzaheret ve muaveneti bir lisan-ı şükranla yad etmeyi cümle-i vezaifinden addeyler. İkinci derneğimiz ise Şişli'de Tramvay şirketinin fabrikasında çalışan kıymetli arkadaşlarınız tarafından tesis edilmekle onlar dahi büyük bir hisse-i şerefe nail olmuşlardır. Meclis-i idareniz gün geçtikçe kıymetli ve yılmaz arkadaşlar kazanmış ve bu suretle sene-i hâliyenin Kânunusani ayı zarfında (6), Şubat zarfında (1), Nisan ayı zarfında (2), Mayıs ayı zarfında (1), Haziran ayı zarfında (3), Temmuz ayı zarfında (2), Ağustos ayı zarfında (3), Eylül ayı zarfında (5), Teşrinievvel ayı zarfında (3) dernek cem'an yekûn (26) dernek küşadına muvaffak olmuş ve kadroları dahilinde şehrimizin sanayi-i madeniye, berri ve bahrî vesait-i nakliye, inşaat-ı bahriye, yol inşaatı, hamal, mensucat, garson ve sair nev' amelenin teşkilât kıymetini ve lüzumunu müdrik olan kısm-ı mühimmini kucaklamıştır.

Şehrimizdeki amelenin bir kısm-ı ekalli teşkilâtınızın haricinde kalmış ise de, birliğinizin hüsnüniyete ve menafi-i milliyeye istinat eden ve ihraz etmiş olduğu aşağıda tadat edeceği-

miz muvaffakiyetlerle kuvvetli yardımlar kazanmış olan propagandası sayesinde pek az bir zaman sonra muvaffakiyetin ancak birlik tesisi ile kazanılacağını idrak edip kucağımıza atılacakları şüpheden varestedir; zaten birliğinizin kadrosuna dahil olan derneklerin (5) bir kısm-ı mühimmi ferdi faaliyet sahasında muvaffak olmak tecrübesine giriştikten sonra muvaffak olamamaktan mütevellit bir ricatla birliğinizin saf ve samimi ana kucağının içine kendisini atmış olan müstakil, münferit teşkilâtların bir şekl-i mütenasıhıdır; ezcümle (Tramvay, Tünel ve Elektrik Amelesi Cemiyeti), (Türkiye İşçi Fırkası), (Haliç Amelesi Cemiyeti), (İnşaat-ı Bahriye Müttehit Amele Cemiyeti), (Garsonlar Cemiyeti) âzâsı bugün birliğinizin (Pangaltı, Beşiktaş, Silâhdarağa, Karaköy, Eyüp Sultan, Kalafat Yeri, Arap Camii, İstinye ve Beyoğlu) derneklerinizde tecemmu etmişlerdir. Bu uzun tecrübelerden sonra temenni olunur ki, küçük bir kısmı hariçte kalan amele cemiyetleri de hüsranla neticelenen tecrübeleri tekrar etmek için çorak sahalarda çırpınmaktan vaz geçsinler, ve aklıselimin emrettiği yollara vakit kaybetmeksizin sülûk etsinler.

Birliğiniz Türk memleketinde vâki olacak amele hareketlerinin bir merkez etrafında toplandıktan sonra ve memleketin vaziyet-i umumiye-i iktisadiyesi uzun uzadıya teemmül edildikten sonra tensik edilmesi fikrinde musırdır, aynı kuvvetin münferit sahalarda bir usule tâbi olmadan gayr-i muntazam tecelliler yapması hem iktisadiyat-ı milliye ve hem amele menafi-i meslekiyesi nokta-i nazarından muzır neticeler verir. Birliğiniz kendisinin heyet-i milliyemizi teşkil eden sunuf-u içtimaiye arasında sivrilmek, kendisine ve yalnız kendisine mahsus bir hâkimiyet ve menfaat zümresi tesis etmek isteyecek kadar dar düşünceli değildir. O, amele sınıfının, cemiyetin bir uzvu olduğunu ve bugün amelenin ihtiyaçlarının ve taleplerinin milletin heyet-i umumiyesine ait addedilebilecek ihtiyaçlar ve taleplerin aynı olduğunu idrak edecek derecede muhiti anladığına kanidir.

(6) Birliğinizin icraat bilançosuna gelince biz bu bilançonun içinde en mühim mevkii yine milli amele teşkilâtının lüzumlu olduğu kanaatini ricâl-i inkılâp ve hükûmete teslim ettirmiş olmaklığımıza (TBMM Reisi ve Başkumandanı Gazi Paşa Hazretlerinin kıymettar telgrafnameleri bu iddiamızı teyit eden bir berat-ı istihlâl mahiyetindedir) veriyoruz.

Şimdi ise derneklerin bu bir sene zarfındaki muvaffakiyetlerinden ve sene-i âtiye için icraat programlarının neden ibaret olması lâzım geldiğinden —haleflerimiz biz ağabeylerinin tecrübesinden müstefit olmak arzusunu izhar ederler ümidiyle— bahs edeceğiz:

Tramvay ve Elektrik Dernekleri:

Son ve mağlûbiyetle biten grevden sonra Tramvay işçilerinin kuvve-i maneviyelerini yerine getirerek onları teşkilâta rapt etmek. Mensup oldukları ecnebi şirketlerinin cebir ve şiddetini, ahvalin ve vaziyet-i umumiyenin ahkâmı neticesinde kırmak, bir Yunan ve Ermeni müdafaa-i milliye teşkilâtının manzarasını arz eden bu küfran-ı nimet şirketlere milletin işçi sınıfının arzularını kuvvetli bir tarzda bağıra bağıra protestolar ve fevkalâde kongrelerle bildirmek; dağınık bir halde olan tramvay ve elektrik amelesinin tesanüdünü teşdit için zümre encümenleri tesis etmek; evvelki senelerden kalma köhne zihniyetle gayrifaal ve amel-manda murahhasları faal, samimi, fedakâr, yorulmak bilmez her türlü icraattan yılmaz yeni unsurlarla istihlâf ettirmek. Sene-i âtiyede bu dernekler âzâsı tesanütlerini takviye, teşkilâta merbudiyetlerini maddeten ve manen tersin ederler ve eski mensup oldukları münfesih fırka teşkilâtlarından tevarüs ettikleri itiyatların en berbadı olan eşhas ile meşgul olmak bedaatinden yakalarını sıyırabilirlerse o vakit hem hükûmetin şirketleri Türkleştirmek politikasından azami derecede müstefit (7) olmak için reşit bir kitle olurlar, ve yılbaşı ikramiyelerini alırlar ve [hem de] eski itilâfnamelerini ahdşiken şirketlere karşı tamamıyla tatbik ettirdikten sonra yeni bazı şerait-i huzur ve refah istihsaline muvaffak olurlar.

Feriköy - Bomonti Bira Fabrikası Derneği:

Saat-i mesai, ikramiye, hafta tatili, teavün sandığı, ceza ve mükâfat talimatnamesi, hasta yevmiyeleri, münhalâtın liyakatli işçilere hasrı gibi amele amalinin esaslı umdelerinden madut olan hususatın kâffesini ihtiva eden pek kıymetli bir mukavelename akt ettirmek; (mukavelename dosya-i mahsusundadır.)

Bu arkadaşların grev esnasında göstermiş oldukları tesanüt manzarası, ve menafi-yi millîye tevem giden meslekî taleplerinin

kabulü için hayatlarını istihkâr etmeleri muhterem heyetiniz karşısında bize bezl-i takdirat etmeğe saik olmuştur.

Men-i Müskirat Kanunu'nun tatbiki küçük bir istisna ile oradaki arkadaşlarımızın işsiz kalmalarını intaç etmiştir; fakat bu gibi arslan yürekli arkadaşlardan müteşekkil kitleye çaresâz olmak birliğinizin yeni heyet-i merkeziye ve idaresinin icraat programının birinci maddesini teşkil edeceği müstağni-i arz ve beyandır.

Haydarpaşa İstasyon Hamalları Derneği:

Yevmi hayatın, ondört acı saatini cenab-ı hakkın hayvanat ve medeniyet-i garbiyenin makine için tahsis ettiği ağır yük taşımak işinde heba eden ve bu itibarla mevcut arkadaşlarımızın en mağdur zümrelerinden birisini teşkil eylemiş olmasına rağmen bütün ihtiyacat-ı beşeriyesini her gün eline âdi intihar âleti esmanı olmak üzere verilmiş gibi ad olunabilen yirmibeş ilâ (8) 30 kuruşla temine mecbur tutulan bu dernek âzâsı birliğinizin kemâl-i ehemmiyetle nazar-ı dikkatini celp eylemiş idi; birliğiniz merkez-i idaresi Anadolu Demiryolları müdir-i umumisi muhterem Miralay Behiç [Erkin] Beyefendinin de pek âli olan ilhamat-ı vicdaniyesinden istiane ederek bu arkadaşlarımızın yevmı mesai-i şakkalarına mukabil ücretlerini lâakal dört misli tezyidine muvaffak olmuştur. (Mukavelename dosya-i mahsusundadır.)

Haliç Vapurları Şirketi Amele ve Müstahdemi Eyüp Sultan Derneği:

İktisadiyatın ecnebi ve gayr-i milli eller tarafından idare edilmesinden mütevellit ve kitle-i milliyemizin vicdanına acı tesirler yapmaktan hâli kalmayan feci haksızlıkların içtimagâhı ve hakkına seza bu şirketin çalıştırdığı arkadaşlarımız şikâyet ve taleplerini metalibat listesi şeklinde izhar etmişlerdi. Vaziyet-i umumiyenin nezaketi, bu arkadaşlarımızın tesanüt mefhumuna lâzım geldiği derecede ehemmiyet vermemeleri sunuf-u muhtelifeyi teşkil eden efrat arasından tecemmu hislerinden ziyade tefrit hislerinin bir âmil olması, fedakâr unsurlara karşı teşvik ve teşci yerine cesaret kırıcı hareketler yapılması işbu metalibat listesinin aynen, hassaten saat-i mesainin tahdidi ve

hiç olmazsa küçük eshab-ı maaşın terfihi gibi maddelerinin kabulüne engel oldu ise de, ameleciliğin mühim esaslarından madut olan hasta yevmiyesi, ceza ve mükâfat talimatnamesi, tekaüt sandığının takviye ve ıslahı, münhalâta ehliyetli işçilerin kayrılması, elbise itası gibi mühim neticeler elde edilmiş ve sabık itilâfnamelerin şayan-ı tefsir bazı maddeleri amele lehine rötuş edilmiştir.

Bu arkadaşlarımız zahmetsiz kazandıkları bu neticeyi gayr-i kâfi görüyorlarsa: a) Aralarındaki tesanüdü takviye etmek; b) Pek zayıf olan dernek (9) teşkilâtlarını tesis etmek; c) Haliç şirketinde işçi bulduklarından ziyade ilmî mânâsıyla işçi olduklarını düşünmek sayesinde kendilerini tatmin edecek neticeler istihsal edecekleri muhakkaktır.

Ahmediye Dokumacılar Derneği:

Bidayet-i teessüsünde müessis arkadaşlarımızın yekdiğerine karşı izhar etmiş oldukları samimiyet ve müttehit cephe sayesinde çalışan işçi arkadaşlarımız pek büyük ve mufassal olmak lâzım gelen taleplerinin ve küçük bir kısmına nail olabilmişlerdir. Bu dernek riyasetini idare eden arkadaşımız dernek âzâsının metalib-i meşrualarında muvaffakiyetleri için maraz patronlar tarafından bir suret-i denaatkârane ve caniyane(de) duçar-ı taarruz olmuş ve bu hareketi fedakârlığın en son haddi ad edilerek şayan-ı takdir görülmüştür. İstitraten ve Amele Birliğinin defter-i mesâisinde lehine olan haneye kaydedilmek üzere Birliğinizin taarruzda fevkalâde ihtiyatkâr olduğunu ve hakkını meşru vasıtalarla istihsalden hiçbir vakit nevmit olmadığını ve garptakinin zıddı olmak üzere şehrimizde olan sermayedarın mücadeleyi kanla boyamak arzusu(nu) fiilen izhar ettiğini beyan eylemeği lüzumlu gördük.

İstinye İnşaat-ı Bahriye Amelesi Derneği:

Millî iktisadî programın başlıca maddelerinden olduğu vechile Birliğiniz tamir havuzları ve tezgâhları müdür-i umumisiyle tesis etmiş olduğu dostluk sayesinde şirket-i mezkûrenin erkân-ı harbiyesini teşkil eden muhasebe, heyet-i fenniye şubelerini ecnebi ve gayr-i millî unsurlardan tathir etmiş (10) ve münhalâtı esas Türk unsuru efradiyle doldurmağa muvaffak olmuş-

tur. Şirket-i mezkûrede müstahdem amele tamamıyla Türkleştirilemediyse bu iş dahi pek yakında ve fakat hükûmetin de izhar edeceği satvete mütevakkıf olmak üzere husul bulacaktır.

Kalafat Yeri, Arap Camii İnşaat-ı Bahriye Amelesi Dernekleri:

Birliğiniz, işsizlik buhranının kemal-i dehşetle şehrimizde hükümran olmasına ve bu kısım işin de en büyük amelelerin ecnebi ve gayr-i milli unsurlardan mürekkep olmasına rağmen bu sahada da birçok işsiz arkadaşlarımıza iş bulmak, kuvvetli müesseselere derneklerimizi tanıtmak ve amele arasında bidayet-i teşkilâtta mevcut olmayan vahdeti tesis eylemek gibi icraatta bulunmuştur. Eğer bu arkadaşlar derneklerini telefon, yazıhane levazımı, reklâm gibi kuvvetli yardımcılarla daha fazla sağlamlaştırırlarsa, sene-i âtiye zarfında şehrimizin inşaat-ı bahriye işlerinde hem milli ve hem mesleki menfaatler veren bir menba halini iktisap edeceklerdir. Temenni olunur ki, Kalafat Yeri, Arap Camii, Gürcü Kapı ve İstinye dernekleri yekdiğerlerinin, lâzım-ı gayr-i müfareki olduklarını anlayaraktan aralarında bir zümre encümeni tesis etsinler ve mümkün ise bir bina dahilinde toplansınlar.

Meclis-i idareniz bugün birlik teşkilâtının en yüksek kuvve-i hâkimesi olan kongrenize istifasını takdim ederken yeni heyet-i merkeziye ve meclis-i idareye âtideki işlerin havale edildiğini arz ile kesb-i şeref eyler:

1 — Galata eşyay-ı zatiye hamalları	(Rıhtım derneği)
2 — Dolmabahçe gazhanesi	(Fındıklı derneği)
3 — Şirket-i Hayriye amelesi	(Karaköy derneği) (II)
4 — Terkos şirketi amelesi	(Kasımpaşa derneği)
5 — Gemici ve ateşçi amelesi	(Voyvoda derneği)

Bu işler, ayrı ayrı nukat-i nazar dolayısıyla hepsi mühimdir; bu ehemmiyetten bahsederken sâkıt meclis-i idareniz, eşyay-ı zatiye hamalları ve gemici ateşçi amelesi arkadaşlar hakkında bir nebze izahat vermeği müfit addeder:

Birliğinizin bidayet-i teessüsünde ve zayıf zamanlarında demirden bir kale gibi metin bir vaziyet alan Galata rıhtım hamal arkadaşlarımıza ne tarzda arz-ı teşekkür eylemeyi bilemiyoruz. Bu arkadaşlarımız birliğinize mâlen bedenen velhasıl bazan is-

taatlarının da fevkine çıkarak pek mühim hizmetler ifa etmişlerdir. Sâkıt meclis-i idareniz, bugün vazifesine hitam verilirken en samimi şükranlarını tekrar bu fedakâr arkadaşlara arz eylemekle beraber onların pek insanı pek tabiî ve pek makûl olan taleplerinin husulüne çalışmak birliğiniz için bir namus borcu olduğunu da beyan eyler.

Ateşçi ve gemici derneğine gelince, bu derneğe mensup arkadaşlarımız, iktisadî buhrandan en fazla müteessir olan bir kıymetli zümre teşkil ederler; derneğin tarih-i teessüsünden itibaren bugüne kadar noksan vesait deryası içinde çırpınan birliğiniz bu derneğe bazı menfaatler temin etti ise de, bunlar kâfi görülememiş ve sene-i âtiye için yeni heyet-i merkeziye ile meclis-i idarenizin bu dernek için hususi bir talimatname kaleme alması bir menba-ı varidat temin ederek bu derneğe mahsus olmak üzere bir deniz işçileri yurdu tesis eylemesi icraatının başlıcalarından olmalıdır.

Boğazkesen Kaldırımcılar Derneği:

İşsizliğin zehirli dişlerinin en fazla kemirdiği bir işçi kitlesini (12) ihtiva ettiği halde dernek rüesasının azim ve himmetiyle ayakta duran kuvvetli, canlı, pek sağlam bir vücut manzarasını arz eden bu derneğin birliğinize karşı ifay-ı vazifede göstermiş olduğu fedakârlığı lisan-ı takdirle yad etmeden geçemeyeceğiz.

Topkapı, Ahırkapı, Beykoz, Kadıköy Dernekleri:

Tekâmül için geçilmesi lâzım gelen istihalelerden geçmekte olduklarından pek yakında istihale devresinden çıkıp sabit ve müstakar bir şekilde arz-ı vücut etmeleri temenni olunur.

Gürcü Kapı Derneği:

Fen ve sanayi müntesibininden müteşekkil, kemiyetçe az, fakat keyfiyetçe pek mühim âzâya malik olan bu dernek müessislerinin seviye-i ilmiye ve meslekiyelerinin yüksekliği itibarıyla pek yakın bir istikbalde birliğinizin zenaat sahasında şayan-ı kayıt teceddütler yapabilecek bir mevkidedir.

Beyoğlu Garsonlar Derneği:

Türk işçilerinin pek az mazhar-ı rağbeti olan bu rahat ve temiz işçilik sahasında da muvaffak olmalarını temin etmek gayesiyle açılan bu dernek müskiratın men-i dolayısıyla bir devre-i tevakkuf geçirmekte ve inkişafı vaziyet-i umumiyenin ve devletin siyaset-i iktisadiyesinin inkişafat-i âtiyesine merbut kalmaktadır.

Galata Türk Tercümanlar Derneği:

Kemiyetçe ehemmiyetsiz, fakat istihdaf ettiği gaye-i milliye dolayısıyla manen pek mühim olan bu dernek âzâsının azlığına ve bu mesleğe sülûk eden (13) Türk işçilerinin umumunun bu dernekte mukayyet olmamalarına rağmen, az bir zaman zarfında mühim neticeler elde etmiş bir dernek olarak, müteşebbislerinin de itirafıyla sabit olduğu üzere — kayda şayandır; temenni olunur ki diğer Türk tercüman arkadaşlar münferit yollardan gitmekten mütevellit mahzurları idrak edip birliğin livay-ı ittihadı altında toplansınlar.

Tophane ve Deniz İşçileri Tahmil ve Tahliye Dernekleri:

İşbu iki derneğin âzâsı saf, temiz, nezih, hayatın bütün şedaatine arslan yürekli insanlara yakışır bir tarzda göğüs geren işçilerden mürekkeptir; birliğiniz bu zavallı işçi zümresinin hayat ve istikbaliyle pek yakından alâkadar olmuş ve elinden geldiği kadar şerait-i hayatiyelerini tahfife bezl-i makderet eylediyse de o derneklerin başına amele olmadıkları halde ve amelecilik hayat-ı umumiyesinden hiçbir mecburiyet (muvaffakiyet!) gösterememişken bu zavallı kitleleri servet-i şahsiye basamağı yapmağı kurarak geçen bir iki reisin ve kâtibin suiniyeti birliğin bu işçilere matuf siyaset-i hayırhahânesinin inkişafına mani olmuştur; birliğinizin pazuları bu gibi eşhas için o derecede kuvvetlidir ki bu bazuların tazyikinden amele ittihadına mani olan işbu rüesa kaçınmak için pek yakında tası tarağı toplayıp şahsi menfaatler temin eden yuvalara kaçacakları bedihidir; temenni olunur ki, işçi arkadaşlarımız bu tufeyliyatı inkişafları için muzır telâkki etmekte gecikmesinler.

Zonguldak ve Balya Karaaydın İşçileri:

Türkiye'mizin bu iki amele merkezinden çalışan işçi kardeşlerimiz heyetinize arz edilen telgrafnamelerde sabit olduğu üzere birliğinize iltihak kararlarını tebliğ ettiler iseler de, bu keyfiyet hakkında bir karar ittihaz etmeği (14) meclis-i idareniz selâhiyeti haricinde görmüş ve bir karara iktiran ettirmek üzere meseleyi nazar-ı tetkikinize arz eylemiştir:

Birliğin varidat-ı umumiyesi 460.507,70 kuruş, masarifat-ı umumiyesi 432.996 kuruş; derneklerin 20 Teşrinievvel 339 tarihine kadar vaziyet-i maliyeleri heyetinize takdim edilen müfredatıyla gösterildiği veche üzeredir.

*
* *

Birliğinize mebde-i teessüsünden bugüne kadar 400 adet evrak gelmiş ve buna mukabil 6.277 adet evrak südur etmiştir.

*
* *

Birliğiniz meclis-i idare-i sâkıtası bu dakikada karşınızda nizamname mucibince sukut ederken bir senelik tecrübenin ve tetkikatının muhassılası olmak üzere nizamnamede yapılması lâzım gelen tadilât hakkında bir projeyi de arz eylemeği arkadaşlık cümle-i vezaifinden addeylemiştir. Temenni olunur ki, arkadaşlar bu projeyi tetkik eylerlerken halle beraber âtiyi, hususiyetle beraber umumiyeti de fikr-i selimin emrettiği yollardan giderek nazar-ı itibare alsınlar;

Meclis-i idaremiz bir senelik ifay-ı vazife esnasında arkadaşlardan görmüş olduğu müzaheret ve himayeye karşı en samimi teşekkürlerini de takdim ve hitam-ı kelâm eyler.

Âzâ Elektrikçi **Şaban Cevdet**	Muhasib-i mes'ul Şimendiferci **Mehmet Kenan**	Kâtib-i umumî Ameleci **Şakir Rasim**
Reis vekili veznedar Tramvaycı Hasan **Basri**	Âzâ Bahçevan **Hasan**	Âzâ Vatman **Mehmet**
Âzâ Kazancı **Yusuf**	Âzâ Kaldırımcı **Arif**	Âzâ Tornacı **Ömer Hüsamettin**

EK II/5

İSTANBUL UMUM AMELE BİRLİĞİ'NİN
tarih-i teessüsü olan 20 Kânunuevvel 338'den
20 Teşrinievvel 339 tarihine kadar olan varidat ve
masarifatını gösterir bilanço

(1) 20 ilâ 30 Kânunuevvel 1338 varidat	yekûn kuruş sa	icmal kuruş sa
Birlik masarif-i tesisine karşılık olmak üzere yapılan istikrazat	8.000	
	8.000	8.000
Kânunusâni 1339		
İstikrazat	20.790	
Dernekler namına yapılan masraflara mahsuben derneklerden	3.641 50	
Mukayyet âzânın duhuliye ve aidatı	850	
Tekâlif varakası satış esmanı	107 50	
Hüviyet cüzdanı satış esmanı	1.000	
	26.389	26.389
Şubat 339		
İstikrazat	6.000	
Derneklerden me'huzat	14.254	
Emanat	550	
Mukayyet âzânın duhuliye ve aidatı	1.550	
Tekâlif varakaları satış esmanı	50	
Hüviyet cüzdanı satış esmanı	2.000	
Makbuz satış esmanı	60	
Varidat-ı gayr-i melhuze (İzmir İktisat Kongresine giden murahhasların harcırahı olup derneklerden)	18.885 50	
Foça derneğine mukayyet azadan	750	
	44.099 50	44.099 50

Mart 1339		
Derneklerden me'huzat	7.247 25	
Teberrü	100	
Mukayyet âzânın aidatı	900	
Tekâlif varakaları satış esmanı	125	
Bir hüviyet cüzdanı satış esmanı	3.000	
Varidat-ı gayr-i melhuze	238 50	
Makbuz satış esmanı	90	
	11.700 75	11.700 75
		90.189 25

(2) **20 ilâ 30 Kânunuevvel 1338**

masarifat	**yekûn** kuruş sa	**icmal** kuruş sa
Masarif-i müteferrika	2.036	
Kırtasiye masrafı	1.100	
Demirbaş eşyaya	1.775	
	4.911	4.911
Kânunusâni 1339		
Masarif-i müteferrika	11.512	
Makbuz, tekalif varakası, nizamname tabiyesiyle masarif-i kırtasiye	5.605	
Maaşata	3.180	
Hüviyet cüzdanı masarif-i tabiyesine mahsuben Evkaf-ı İslamiye matbaasına	2.000	
Demirbaş eşyaya	257 50	
	22.554 50	22.554 50
Şubat 1339		
Masarif-i müteferrika	3.862 75	
Masarif-i kırtasiye	290	
Masarif-i gayr-i melhuza (İzmir İktisat Kongresine giden murahhasların harcırahı)	19.480	
Maaşata	8.813 75	
İstikrazata	2.715	
	35.161 50	35.161 50

Mart 1339		
Masarif-i müteferrika	1.439 25	
Masarif-i kırtasiye	462 50	
Masarif-i gayr-i melhuze	500	
Maaşata	18.287 50	
İstikrazata	3.000	
	23.689 25	23.689 25
		86.316 25

(3) Nisan 1339

Varidat	yekûn kuruş sa	icmal kuruş sa
Nakl-i yekûn		90.189.25
İstikrazat	4.800	
Derneklerden me'huzat	11.272 50	
Teberru	1.540	
Mukayyet âzâdan	1.450	
Tekâlif Varakaları satış esmanı	400	
Hüviyet cüzdanları satış esmanı	840	
Makbuz satış esmanı	180	
Emaneten Ayaspaşa derneğinden	2.221 50	
	22.704	22.704
Mayıs 1339		
Derneklerden me'huzat	16.296	
Teberru	400	
Mukayyet âzânın duhuliye ve aidatı	350	
Tekâlif varakaları satış esmanı	51 50	
Hüviyet cüzdanları satış esmanı	1.260	
Emaneten Ayaspaşa derneğinden		
Varidat-ı gayr-i melhuze	300	
(Bir Mayıs Bayramı için dernekler ile gazete ve rozet satışı)	8.130 50	
	26.788	26.788

Haziran 1339		
Derneklerden me'huzat	14.322 50	
Mukayyet âzâdan	750	
Tekâlif varakaları satış esmanı	10	
Hüviyet cüzdanları satış esmanı	1.140	
Makbuz satış esmanı	90	
Mürettip arkadaşların duhuliyesi	950	
	17.262 50	17.262 50
Temmuz 1339		
Derneklerden me'huzat	24.741 50	
Mukayyet âzânın duhuliye ve aidatı	1.600	
Tekâlif varakaları satış esmanı	150	
Hüviyet cüzdanları satış esmanı	3.120	
Makbuz satış esmanı	330	
	29.941 50	29.941 50
		186.885 25

(4) **Nisan 1339**

Masarifat	**yekûn**	**icmal**
	kuruş sa	kuruş sa
Nakl-i yekûn		86.316 25
Masarif-i müteferrika	3.841 75	
Masarif-i kırtasiye	207 50	
Hüviyet cüzdanları masarif-i tâbiyesine mahsuben Evkaf-ı İslâmiye Matbaasına	4.000	
Maaşata	8.973 75	
Demirbaş eşyaya	975	
İstikrazata	285	
	18.183	18.183
Mayıs 1339		
İstikrazata	340	
Masarif-i müteferrika	1.838 25	
Masarif-i kırtasiye	775	

Hüviyet cüzdanları masarif-i tabiyesine mahsuben Evkaf-ı İslamiye Matbaasına	2.000	
Masarif-i gayr-i melhuze (Bir Mayıs Bayramı)	7.737	
Demirbaş eşyaya	65	
Maaşata	16.303	
	28.957 25	28.857 25
Haziran 1339		
Masarif-i kırtasiye	717 50	
Masarif-i müteferrika	1.66 50	
Hüviyet cüzdanları masarif-i tabiyesine mahsuben Evkaf-ı İslamiye Matbaasına	2.000	
Maaşata	17.431 50	
	21.815 50	21.815 50
Temmuz 1339		
İstikrazata	6.100	
Masarif-i müteferrika	6.215	
Masarif-i kırtasiye	564	
Hüviyet cüzdanları masarif-i tabiyesine mahsuben Evkaf-ı İslamiye Matbaasına	2.000	
Maaşata	30.671 25	
	42.550 25	42.550 25
		197.822 25

(5) **Ağustos 1339**

Varidat	**yekûn** kuruş sa	**icmal** kuruş sa
Nakl-i yekûn		186.885 25
Derneklerden me'huzat	11.573	
Mukayyet âzânın aidatı	900	
Tekâlif varakaları satış esmanı	200	
Hüviyet cüzdanları satış esmanı	5.200	
Makbuz satış esmanı	300	
Emaneten Ayaspaşa derneğinden	1.900	

Varidat-ı gayr-i melhuze (Mac Donald arkadaş için)	12.902	
	33.975 50	33.975 50
Eylül 1339		
Derneklerden me'huzat	35.837 50	
Mukayyet âzâdan	900	
Tekâlif varakaları satış esmanı	460	
Hüviyet cüzdanları satış esmanı	2.700	
Makbuz satış esmanı	750	
Ayaspaşa derneğinden emaneten	1.850	
Varidat-ı gayr-i melhuze Tenezzüh-ü bahrî hasılat-ı safiyesiyle MacDonald arkadaşın masrafı için)	25.261 50	
	127.759	127.759
Teşrinievvel 1339		
Mukayyet âzâdan	1.150	
Derneklerden me'huzat	47.388	
İstikrazat	60.000	
Varidat-ı gayr-i melhuze (Orduyu istikbal için elektrik tesisatı masrafının nısfına mahsuben muacirden Tenezzüh-ü bahrî)	2.350	
Ayaspaşa derneğinden emaneten	1.000	
	111.888	111.888
		460.507 75

(6) **Ağustos 1339**

Masarifat	yekûn kuruş sa	icmal kuruş sa
Nakl-i yekûn		197.822 25
Masarif-i müteferrika	7.335 50	
Masarifi kırtasiye	2.395 75	
Hüviyet cüzdanları masarif-i tabiyesine mahsuben Evkaf-ı İslamiye Matbaasına	20.000	
Masarif-i gayr-i melhuze (Mehmet Beye Ankara'ya azimet ve avdet harcırah)	2.500	

İkrazat	293 25	
İstikrazata	2.000	
Maaşata	16.000	
Makbuz masarif-i tâbiyesine	1.200	
Tekâlif varakaları masarif-i tâbiyesine	550	
	54.274 50	54.274 50
Eylül 1339		
İstikrazata	1.500	
Masarif-i müteferrika	4.970	
Masarif-i kırtasiye	479	
Hüviyet cüzdanları masarif-i tâbiyesine mahsuben Evkaf-ı İslâmiye Matbaasına	2.000	
İcar	10.000	
Telefon masrafı	2.340	
Demirbaş eşyaya	700	
Maaşata	52.550	
	78.539	78.539
Teşrinievvel 1339		
Masarif-i müteferrika	6.810 25	
Masarif-i kırtasiye	1.221	
Masarif-i gayr-i melhuze (Orduyu istikbal, iane, ziyafet, İstinye derneği namına tazminat ve Mac Donald arkadaşa yapılan masraf)	34.514	
Maaşata	18.000	
İcar	2.800	
Elektrik tesisatı masrafı	125	
Telefon	9.940	
Demirbaş eşyaya	23.950	
İstikrazata		
	102.360 25	102.360 25
		432.996
Beray-i muvazene kasa mevcudu		28.511 75
		460.507 75

Birliğin tarih-i tesisinden 20 Teşrinievvel 1339 tarihine kadar varidat ve masarifat-ı umumiyesi

Masarifat	Yekûn Kr. sa	Varidat	Yekûn Kr. sa
İstikrazata	39.890	İstikrazat	99.590
Masarif-i müteferrika	48.326 25	Derneklerden me'huzat	186.573 75
Masarif-i kırtasiye	13.817 25	Mukayyet âzânın duhuliye ve aidatı	10.400
Tekâlif varakaları tâbiyesi	550	Tekâlif varakaları satış esmanı	1.554
Hüviyet cüzdanları tâbiyesi	16.000	Hüviyet cüzdanları satış esmanı	20.260
Demirbaş eşyaya	13.712 50	Emanat	550
Makbuzların tâbiyesi	1.200	Makbuz satış esmanı	1.800
Masarifat-ı gayr-i melhuze	82.231	Varidat-ı gayr-i melhuze	128.768 50
Maaşata	190.210 75	Foça derneği âzâsının duhuliye aidatı	750
İcar	17.500	Teberruat	2.040
İkrazat	293 25	Mürettip arkadaşların duhuliye ve aidatı	950
Elektrik tesisatına	2.800		
Telefon tesisatına	6.465	Ayaspaşa derneğinden emaneten	7.271 50
Beray-i muvazene kasa mevcudu	27.511 75		
yekûn	460.507 75	yekûn	460.507 75

Birliğin tarih-i tesisinden 20 Teşrinievvel 1339 tarihine kadar hülâsa-i hesabiyesi

Nev'-i hesabat	Zimmet	Matlub	Bakiyesi	
Varidat-ı umumiye	190.213 75	322.685 25	»	136.471 50
Varidat-ı mütehakkika	10.400	25.450		15.050
İstikrazat	29.890	99.590		60.000
Masarif-i mütehakkika	39.825	318.945 25		25.820 25
Varidat-ı gayr-i melhuze	78.231 50	87.587		9.355 50
Masarifat-ı gayr-i melhuze	82.231	87.587		5.356
Tenezzüh-ü bahrî	87.231 50	100.531 50		22.300
Emanat		7.821 50	»	7.821 50
Tekâlif varakaları	1.554	550	1.004	»
Hüviyet cüzdanı	20.260	16.000	4.260	
Makbuz	1.800	1.200	600	
Vezne	460.507 75	432.996	27.511 75	»
Yekûn	1.257.444 50	1 500.943 50	33.375 75	278.174 75

Derneklerin tarih-i teessüslerinden 30 Eylül 339 tarihine kadar varidat ve masarifatını gösterir bilanço

Varidat		Masarifat	
		Şişli Derneği	
Varidat-ı umumiye	46.644	Masarifat-ı Umumiye	43.369 25
		Beray-i muvazene kasa mevcudu	3.274 75
	46.644		46.644
		Aksaray Derneği	
Var.	50.865	Mas.	45.338 25
		Ber.	5.026 75
	50.865		50.865
		Topkapı Derneği Pangaltı Derneği	
Var.	46.075	Mas.	41.441 50
		Ber.	4.633 50
	46.075		46.075
		Ahmediye Derneği	
Var.	25.189	Mas.	23.939
		Ber.	1.250
	25.189		25.189
		Karaköy Derneği Arap Camii Derneği	
Var.	13.220	Mas.	11.645
		Ber.	1.575
	13.220		13.220

Varidat		Masarifat	
	Kalafat yeri Derneği Voyvoda Derneği		
Var.	62.400	Mas.	28.056
		Ber.	34.344
	62.400		62.400
	Galata Rıhtım Derneği		
Var.	90.944	Mas.	57.711 50
		Ber.	33.233 50
	90.944		90.944
	Fındıklı Dereiçi Derneği		
Var.	8.865	Mas.	8.610
		Ber.	255
	8.865		8.865
	İstinye Derneği		
Var.	15.753	Mas.	10.440
		Ber.	5.313
	15.753		15.753
	Beykoz Derneği		
Var.	8.250	Mas.	6.266
		Ber.	1.984
	8.250		8.250
Var.	305.482 50	Mas.	93.374 50
		Ber.	212.108
	305.482 50		305.482 50

Varidat		Masarifat	
	Kasımpaşa Derneği		
Var.	4.300	Mas.	5.569
	1.269		
	5.569		5.569
	Ayaspaşa Derneği		
Var.	6.271 50	Emaneten Merkez-i umumi veznesine mevdu	6.271 50
	6.271 50		6.271 50
	Galata Derneği		
Var.	5.000	Mas.	5.000
	5.000		5.000
	Boğazkesen Derneği		
	Gürcüköyü Derneği		
Var.	1.380		
İstikrazat	2.778	Mas.-ı um. yekûnu	4.158
	4.158		4.158
	Beyoğlu Derneği		
Var.	3.450		
Beray-i muvazene düyunat	1.045	Mas.	4.495
	4.495		4.495
	Haydarpaşa Derneği		
Var.	2.340	Mas.	2.340
	2.340		2.340

III. TÜRKİYE UMUM AMELE BİRLİĞİ

Bu bölüme yine bir gazete haberini aktarmakla başlayalım.

«Amele Arasında

Dünkü senelik kongre içtimâında şiddetli münakaşalar ve sahneler

Dün sabah saat 11'de İAB senelik kongresi akd-i içtimâ etmiştir. Rey-i hafî ile muvakkat reis olarak Mehmet Bey ve iki zabıt kâtibi intihap edilmiştir. Bilâhare heyet-i idarenin senelik raporunun kıraatine başlanmış ve senelik bilanço tetkik edilmiştir. Nihayet muaddel nizamnamenin kıraatine iptidar edilmiştir. Bu geceye kadar sürmüştür. Bu nizamnamenin birinci maddesi mucibince İAB, TUAB namını almıştır.

Bu nizamnamenin birinci maddesi olarak kabul edildikten sonra, Zonguldak, Ergani, Kara Balya, Aydın şirketleri amelesi alkışlar arasında UAB'ne iltihak etmişlerdir. Sonra, bir reis tarafından mı, yoksa bir kâtib-i umumî tarafından mı idaresi münasip olacağı hararetli münakaşalara, hatta şiddetli sahnelere sebep olmuş ve neticede Birliğin hem reis ve hem de kâtib-i umumî ile idaresi tercih edilmiştir. TUAB riyasetine Mehmet Bey getirilmek istenmişse de, Mehmet Bey kabulden istinkâf etmiştir. Bu ay zarfında yeni reis intihabına kadar kâtib-i umumî TUAB riyasetini ifa edecektir.

Reis intihabı meselesi tehir edildi. Reisin ve kâtib-i umumînin vezaifi tesbit olundu. Badehu heyet-i merkeziye reisi ve hesap müfettişleri intihabı yapılarak içtimâa nihayet verilmiştir.» (*İleri*, 27 Teşrinievvel 1923)

Böylelikle, Cumhuriyetin ilânından üç gün önce TUAB'

nin kurulma kararı alınınca [bu kongre için bknz. Tunçay 1978: 339 - 40/dn. 56], kongrenin seçtiği heyet-i merkeziye ilk iş olarak, bir muhtıra ile TBMM Hükûmet Başkanlığına başvurmuştur (Ek III/1). Tüzüğün 2. maddesinde *Maksat ve Gaye* açıklanırken yapıldığı gibi (Ek III/2), bu belgede de, sermayedarlık düzenine karşı hükûmet desteği istenildiği dikkati çekiyor. Bundan sonra, uzun bir süre federasyona uygun (nüfuzlu) bir başkan aranmıştır.

«Amele Birliği'nde Sabık Heyet-i Vekile Reisi AB Fahri Reisliğini Kabul Etmiyor

AB riyasetinden Mehmet Beyin istifası üzerine, Birlik reis-i fahriliği esbak Heyet-i Vekile Reisi Rauf Beye teklif edilmişti.

Dün mumaileyh öğleden sonra AB merkezine gelmiş ve kendisine muntazır bulunan muhtelif dernek mümessilleri merkez-i idare âzâları ve kâtib-i umumî Şakir Rasim arkadaş tarafından karşılanmıştır.

Rauf Bey dernek mümessilleri ve heyet-i idare âzâlarıyla beraber bir saat devam eden bir musahabede bulunmuştur. AB kâtib-i umumîsi Şakir Rasim arkadaş bütün amelenin hissiyatına tercüman olarak fahrî riyaseti kabul etmesini Rauf Beyden tekrar rica etmiştir.

Rauf Bey kendisine gösterilen teveccühe karşı teşekkür ettikten sonra, vazife-i milliyesini ifa etmek üzere Meclis'te bulunacağı cihetle, bizzat her vakit amelenin başında isbat-ı vücut edemeyeceğinden mazur görülmesini söyleyerek riyaseti kabul etmemiştir.

Rauf Bey mücahede-i milliyenin de bir tarihçesini yapmış ve Avrupa amelesinin hayatından bahsetmiştir. Rauf Bey yalnız İstanbul meb'usu sıfatıyla değil, bütün milletin mümessili sıfatıyla her vakit amelenin hukukunu Meclis'te müdafaa edeceğini amele murahhaslarına vaad etmiş ve alkışlanmıştır.

İçtimâdan sonra bir muharririmize Rauf Bey demiştir ki:

— Amele işi muazzam bir meseledir. Her vakit Birliğin başında bulunarak bütün mesailden dakikası dakikası-

na haberdar olmak iktiza eder. Ben vazife-i milliyemi ifa etmek üzere pek yakında Ankara'ya gideceğim, Maamafih, kendilerine de vaad ettim. Mecliste amele hukukunu da müdafaa edeceğim.

Amele murahhasları Rauf Beyi kapıya kadar teşyi etmişlerdir. Rauf Bey ayrılırken murahhasların birer birer ellerini sıkmış ve kendilerine hitaben,

— Çok çalışalım ve iyi çalışalım. Vazifelerimiz müşkildir. Cenab-ı Hak cümlemizi muvaffak etsin. Allahaısmarladık, diyerek veda etmiştir. Rauf Bey otomobiline binerken (Yaşasın Amelenin Hâmisi) diye alkışlanmıştır.

AB riyasetini Rauf Beyin mazeret serd ederek kabul etmemesi üzerine, yeniden başka bir zata teklif edilmesi lâzım gelmektedir. Gelecek Cuma günü heyet-i merkeziye âzası içtimâ ederek reis-i fahriliğin teklif edilmesi lâzım gelen zatı tayin edecektir.

Reis-i Cumhurun Cevabı,

TUAB'nden Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine çekilen tebrik telgrafnamesinin cevabı âtidedir:

TUAB Kâtib-i Umumîsi Şakir Rasim Beye

H — Teşekkür ve milletimiz için mutmain olmasını niyaz ederim.

1 Teşrinisâni 339
Reis-i Cumhur Gazi M. Kemal

(*İleri*, 2 Teşrinisân 1923. Bu vakte kadar, çağdaş araştırıcılar arasında, AB'nin Rauf Beye yaptığı başkanlık önerisinden haberdar olduğunu gördüğüm tek yazar, Sovyet bilim adamı Kornienko'dur. Onun Türkiye'de İşçi Sınıfı Hareketleri 1918-1963 başlıklı Rusça kitabından (İngilizce yoluyla) Türkçeye çevrilen bir bölümde (s. 55/dn. 24), 4 Teşrinisâni 1923 tarihli *Yeni Gün*'e göndermeyle bu bilgi aktarılıyor.)

İsim ve uğraş benzerliğiyle yanılmıyorsak, Komünistler TUAB Heyet-i Merkeziyesine (en az) iki arkadaşlarını seçtirmiş olmakla birlikte (Ek III/3: 1924 Ağustosunda

Amele Teâli Cemiyeti'ni kuracak Mühendis Abdi [Recep] ile Eczacı Vasıf'ın her ikisi de, Ankara İstiklâl Mahkemesi'nin 1925 Ağustosunda vicahen yargılayarak en yüksek —10 yıl— hapis cezalarına mahkûm ettiği Şevket Süreyya Aydemir ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı'ların grubundandır), o sıralar çıkardıkları gazetede, TUAB'ne güçlü başkan arama çabalarını alaya almışlardır.

«Amele Birliği Riyaseti

Mehmet Beyin AB riyasetinden çekilmesi üzerine münhal kalan riyasetin büyük şahıslara tevcihi kararlaştırıldığı yazılmıştı. İAB, TUAB'ne tahavvül ettiği için, ameleyi riyaseti altına alacak olan zatın hükûmet nezdinde muteber bir şahıs olması lâzım addedilmektedir. Bunun için AB heyet-i idaresi İstanbul meb'uslarına ve diğer bazı kodamanlara riyaseti teklif etmişse de hepsi birer bahane serd ederek kabulden imtina etmişlerdir.

Birlik son defa, şehrimizde bulunan İstanbul meb'usu Rauf Beye de müracaat etmişti. Rauf Bey de evvelki gün AB'ni ziyaret etmiş ve riyaseti kabul edemeyeceğini bildirmiştir. Birlik heyet-i idaresi bunun üzerine riyaseti diğer bir zata teklif etmeğe karar vermiştir. UAB'ne mensup olan otuz kadar derneğin mümessilleri ile teşekkül eden Amele heyet-i merkeziyesi önümüzdeki Cuma günü içtimâ ederek bu münhal riyaset meselesini halletmeye uğraşacaktır.

Birliğe, bir defa da şehrimizin yüksek memurlarına ve müessesat-ı ticariye müdürlerine müracaat etmesini tavsiye ederiz.

Reji Amelesi

Reji yaparak tütün amelesi heyet-i umumisi de TUAB'ne iltihak etmeğe karar vermiş olduğundan Birlikçe lâzım gelen muamelenin ifasına tevessül edilmiştir. Derneklerin merkeze iltihakları heyet-i merkeziyede müzakere edildiği için, önümüzdeki Cuma heyet-i merkeziyede bu hususta karar verilecektir.

Ankara'ya Gidecek Heyet

AB'nin TUAB'ne tahavvül ettiğini bildirmek ve Reis-i Cumhur Paşaya hürmetlerini iblağ etmek üzere Ankara'ya izam edileceği yazılan heyet bir haftaya kadar hareket edecektir. Heyetin riyaseti Şakir Rasim Beye tevcih edilmiştir. Bu mesele Cuma günkü heyet-i merkeziyenin içtimâında tezekkür olunacaktır. Heyet avdette Birliğe iltihak eden Zonguldak amelesinin derneğini de küşat edecektir.»

(*Vazife*, 3 Teşrinisâni 1923)

Bir hafta sonra, aynı gazetede haber yineleniyor:

«*Amele Birliği Riyaseti*

AB riyaseti elân münhal bulunmaktadır. Riyaset için Rauf Beye vâki olan teklifi Rauf Bey reddetmekle beraber, Ankara'da bu husus hakkında görüştükten sonra bir cevap vereceğini söylemiştir.

Rauf Bey kendisi kabul etmediği takdirde, diğer arkadaşlarından birine teklif edeceğini beyan etmiştir.

Ankara'ya Gidecek Amele Heyeti

AB tarafından Ankara'ya gönderileceğini yazdığımız amele heyeti ağleb-i ihtimal bugün hareket edecektir. Heyet, kâtib-i umumî ile heyet-i idareden bir âzâdan mürekkeptir. Amele heyeti evvelâ Gazi Paşaya arz-ı tazimat edecek ve müteakiben de Birlik hakkında bazı teşebbüsatta bulunacaktır. İstanbul'daki mirî binalardan birinin AB'ne tahsisi için müracaatta bulunacaklardır. Heyet avdetinde, Zonguldağa uğrayarak Zonguldak Amele Derneği'ni küşat edecektir.» (*Vazife*, 10 Teşrinisâni 1923)

TUAB heyetinin Ankara'ya gitmesinden bir gün önce, federasyonun kaderini belirleyen en önemli olay yaşanmıştır.

«BAZI RİCAL İSTANBUL AMELESİ ARASINDA RAUF BEYİN, KÂZIM ve REFET PAŞALARIN NUTUKLARI

Refet Paşa diyor ki: Senelerden beri inkılâp geçiriyoruz. Fakat ben bir şey görmüyorum. Çünkü hakiki inkılâp iktisadî olacaktır.

Dünkü Ziyafet İntibaatından bir grup resmi: TUAB üyelerinin önünde, üniformalı olarak Şükrü Naili ve K. Karabekir Paşalarla, Rauf Bey ve sivil Refet Paşa oturuyor.

Dün öğleden sonra saat 4'te Şark Mahfelinde İstanbul meb'usu Rauf Bey şerefine AB tarafından bir çay ziyafeti verilmiştir. Saat 3.30'dan itibaren Rauf, Kâzım Karabekir, Refet, Şükrü Naili Paşalar otomobillerle mahfele gelerek amele dernekleri murahhasları tarafından istikbâl edildiler. Türkçe gazeteler başmuharrir ve mümessilleri, Adnan Bey, Vehbi Bey ve diğer birçok zevat da meduven ziyafette hazır bulunmuşlardır. Meduvin evvela salonlarda istirahat ederek samimi hasbıhallerde bulunmuşlardır. Bu musahabelerde Rauf Bey, Kâzım Karabekir Paşa, İstanbul'un şekl-i idaresinden bahsetmişler ve İstanbul'un teşkilât-ı idariyesinin şehrin vüs'atiyle mütenasip bir surette yapılacağı kanaatini izhar etmişlerdir.

Birlik kâtib-i umumîsi Şakir Rasim arkadaş meduvini çaya davet etmiştir. Müteakiben mahfelin büyük salo-

nunda toplanılmıştır. Burada kâtib-i umumî Şakir Rasim arkadaş dernekler murahhaslarını Rauf Beye, Kâzım Karabekir, Refet, Şükrü Nailî Paşalara takdim etmiş ve müşarileyhim dernek murahhaslarının ayrı ayrı ellerini sıkmışlardır.

Takdim merasiminden sonra, Şakir Rasim arkadaş bir nutuk söyleyerek Türk amelesinin şerait-i hayatiyesinden ve şirketlerin Türk memurlarını istihdam hususunda gösterdikleri taannütten bahsetmiş ve hükûmetimizin, meb'uslarımızın himaye ve muavenetini istirham etmiştir.

RAUF BEYİN AMELEYE TAVSİYELERİ

Rauf Bey ayağa kalkmış ve hülâsaten bervechiâti nutku irad etmiştir:

Amele Arkadaşlar,

Bir meslekdaşımın, meslekdaşı hakkındaki samimiyetini izhar vesilesiyle teşebbüs ettiği ve alınteriyle kazanılmış olan helâl paranın mahsulü olan bu ziyafette bulunmaktan çok mahzuzum. Ben de deniz ameleliğinden yetiştim. Son mücadelemizde büyük vazifeler ifa etmiş olan büyük arkadaşlarımın huzuruyla mübahiyim. Size derin hislerle merbutum.

Arkadaşlar; amele sınıfı dün ve bugünün faal bir uzvu olcaktır. Yalnız sevki idaresi yanlış yola giderse, en yanlış bir hareket tutmuş olur. Böyle hatalarda bulunmayacağınızda ümidim vardır. Birliği idare edenler, feragat-i nefis ederek çalıştıkları takdirde, amele sınıfı memleketimizin, milletimizin en hayırlı, en feyiznâk bir unsuru olarak kalacaktır.

Fakat diğer bazı memleketlerde görüldüğü gibi ifrata saparak amelenin ekseriyete tagallüp ettiği vâki olursa, buna da milletler ve milletimiz tahammül edemez.

Ben de bir amele olduğum için, hayatımda geçirdiğim tecrübelere binaen bunları tekrar ediyorum.

Arkadaşlar, memleketimiz takriben bundan on sene evvel cihan harbine girdi. Bence girmekten başka çare yoktu. Tarih bunu muhakeme ederek hükmünü verecektir.

Bu harbin sonunda, o zaman silâh arkadaşlığı ettiğimiz milletlerle beraber terk-i silâh etmeyi kabul ettik; fakat birdenbire aldatıldığımızı gördük. Bununla beraber, milletimiz yoksuzluk içinde bir varlık yarattı. Milletimizin istinatgâhı, ilâhi kuvvetti. Nihayet milletimiz bütün cihan nazarında herkese hakkını tanıttırdı ve muzaffer oldu. Şimdi Türkiyeli olmakla iftihar ediyoruz.

Şu halde içtimâi vaziyetimizi münakaşa ederken dünyanın vaziyetini nazar-ı itibare alalım. Bizim vaziyetimiz dünya vaziyeti içinde daha emniyetle bakılacak şekildedir.

Fakat arkadaşlar 10 - 15 senelik mücadeleler esnasında iktisadiyatımız sarsıldı. Harp zamanında yaptığımız fedakârlığı sulh devresinde de yapmamız elzemdir. Bugün vaziyetimiz daha müşkildir. Binaenaleyh bu vaziyette muvaffakiyetimize âmil olacak iki kuvvet vardır: biri sermaye, diğeri amele.

Amele, Sermaye ile Kardeş Olmalı

Memleketimizdeki sermayenin kifayetsizliği meydandadır. Şu halde amelemizin varlığı yüksek bir sermaye addederim; fakat muntazam bir program dahilinde çalışmak lâzımdır. Kendi sermayemiz, herkesi memnun edecek derecede değildir. Gelecek sermayeyi memleketimizin lehine olarak kabul etmek zarureti vardır. Sermayeleri celp için, sermayeye emniyet vermemiz lâzımdır. Sermayesiz, milletimizin hayatı ve bu meyanda bittabi amele hayatı sönük kalır.

Sermayeye emniyet telkini için, memleketimizde her şeyden evvel müstekar bir idare lâzımdır. Hükûmetimiz bunu temin edecektir. Memleketimizde adalet seyyanen tatbik olunacak ve her şeyin fevkinde kanun bulunacaktır. BMM buna var kuvvetiyle muvaffak olacaktır. Amele ile sermayenin teşrik-i mesâisi şarttır.

Yalnız hazine-i devletten para alan insanlarla halk hükûmeti olmaz. Binaenaleyh önümüzde birçok iktisadî müşkilâtı da milletimizin iktiham edeceğine iman etmiş bir arkadaşınızım. Fakat çok çalışmamız icap ediyor. Bilhassa,

iktisadiyatımızda sermaye ile amelenin teşrik-i mesâisi muktezidir.

İktisadiyatımız yükselince yapılacak mesâî kanunları daha iyi bir şekilde olacaktır. Yalnız kendinizi düşünerek memleketimizin zararını mucip olacak şekilde hareket etmeyiniz. Şerefle ekmek kazanmanın yolu vardır. Çalışalım, muvaffak olalım. Tehdit kuvvetiyle değil, mahsul veren, bereket getiren çalışkan bir heyet olarak metanetle yürüyelim. Allah sizi her hususta muvaffak etsin. Allah sizi ve hepimizi acele, seri karar ittihaz etmekten muhafaza etsin. Size teşekkürler ederim.

Rauf Beyin nutku burada hitam bulmuş ve şiddetle alkışlanmıştır. Badehu, Kâzım Karabekir ve Refet Paşalar da amele murahhaslarının ricası üzerine birer nutuk irad etmişlerdir.

KÂZIM KARABEKİR PAŞA'NIN NUTKU

Amele arkadaşlar,

Muhterem amele murahhaslarımızla İktisat Kongresinde bulundum. Kendimi de bu anda bir amele addederek bazı maruzatta bulunacağım.

Bundan (60, 70) sene evvel memleketimizde, Gümüşhane'de gümüş madenlerimiz vardı. O madenlerde birçok amele çalışırdı.

Seneler geçti. Avrupa amelesi toprağın üstünden toprağın altında çalışmak yolunu buldu. Bizde ise aksi oldu. Bir zamanlar maden ocaklarında çalışan amele ortadan kayboldu. Gümüşhane madenleri, kalıphaneleri topraklarla örtüldü.

Bunun sebebi de mütehassıslar olmadığındandır. Şimdi mütehassıslarımızın çizecekleri program dahilinde yürüyelim. Binaenaleyh ifrattan, ilmî olmayan her hareketten tevakki etmek lâzımdır.

Meselâ Rusya Avrupa'dan feyiz almış bir memleketti. Orada yapılan inkılâbın herkesi mesut edeceği zannediliyordu.

Fakat bu müfrit inkılâp Rusya'yı bizim halimize icra

etmiştir. Rusya'nın iktisadiyatı altüst olmuştur. Orada müthiş yangınlar vardır. Şu halde, intizam dairesinde çalışmak lâzımdır. Sermayeyi ürkütmemek iktiza eder.

Kâzım Karabekir Paşa nutkunu şu sözlerle bitirmiştir:

'Cihanın en mukaddes insanları işçilerdir.'

REFET PAŞA'NIN NUTKU

Müşarüleyh ufak bir mukaddeme yaptıktan sonra demiştir ki:

Fakat işçi arkadaşlar, çok müteessifim ki, karşımızda işçiden başka bir sınıf yok. Hepimiz işçiyiz. Hani sermayedar? İşte burada siz, biz askerler ve amele-i tahririyeden birkaç kişi.

Yalnız bir fark: sizler yaratan ve bizler yapan işçileriz. Hep yabancı, hep yabancı! Yerli yok! Ortada Düyun-u Umumiye sermayesi var. Gözlerimizi diktiğimiz, bir hükûmet hazinesidir. Milli sermaye olarak yalnız sizin kollarınız var. Bu da olmasa iflâs edeceğiz.

10 seneden, 15 seneden beri değil, 150, 300 seneden beri birtakım inkılâbat geçiriyoruz. Bunun adına inkılâp diyoruz. Fakat ben bir şey görmüyorum. Çünkü hakiki inkılâp iktisadî olacaktır.

Serbesti-i lisan yok, efkâr yok. Eğer bir milletin iktisadiyatı ilerlerse o memlekette hakiki hürriyet-i lisan ve hürriyet-i vicdan zahir olur.

Refet Paşa iktisadiyatın kıymetinden bahsederek nutkunu İsa İbn Meryem'in şu sözleriyle bitirmiştir:

'Alınteriyle kazandığınız lokmayı ailenizin ocağında yemek için çalışan insanlardansınız.'

Nutuklardan sonra, meduvine çay ve pastalar ikram olunmuştur. Ziyafet altına hitam bulmuş ve Rauf Beyle Kâzım Karabekir, Refet, Şükrü Naili Paşalar otomobillerle hareket ederken, mahfelin önünde toplanan amele ve ahali tarafından şiddetle alkışlanmışlardır.»

(*İleri*, 14 Teşrinisâni 1923)

Aynı günkü *Vatan* gazetesi ise, bu nutuklu çay ziyafetinin, Rauf Bey şerefine Hamidiye'deki eski maiyetinden kömürcü ve gemicilerin önayak olmasıyla düzenlendiğini belirtmekte ve «Rauf Bey, Kâzım Karabekir Paşa ve Refet Paşa ecnebi sermayeye ihtiyacımızdan bahisle harice emniyet telkini lüzumunda ısrar etmişlerdir» demektedir. Yine bu kaynağa göre, Şakir Rasim «Sınıf için değil, umum için çalışmak!» şiarını savunmuş ve önderliği «müfrit cereyanlara kaptırmamak» gerektiğini vurgulamıştır.

Bir haftaya kalmadan Şakir Rasim İstanbul'a dönünce, 23 Kasımda TUAB'nin olağanüstü kongresi toplanmış, bir ikinci başkanlık makamı yaratılmış ve yapılalı daha bir ay bile olmadan tüzük yeniden değiştirilmiştir. (*Ek III/3*)

«Amele Birliği'nde Reis-i Sânilik İntihabı. Reis-i Evvellik Henüz Münhal. Fakat niçin münhal? Belli değil. Reis-i sâniliğe Avukat Refik İsmail Bey intihap olundu.

Geçen hafta Ankara'ya giden AB kâtib-i umumisi Şakir Rasim arkadaşın evvelki gün İstanbul'a avdeti münasebetiyle, dün AB'nde fevkalâde bir kongre aktedilmiştir. Öğleden evvel saat 11'de başlayan içtimâ saat 3'e kadar bilâfasıla devam etmiştir. Kongreye amele murahhası olarak 300'ü mütecaviz âzâ iştirak etmiş, Reji amelesi ve Karamürsel, Darıca ameleleri murahhasları da hazır bulunmuştur.

Şakir Rasim arkadaş Ankara seyahati hakkında izahatta bulunmuş ve amele murahhasları tarafından tasvip edilmiştir.

Badehu Birlik nizamnamesinin tadili müzakere olunmuştur. Mükerreren yazdığımız gibi, Birlik riyasetinden Mehmet Beyin bir buçuk ay evvel istifasından beri Birlik riyaseti münhal bulunmaktadır. Her ne kadar reis-i fahrîlik İstanbul'da bulunduğu esnada Rauf Beye teklif edilmiş ise de, mumaileyh mazeret serd ederek bu teklifi kabul etmemiştir. Dünkü kongrede şimdilik reis-i evvelliğin münhal olduğuna karar verilmiş ve nizamname tâdil olunarak reis-i sanilik ihdas edilmiştir. Nizamnamede tâdil olunan

maddelerden birisi de hakem heyetinin (30) âzâdan (10) kişiye tenziline aittir.

Müteakiben reis-i sâni intihabına geçilmiş ve ittifak-ı ârâ ile Müdafaa-i Hukuk ve Halk Fırkası Beyoğlu livası heyet-i merkeziye âzâsından Refik İsmail Bey reis-i sâniliğine intihap olunmuştur. Keyfiyet-i intihap bugün Refik İsmail Beye bildirilecektir. Kongrede Reis-i Cumhur Gazi Paşa Hazretlerinin iade-i afiyet etmelerinden dolayı amelenin memnuniyetini havi müşarünleyhe telgraf çekilmesine karar verilmiş ve telgraf çekilmiştir.

Şakir Rasim Arkadaşın İzahatı

İçtimadan sonra bir muharririmiz kâtib-i umumî Şakir Rasim arkadaşla görüşmüştür. Şakir Rasim arkadaş diyor ki:

— «Merkez-i hükûmetimizde rical-i milliyemizden hüsnü kabul gördük. İktisat ve Nafia Vekâletleriyle sık sık temasta bulunduk. Dolmabahçe Gazhanesi, Terkos Su Şirketi, Şirket-i Hayriye amelesinin metalibat listelerini mezkûr makamata takdim ettik. Bu meseleler hakkında iyi neticeler elde edilmiştir. Kongreye bunları arz ettim.

— Nizamnamenin derhal tâdiline neden lüzum görüldü ve reis-i evvel intihap edilmeyerek neden reis-i sânilik ihdas olundu? Niçin reis-i evvellik münhaldir?

— Bu tâdilâta kongre karar verdi ve yaptı. Reis-i evvelin ne vakit intihap edileceği belli değildir ve reis-i evvelliğe kimin intihap edileceği hakkında da mahsus bir fikir ve cereyan yoktur. Birlik şimdilik bu suretle idare olunacaktır.

— Şark şimendüferlerinde ilân olunan grev hakkında ne düşünüyorsunuz?

— Henüz Ankara'dan geldiğim için bu mesele hakkında bir şey düşünmeğe vakit bulamadım.»

(*İleri*, 24 Teşrinisâni 1923)

Bu toplantıda TUAB ikinci başkanlığına getirilen Refik İsmail [Kakmacı], İsmail Bedri Paşa'nın oğlu olarak 1886'da Edirne'de doğmuş, Galatasaray'da okumuş ve Hukuk'

tan mezun olmuştur. Mütareke döneminde, Karakol Cemiyeti'nde çalışmıştır. Muhtelit Hakem Mahkemelerinde Türk temsilciliği, Halk Fırkası İstanbul mutemetliği, sonra da müfettişliği yapmıştır. 1 Haziran 1926'da bir ara seçimle Kırşehir milletvekilliğine seçilen Refik İsmail, üçüncü dönemde de (1927-31) Sinop milletvekili olmuş, fakat 1930'da Serbest Fırka'ya girdiği için siyasal kariyeri sona ermiştir. İstanbul'da 12 Ocak 1957'de ölmüştür.

TUAB'nin olağanüstü kongresi, Komünistler tarafından sert bir biçimde eleştirilmiştir:

«AMELE BİRLİĞİ'NİN FEVKALÂDE KONGRESİ

Siyasi bir teşkil olmadığını daima tekrar edip duran AB nihayet maskesini attı, zenginler fırkasının bir şubesi haline girdi

TUAB dün fevkalâde olarak bir kongre akdetmiştir. Sabahleyin saat on buçukta bütün dernekleri heyet-i idareleri Birliğin Yerebatan'daki binasının bahçesinde toplanmışlardır. Ankara'dan yeni avdet eden Şakir Rasim Efendi masanın başına gelerek senede bir kere kongre aktedildiğini, fakat bunun fevkalâde bir kongre olduğunu söyledikten sonra, reis-i muvakkat ve kâtiplerin intihap edilmesini teklif etti. Bunun üzerine âzâlar Pangaltı Derneğinden Mahmut arkadaşı riyasete ve Yaşar arkadaşı riyaset-i sâniyeye intihap ettiler. Müteakiben kâtib-i umumî Şakir Rasim Efendi kürsüye gelerek Ankara'daki mesâisi hakkında âtideki izahatı verdi.

— Hükûmetimiz bize Ankara'da çok hüsnüniyet ve hüsnükabul göstermiştir. Bize her hususta müsadeatta bulunacağını vaad etmiştir. Birliğin TUAB'ne tahavvül ettiği memnuniyetle karşılanmıştır. Yaptığımız birçok işlerden dolayı beyan-ı memnuniyet ve takdir edilmiştir. Birliğin İstanbul'da çalıştığı gibi dışarılarda da böyle çalışılmasını temenni etmişlerdir.

Şakir Rasim Efendinin izahatından sonra, Amele Birliği'nin daha vasi ve şümullü bir teşkilâtı olmak üzere nizamnamede bazı tadilât yapması takarrür etmiştir. Ezcümle Birliğin birinci reisliğin maada bir de ikinci reislik

ihdas edilmesi, heyet-i umumiye tarafından kabul olunmuştur. Riyaset-i saniyeye Dr. Refik İsmail Beyin intihabı takarrür etmiştir. Dr. Refik İsmail Bey aynı zamanda Halk Fırkası'nın mutemedi bulunmaktadır. Bunun için kendisine itimat olunarak Birliğin reis-i sânisi olması kabul olunmuştur. Refik İsmail Bey bugün veyahut yarın İstanbul'a muvasalat edecektir.

Nizamnamede bir de heyet-i merkeziyeye derneklerden birer ve meclis-i umumiden altı âzâ intihap olunması takarrür etmiştir.

Diğer taraftan AB'nin Erzurum Derneğinin küşadı için teşebbüsatta bulunulduğundan derneğin Birliğe iltihakı kabul olunmuştur. Akşamüstü kongre dağıldıktan sonra, Birlik heyet-i idaresi içtimâ ederek yeni işler hakkında müzakeratta bulunmuştur.» (*Vazife,* 24 Teşrinisâni 1923)

Vazife, bu haberle yetinmeyerek, TUAB aleyhine taşradan aldığı bazı işçi mektuplarını da yayımlamıştır (Ek III/4). Öte yandan, 1923 Aralık ayının ilk haftasında, TUAB adının, işçi huzursuzlukları ve grev hazırlıklarıyla ilgili olarak yeniden gazetelere yansıdığını görüyoruz. 5 Kânunuevvel tarihli *İleri*'deki *Bir de Tramvay Grevi mi?* başlıklı haberde, «*Galiba bu yıl grev senesi olacak. Henüz şimendüfer grevi hallolundu ve bitti. Şimdi de tramvay amelesinin grev yolunu tutmakta olduğu söyleniyor*» denildikten sonra, AB'nden alınan bilgiye dayanılarak kumpanyanın eski itilâfnameyi tatbik etmediği iddiası aktarılmaktadır. Aynı gazetenin ertesi günkü sayısında da, *Birçok Şirketler Amelesi Gayr-i Memnun. Fakat Bunların Grev Yapacakları Belli Değildir* başlığı altında AB reis-i sânisi Refik İsmail Beyin, Lausanne antlaşması gereğince, gayr-i Müslimlerin şirketlerden ihracı lâzım geldiği üzerinde duran ve Tramvay, Gazhane, Terkos ve Şirket-i Hayriye işçilerinin taleplerini dile getiren beyanatı verilmiştir. (7 Kânunuevvel günlü *İleri*'nin 3. sayfasındaki *Amele Cereyanları.*)

TUAB için her şey iyi gidiyor gibi görünürken, birdenbire, Birliğin hükûmetçe tanınmayacağı havadisi çıkmıştır.

(15) 26 TEŞRİNİEVVEL SENE 339 CUMA GÜNÜ AKD-İ İÇTİMÂ EDEN FEVKALÂDE KONGREDE BMM HÜKÛMETİ RİYASET-İ CELİLESİNE VERİLMESİ TAKARRÜR EDEN MUHTIRADIR*

Halkçılığı şiar edinen her memlekette devlet makinesi derece-i tekâmül-ü milliye göre halk nef'ine, halkın hakkına, tekâmülüne faideli olmak üzere işler ve işlemeğe çalışır. Birçok asırlardan beri Türkiye'de mümtaz sınıflar için, ekseriya Türk işçi ile beraber Türk olan herşeye karşı düşman ve hain ecnebilerle onlara mültehak bir kısım kapitalistlerle inhisar vücuda getiren zümre-i ihvan için çalışan, ancak bu maksada göre zaptürapta gayret eden devlet teşkilâtı, kanunları bundan böyle yeni millî ve içtimaî umdelere göre hareket ettirmek iktiza eder. Bu yeni umdeler beden ve fikir amelesinin hürriyeti, nef'i, yükselmesinden ibarettir.

Türkiye evvelâ cihan kavimleri arasında millî mevcudiyetini muhafaza edebilmek içindir ki, bu düstura büyük mürşitleri delâletiyle mütarekeden sonra sarıldı. Ameleden, büyük halk kitlesinden maada, istinat edilecek devletin daha büyük bir istinatgâhı zaten ötedenberi yok idi. Lâkin bu ancak muharebe zamanlarında muvakkaten ve pek nakıs olarak anlaşılırdı. Şimdi bütün hürriyet ve istiklâline malik Türkiye **Halk Hükûmeti var.** Türk işçisi bu hür ve müstakil hükûmetten her umduğuna metin bir kanaatla nail olacaktır.

Saniyen: Bütün cihan, millî umdeler arasında esasen yeni tekâmüllerle ilerlemekte, işçilik âlemi (proletarya) yeryüzü memleketlerinin kâffesinde tesir ve nüfuz-u hâkimiyeti gâh feveranlar ile gâh tabiî istihale ve tekâmüllerle hayırhahane bir surette göstermekte ve eski zümre-i inhisariyenin tahakkümleri ile zalim (16) ve cebbarların tahakküm ve müesseselerini, kanunlarını, âdetlerini, entrika vasıtalarını birer birer devirdiği gibi yeni bir iş âlemi, iş devleti ve iş teşkilât-ı esasiyesi yaratmaktadır.

* EK II/4'ün devamı: parantez içinde verilen rakamlar, özgün metnin sayfa numaralarıdır.

Binaenaleyh Türk köylüsü ile beraber şehirli amelenin ruhuna büyük mürşitlerin arzu ettiği vechile, yeni inkılâp umdeleri zerk edilmektedir. Bugün Türkiye Umum Amele Birliği'ne mensup bütün işçiler başka memleketlerin kesif ve milyonlarca miktarında olarak tensikat gören ve işçiler ordusunu vücuda getiren amelesi gibi, insaniyetin bu müstakbel yeni inkişafına dört gözle muntazır ve bu büyük inkılâp gününün millî içtimaî refah-ı beşeriyet için haiz-i ehemmiyetini kudsiyet ve mübecceliyetini bihakkın müdriktirler. Memleketimizde halkçılığı tamamen benimseyen ve her ferdi, işçi ve köylüyü sultan ilân eden, millî saltanat prensiplerini iş devleti teşkilâtına rapt eden bugünün inkılâpçı hükûmeti, işte bir taraftan memlekete bu nevi yeni kanaatlar zerk ederken diğer taraftan köylü ile şehirli amelenin, ve alelumum iş adamlarının hürriyetini temin etmeği ve iktisadî sistemlerde sermaye kadar işi de esas ve bünyan-ı beşeriyet ittihaz etmekle ve her nevi teşkilâtı buna istinat ettirmeği kendilerine yegâne prensip olmağı ilân etmekte ve bütün işçilik âlemini Türkiye'de vazifesine davet etmekte olduğundan dolayıdır ki, bugün amelenin en büyük ümit ve ilticagâhları bu prensipler ve bunu vaad eden büyük mürşitler olmaktadır. Türkiye Umum Amele Birliği, Türk milletinin ulu mürşitleriyle prensiplerine beslediği bu hiss-i itimat ve emniyeti hiçbir zaman saklamamış, inkılâpçı ve müceddit oldukları için bugünün rehberleriyle inkılâpçı Türk hükûmetlerine bütün müzaheretlerini ihzar etmeği ve daima emrine amade olmağı bir vazife bilmiştir. İşte bu vazife idraki yüzünden dolayıdır ki bugün kongre münasebetiyle bervech-i âti maruzatta bulunmağı kezalik kendisi için bir vazife ve şeref telâkki etmektedir.

1 — Türkiye'de iktisadî hayat sahasına ait olmak üzere bugün ecnebi ve yerli (17) kapitalistlerinde mevcut anarşi, millî refah ve insanî inkılâp mefkûresi namına izale edilmelidir; bunun çaresi, mesâi hakkında bir teşebbüs-ü teşriiyeye derakap başlamak ile elde edilir. Türk millî ve insanî mefkûrelerine muvafık bir ufuk açılmak için **mesâi kanunu** namıyla bütün mesâi mesailini muhit bir kanunun teacilen vaz' ve tedvir olunması iktiza eder. İzmir İktisat Kongresinde Türkiye amelesinin taleplerinden birçoğu madde be madde tebellür ettirilmiştir. Bunlara Türk muhit-i iktisadiyesinin istilzam eylediği bazı esasat-ı mütemmime ilâve edilmeli ve metalib-i mezkûre ile beraber toplanarak işbu kanun konulmalıdır.

Türkiye Umum (Amele) Birliği, bu noktada vuzuh-u tam ile

taleplerini tesbit etmek için, bilhassa iki esasın kanun-u mezkûrede miyar ve mebde ittihaz edilmesini talep eder; öyle ki, bundan böyle Türkiye'de istihsal-i iktisâdi âmillerinden olan sermaye ile say müsavi tutulmalıdır. Sermaye sahipleriyle iş adamlarının müsavat-ı tamme ve katiye dairesinde mazhar-ı teşvik, himaye ve tensik olması lâzımdır. Bu hem amelenin ve hem bütün Türk milletinin umdesi sayılır. Bu umde hilâfında say eshabının yeniden mazlumiyetine veyahut idame-i mağduriyetine sebebiyet verecek hiçbir müsavatsızlık ve âhenksizlik kalmamalı ve yeni mesâi kanunuyla bu temin edildiği gibi kanunlarda mevcut ahkâm dahi tadilâta tâbi tutulmalıdır. Türkiye Umum Amele Birliği, Türkiye'nin bütün halkçılık mürşitleri tarafından umdeler arasında bu noktanın daha sarih bir lisan ile tesbit ve programa ithaline delâlet edilmesini suret-i mahsusada temenni eyler; ve şurasını da ilâve eyler ki, TUAB, zulmü ve müsavatsızlığı mesâi erbabı hakkında istemediği gibi, zalim ve gaddar olmayan (18) ve vaziyet-i teşekküllerine nazaran olmayacak olan sermaye teşkilâtını kan ile boyamak, zorla yıkmak ve şahsî mülkiyeti ilga etmek emellerinde değildir. Türk milletinin büyük mürşitlerine imtisalen Türk Amele Birliği inkılâba taraftar ve ihtilâlden müteneffirdir. Gaddar ve mütehakkim sermayedarlara düşman ve fakat sermaye ve içtimaî sermayedarlığa dost ve şiddetle müzahirdir.

Müstakbel mesâi kanununda amele bilhassa ikinci derecede bilâ kaydüşart işçilerin hürriyetini temine kâfil ahkâm görmek ve işçi hürriyetine bütün meselelerin istinat ettirilmiş olduğuna şahit olmak ister. Hürriyet yalnız sermayedar lehinde temin olunmak kifayet etmez. Zayıf olan ve devlet himayesine bihakkın lâyık bulunan işçi için nigehbanlığa ihtiyaç vardır. Binaenaleyh amele dernekleri ve birlikleri ihdasıyla ücretlerin tayini müşterek ve umumi ücret mukaveleleri esas ittihaz olunmak, ve işçilerle ferden ferda ücret mukaveleleri akd edilmemek ve her şube-i sınaiyede işçilerle patronlar hak ve vecibe itibarıyla birbirlerine karşı müsavi tutularak bu dairede ahkâm konulmak ve saat-i mesâi sene, ay ve hafta ile gün içinde tayin ve tahdit etmek ve zayıf ecirler hakkında ayrıca kavaid-i sahabet vaz' ve ücretlere dair asgari miktarlarının altına itilmemek üzere ahkâm tesbit ve mesâi ihtilâfat ve münazaatında aynı müsavat düsturuna riayet edilecek tarzda müesseseler ihdas, mesâi ittihat ve sanat dernekleri tesis şartları tesbit ve ihtiyarlık, hastalık ve kaza gibi hususta müteallik zecrî içtimaî sigortalar tesis

edilmek icap eder. İşte bu fasıllardan hiçbiri vücuda getirilmedikçe, Türkiye işçilik âlemi, bugünkü anarşi halinden kurtulmak mümkün değildir. Mesâi kanununun emr-i tanzimine müteallik bazı maruzat-ı naçizanede bulunmak, TUAB kendi istikbal programının içinde en mühim (19) bir vazife telâkki etmekte ve inkılâp hükûmetimize naçizane hizmetlerini arz etmeği medar-ı mübahat bilmektedir.

Derece-i saniyede: Halkçı devlet teşkilâtının vücuda getirmek ıztırarında bulunduğu işbu esaslı kanunun bir gün evvel vücut bulması mazlum ve mağdur amelenin değil, bütün Türkiye'nin iktisadi ve içtimai refahı üzerinde mühim roller oynayacaktır. TUAB âzâsı mukadderatını kendi eline almış olan Türk milletinin evvel be evvel bedenî ve fikrî işçilerden ibaret olduğunu hiçbir suretle unutamaz. Ve bu hakikatin hiçbir taraftan unutulmamasını ister. Mesâi kanunu bilhassa amele mukadderatına hâkim olduğu içindir ki, bu kanunun emr-i tanzim ve teşrihinde hadd-i azami imkân ile bizzat amele dahi murahhas ve mümessilleriyle iştirak arzusunu perverde eder; binaenaleyh büyük mürşitlerin ve inkılâpçıların halk için vücuda getirdikleri yeni istihale esnasında amele bilen ve düşünen idealistlerle iktisadî hayatımızın say meseleleriyle uğraşmağı ya meslekî veyahut tetebbuat-ı ilmiyeleri dolayısıyla iş'ar edinen inkılapçıları arayıp bulacaklarına kani ve bununla müteselli olmak ister ve bu vesile ile hürmet ve selâmlarını iblâ ve takdim eyler.

Heyet-i Merkeziye

Veznedar	Muhasib-i Mesul	
Tramvaycı	Şimendiferci	Kâtib-i Umumi
Hasan Basri	**Mehmet Kenan**	**Şakir Rasim**
Âzâ		
Hamal	Dokumacı	Bahçevan
Yusuf	**Mahmut**	**Hasan**
Gemici	Kaptan	Raspa ve Boyacı
Ali Galip	**Hüseyin Sezai**	**Şükrü**
Kazancı	Tercüman	Kaptan
Akif	**Ragıp**	**Hürrem**
Hamal	Mühendis	Ressam
Hasan	**Ahmet Cemil**	**Kemal**

Gazcı	Kaldırımcı	Hamal
Ali Cemal	**Arif**	**Mehmet Nuri**
Elektrikçi	Biracı	Vatman
Fehim	**Sabri**	**Yaşar**
Tesviyeci	Mühendis	Garson
Mahmut	**Abdi**	**Recep Azmi**
Elektrikçi	Eczacı	
Hayrettin	Vasıf	

EK III/2

(20) TÜRKİYE UMUM AMELE BİRLİĞİ

İstanbul Umum Amele Birliği'nin 26 Teşrinievvel 339 Kongresinde Tâdil Edilen Nizamnamedir

Birinci Fasıl - Maksat ve Gaye

(Madde) 1 — Amele sınıfının mensup olduğu müessese ve tarz-ı mesâisine göre birlikler ve dernekler tesisine çalışmasını temin ve ikinci maddede mezkûr olan vezaifi ifa eylemek ve merkezi İstanbul'da ve leddelicap İstanbul'da ve Türkiye'nin sair mahallerinde şubeleri bulunmak üzere TUAB namıyla bir cemiyet teşkil edilmiştir.

(Madde) 2 — Birliğin gayesi ve maksadı bervech-i âtidir.

Elif: Her amelenin içtimâî ve iktisadî hukukunu sermayedarına karşı kavanin-i mevzua dahilinde müdafaa etmek;

Be: Hükûmet-i muhtereme-i milliyenin amele hakkındaki kanunlarının sermayedarân tarafından tamami-i tatbikini temin etmek;

Cim: Her türlü mesailde amelenin müttehiden hareketini mümkün kılabilmek ve mensubininin manen ve maddeten terfihlerine muavenet etmek;

Dal: Amelenin kitle halinde nümayişlerini mucip olan yerlerde vazife-i temsili ifa eylemek;

He: Amelenin ahvalini terfih için icap eden ıslahat hakkında hükûmet-i muhteremeye müracaat-ı kanuniyede bulunmak;

Vav: Amele arasındaki meslekî ahlâkın temniyesiyle buna muhalif olan bilumum hareketlerde hakem sıfatıyla harekete gelmek;

Zal: Sermayedarana karşı amelenin vezaifini tayin ve bunların da ameleye karşı taahhüdatını irae eylemek;

Ha: Hıfzıssıhha kavaidine riayet için gerek sermayedarân ve gerekse amele nezdinde teşebbüsatta bulunmak;

Tı: Amelenin iktisadî düsturlarına tevfikan kendilerini tasarrufa alıştırmak, istihlâkatta amelenin azamî tasarrufunu kuvveden fiile çıkarmak için amele koo(21)peratifleri tesis ile ameleyi yalnız müstehlik olmak mevkiinden kurtarmak ve onlara istihlâklarında da bir hisse-i nef' bahşeylemek;

Ye: Malûliyet veya işten mütevellit kazadan sakatlık halinde malûline muavenet etmek;

Kaf-ı Nunî: Amelenin fikren tenviri, manen ve maddeten terakki ve istirahati için hususi dersler, hastahaneler, sanayi mektepleri, amele kulüpleri, amele mektepleri, amele tiyatro ve otelleri tesis ve küşadını temine çalışmak;

Lâm: Mesâi-i yevmiyeyi hadd-i asgariye indirmek, haftada bir gün hem maaşlı ve hem de yevmiyeli ameleye ücretli tatil verdirmek; fevkalâde iş zuhurunda işleyeceklere ve kezalik eyyam-ı âdiyede de saat-i mesaiden fazla iş görenlere gündelik nisbetinde fakat bir misli fazla ücret verdirmek; sermayedar ameleye hadd-i asgarî yevmiyeden aşağı çalıştırdığı vakitte bile tam yevmiye vermeye mecbur etmek;

Mim: Mümkün olduğu takdirde 14 yaşından aşağı olan erkek ve 16 yaşından ufak kız çocuklarının çalıştırılmamalarını temin etmek; rüşte baliğ olanlarını yarım gün terbiye ve tahsilleriyle meşgul olmak şartıyla çalıştırmak; gece çalıştırılmasını kadın ve çocuk ameleye bir suret-i mutlakada lüzumuna ihtiyaç olmayan bütün sanayide gece sây ve amelini men' etmek;

Sin: Birliğe mensup derneklere mukayyet işsiz ameleye iş bulmak; Türkiye'nin amele merkezlerinde nim resmî mahiyette iş borsaları tesis için çalışmak;

Ayın: Millet ve amele eyyam-ı mahsusasının amele tarafından tesidini ihzar, tanzim ve temin etmek;

İkinci Fasıl — Birliğe Suret-i Duhul, Taahhüdat, İnfisal ve Muavenet

(Madde) 3 — Birliğe âzâ olarak dahil olmak için âtideki şeraiti haiz bulunmak lâzımdır:

Evsaf-ı kanuniye itibarıyla muvafık bulunmak;

İşbu nizamnamenin ahkâmını kabul etmek;

Maddî hiçbir sermayesi olmayan, başkasının sermayesiyle veya âlet-i sanatıyla çalışan veyahut sanatının icap ettirdiği alâttan başka sermaye-i maddiyesi bulunmayan veyahut çalışmadığı takdirde hayatını temin edemeyecek eshab-ı sây ü amelden bulunmak; (ve)ya mevki-i içtimâisi ne olursa olsun amele birliğinin maksatları dahilinde (22) ameleciliği şiar ittihaz ederek birliğin mevcudiyet ve mesâisinin memleketin inkişaf-ı iktisadisi için lüzumlu olduğu kanaatini taşımak; meslekî ahlâk itibarıyla şayan-ı itimad olduğuna dair birlik âzâsından iki zatın tezkiyesini hamil bulunmak;

(Madde) 4 — Birliğe dahil olan her âzâ, mensup olduğu derneğe bervech-i peşin 100 kuruş duhuliye ita eder ve bedeli mukabilinde bir nizamname ile bir hüviyet cüzdanı alır. Maaşlı ve yevmiyeli âzây-ı mukayyede her ay birliğe birinci sınıf ihtiyarî olmak üzere 100, ikinci sınıf 75, üçüncü sınıf 50 kuruş aidat-ı şehriye itâ eder.

(Madde) 5 — Nizamname mucibince infisalleri icap eden âzâ şunlardır:

Birlik menafiine maddeten ve manen iras-ı zarar edenler;

Amelenin menafiine muhalif hareket edenler;

Muamele-i gayr-i meşrua ile birliği lekedar edenler;

Üç ay taahhüdat-ı şehriyelerini ifa etmeyenler.

(Madde) 6 — İnfisal eden veya ettirilen âzâ birlikten hiçbir hak talebinde bulunmayacaktır. Hakem heyetince verilen umum infisal kararları kongrede eshabının müracaatıyla kabil-i temyizdir.

(Madde) 7 — Bir senedenberi mukayyet ve muntazaman aylık tediyatını ifa edenlerin muavenet talep etmeğe hakları olacaktır. Birlik mümkün mertebe âtideki mensubînine muavenette bulunacaktır.

Hastalar, vazife esnasında malûl olanlar, heyet-i idarenin muvafakatıyla birliğin menfaatini müdafaa edenler; hilâf-ı arzu işsiz kalanlar; mazlum ve mağdur bir amele olduğu ve işinden

bigayr-i hakkın çıkarıldığı heyet-i idare tetkikatıyla tebeyyün edenler;
(Madde) 8 — İşsiz amele heyet-i idare tarafından gösterilen mahalde çalışmağa mecburdur. Aksi takdirde amele hakkını kaybeder.

Üçüncü Fasıl — Teşkilât

(Madde) 9 — Birliğin âzâsı işbu nizamnameyi tanzim ve kabul eden âzây-ı müessise ile derneklerce mukayyet âzâdan 'Mesai Encümeni'ne intihap olunan ★ zevattan müteşekkildir.
(Madde) 10 — Cemiyet Birlik merkez-i umumisi ve muhtelif şubelerden müteşekkildir. (23)

Merkez-i umumî :

(Madde) 11 — Birlik merkez-i umumisi bir (kongre) ve bir (heyet-i merkeziye) ve bir (meclis-i idare) ve bir (teavün ve hasta komisyonları idare-i merkeziyesi), bir (mesâi encümeni) ve bir de (hakem heyet-i merkeziyesi)nden mürekkeptir.

Kongre

(Madde) 12 — Kongre senede bir defa ve alelekser Teşrinievvel bidayetinde merkez-i umumî tarafından vuku bulacak davet üzerine merkez-i umumiye dokuzuncu madde mucibince mukayyet âzânın ve her dernek tarafından merkez-i umumiye gönderilecek murahhasların içtima'ıyla inikad edecektir. Şu kadar var ki merkez-i umumînin kongrede bulunduracağı murahhasların aded-i reyi kongreye iştirak eden dernek murahhaslarının nısfını tecavüz edemez. Senevî kongre mecburidir. Ahval-i fevkalâde zuhurunda heyet-i merkeziye kongreyi fevkalâde olarak içtimâa davet eder. Kongreye dahil olmak salâhiyetini haiz derneklerin üçte biri müracaat ettikleri takdirde merkez-i umumî fevkalâde kongreyi içtimâa davete mecburdur.
(Madde) 13 — Her dernek kongrede lâakal bir âzâ ile temsil edilir. Dernekler yirmibeşten fazla âzâya malik olurlarsa her yirmibeş âzâ namına kongreye bir murahhas yollarlar.
(Madde) 14 — Kongre murahhaslarının masarif-i zaruriyeleri dernekler tarafından tesviye edilir. Murahhaslar yedinde birer itimatname, derneğin ahvâl-i umumiyesine ve hesabat netayicine dair muntazam bir rapor, bir evvelki kongre tarihinden iti-

baren merkez-i umumî ile vâki olan bütün muamelâtı telhisen ihtiva eden bir muhtıra ve sene-i âtiyede tatbik edilmek üzere teklif edilecek bütçe ve icraat plânı bulunur.

(Madde) 15 — Heyet-i merkeziye her derneğin irae ettiği ikişer namzet arasında(n) kongrece intihap olunan birer âzâdan ★ müteşekkildir. İnhilâl vukuunda yeni âzâ yine derneklerin irae ettiği ikişer namzetten kongre namına heyet-i merkeziye kararıyla tasdik olunarak işe başlanır. Kongreden sonra teessüs eden dernekler namına gelecek âzâ da bu tarzda intihap ve bu gibi âzânın vazifeleri ilk toplanacak kongrenin tasdikine arz olunur. Heyet-i merkeziye âzâları (24) derneklerin itimadını muhafaza ettikleri müddetçe ifay-ı vazife ederler; derneklerin kongrelerinde heyet-i merkeziye(ye) yollanan âzâ her zaman azl ve tebdil ve yerine heyet-i merkeziyece intihap olunmak üzere iki namzet irae olunabilir.

(Madde) 16 — Heyet-i merkeziye; ilk içtimâlarından birinde birlik merkez-i umumîsi umur ve muamelât-ı idariye ve umumiyesini tedvir için gerek kendi arasından ve gerekse birliğe müfit olan diğer âzâ meyanından biri kâtib-i umumî biri merkez-i umumî muhasebecisi diğeri veznedarı ve mütebakisi âzâ olmak üzere dokuz kişiden mürekkep bir meclis-i idare intihap eder. Derneklerin kâtip ve veznedarlarını muamelât-ı maliye ve nakdiye nokta-i nazarından teftişe salâhiyetleri olup bu kabil muamelât dolayısıyla dernek kâtip ve veznedarları merkez-i umumî muhasebeci ve veznedarına merbut addolunurlar. Meclis-i idare heyet-i merkeziyeye karşı mes'ul olup tetkiki heyet-i merkeziyeye ait olmayan mesail-i idariye ve cariye hakkında ittihaz-ı karar eder. Birliğin şahsiyet-i maneviyesini temsilen kongre tarafından fahrî olarak bir reis ★ intihap olunur. Reis bulunamadığı zaman ★ kâtib-i umumî birliğin şahsiyet-i maneviyesini temsilen meclis-i idare içtimâlarına riyaset, muamelât-ı umumiyeye mukarrerat dahilinde rüyet, hükûmet ve hariçle olan münasebatı temin ve birliğe ait muharrerata ait olduğu şubenin meclis-i idare âzâsından bulunan âmir-i veya müdürle beraber vaz'-ı imza eyler.

Heyet-i Merkeziye

(Madde) 17 — Heyet-i merkeziyenin vazifesi, birliğin nizamname, kongre mukarreratı dahilinde idaresini temin, meclis-i idareyi intihap ve leddelicap tebdil ve murakabe,

Heyet-i merkeziyenin derneklerin bütçelerini ve muvazene-i hesabiyelerini tetkik ve tasdik, umum birliği alâkadar eden müşterek hareketlerde ve birlik ve derneklerinin idare-i dahiliyelerine ait meselelerde mukarrerat ittihaz eylemek, ★

Heyet-i merkeziye bizzat veya meclis-i idarenin göstereceği lüzum üzerine fevkalâde içtimâlar da akdedebilirse de, lâakal ayda bir defa alelâde içtimâa mecburdur. İstanbul'da bulunmayan dernekleri(n) mümessilleri arzu ettikleri ve İstanbul'da bir mümessil bulundurmadıkları takdirde heyet-i merkeziye âzâsından birini tevkil edebilirler. Şu halde işbu âzânın reyi iki addolunur. Ancak hiçbir âzânın reyi ikiyi tecavüz edemez. Heyet-i merkeziye reisi bulunamadığı zamanda ★ her içtimâda rey-i hafi ile intihap olunacak bir âzâ riyaset eder. Zabıtlara nezaret etmek ve mukarrerat hülâsalarından (25) mes'ul olmak üzere âzâdan iki zat daimi olarak zabıt kâtibi intihap olunur. Heyet-i merkeziyenin içtimâ etmesi için âzâsının nısfından bir fazlasının behemahal bulunması şarttır. İlk içtimâda bu miktarda ekseriyet olmazsa içtimâ başka bir güne tâlik ve âzâya tebliğ olunduktan sonra gelen âzâ müntehap âzânın sülûsuna baliğ olduğu takdirde mukarrerat ittihaz olunabilir. Kararlar ekseriyet-i ârâ ile ittihaz olunur; tesavi-i ârâ halinde celse münasip bir zaman için tatil olunarak ikinci celse küşat olunur. Ve keyfiyet tekrar müzakere edilerek yine tesavi hasıl olursa mesâi encümeninin hakemliği kabul olunur.

(Madde) 18 — Heyet-i merkeziye, dernekler nezdinde muamelât ve harekâtı hüsn-ü suretle idare ve nizamname ahkâmının temami-i tatbikini kontrol etmekle mükellef veya ücretsiz murahhaslar, müfettişler ve kâtipler tayin edebilir. ★

(Madde) 19 — Mühr-ü resmî reiste bulunmadığı takdirde ★ kâtib-i umumînin nezdinde bulunur. Reis ★ veya kâtib-i umumînin temhir ettiği mukarrerat ve icraatın meclis-i idare tarafından musaddak bir şekli karar defterinde bulunmak şarttır. Kâtib-i umumînin gaygubetinde kendisine vekâlet etmek üzere heyet-i merkeziye âzâsından biri heyet-i merkeziye kararıyla intihap olunur; reis veya ★ kâtib-i umumî heyet-i umumiye kararıyla mehakimde birliğe müteallik dava ikame ve takibe ve bu gibi davada birliğin şahsiyet-i maneviyesini temsile, birliğin leh ve aleyhindeki muhakemat için vekil tayine, birlik namına menkul ve gayrimenkul emval için bey' ve şira muamelâtını ifaya salâhiyettardırlar.

(Madde) 20 — Birlik veznesinde elli liradan fazla para bulunmaz, fazla kalan para muhasebeci ve veznedarın imzası, birlik mühür-ü resmîsi ★ ve kâtib-i umumînin tasdikiyle alınıp verilmek üzere bankada bir hesap-ı cari küşat edilir.

Teavün ve Hasta Komisyonları İdare-i Merkeziyesi

(Madde) 21 — Her dernek merkez-i umumiye malûmat vermek şartiyle ihtiyaç hissettiği takdirde âzâsına muavenet-i insaniyede bulunmak üzere kendi bütçesi haricinde olarak bir teavün ve hasta sandığı teşkil edebilir. Bu babta her âzâdan şehri bir meblâğ tahsil edilir. Sandığın varidat ve mesarifinin murakabesi temin edilmek için her üç ayda bir tanzim olunacak hesap merkez-i umumiye verilecektir.

(Madde) 22 — Derneklerde açılan teavün ve hasta komisyonları doğrudan doğruya merkez-i umumîde idare-i merkeziyeye merbut olup bu komisyonların tarz-ı idaresi (26) dernek ve merkez-i umumi meclis-i idareleriyle suret-i münasebet ve irtibatı ayrıca bir talimatname ile tesbit ve ilk toplanacak heyet-i merkeziyede tasdike iktiran ettirilir.

Mesâi Encümeni

(Madde) 23 — Mesâi encümeni evvelâ memleketimizi ve saniyen beynelmilel amele âlemini alâkadar eden bilûmum mesail-i iktisadiye ve içtimaiyeyi takip ve hadisatı sıhhatle kayıt ve tesbit ederek birliğin üzerinde yürüyeceği ana hatlarını tayin ve birliğin maksatları dahilinde muhtelif neşriyatı idare, alenî konferanslar ve kongreler tertip ve fakat bütün bunları merkez-i umumî meclis-i idaresinin muvafakat ve tasvibine iktiran ettirmek şartıyla ifa eyleyen ve âzâsı derneklere rabt edilmeden heyet-i merkeziye kararıyla doğrudan doğruya merkez-i umumiye kaydedilen bir encümendir. Âzâları kayd ü hayat şartıyla olup asli ve fahrî olmak üzere iki türlüdür. Aslî âzâlar, encümen âzâsı oniki oluncaya kadar merkez-i umumî meclis-i idaresi tarafından irae edilen namzetlerden memleketin işçilik vadisindeki ilmî hareketlerine âsâr, tedrisat, neşriyat vesaire ile iştirak etmiş ilim ve irfan erbabı arasından, âzâ onikiyi tecavüz ettikten sonra bizzat encümenin teklif edeceği namzetlerden heyet-i merkeziyece intihap olunur —aslî âzâdan işbu encümenin me-

sâisine iştirak etmeye imkân bulamayanlara fahrî âzâlık hakkı verilebilir— işbu encümen sırf ilmîdir, idarî bir salâhiyeti yoktur.

Hakem Heyet-i Merkeziyesi

(Madde) 24 — Birliğe dahil olan âzâ beynindeki ihtilâfatı meslekî ve millî olan esasatı dahilinde en yüksek hakem sıfatıyla hall ü fasl etmek, birliğin gayesine ve faaliyetine muhalif olarak icray-ı faaliyet eden ve birlik ★ aleyhine çalışan âzâ hakkında muamele-i mukteziyeyi ifa ile mükellef, teşkil edilen heyete hakem heyet-i merkeziyesi derler. İşbu heyet-i merkeziye ★ dernek heyet-i idarelerinin —ki aynı zamanda hakem heyeti vazifesini de görürler— hall ü fasl edemediği davaları veya alâkadarandan biri tarafından vâki olacak bir talep üzerine temyizen davayı halleder. Bu vazifeyi merkez-i umumî meclis-i idaresi ifa eder. Âzây-ı cemiyet bine baliğ olduğu takdirde ise her dernek heyet-i idare âzâsından intihap ile tayin olunacak bir murahhasın iştirakiyle ve merkez-i (27) umumî meclis-i idare âzâsından birinin riyasetiyle teşekkül eder. Hakem heyet-i merkeziyesi vereceği kararlar gayr-i kabil-i itiraz olup âzâ tarafından kabulü mecburidir. Hakem heyeti işbu kararı kabul etmeyen âzânın ihracına da hüküm verebilir. İşbu heyet-i merkeziye vezaif-i mudiasını ve taahhüdat-ı muayyenesini bilâ sebep ifa etmeyen ve birlik aleyhinde bulunan ve birliğin kesr-i haysiyetini mucip olan âzâ hakkında müstafi addedilmek veya ihraç olunmak kararı verebilir.

Dernekler

(Madde) 25 — Dernek aynı sınıf ve aynı meslekte veya aynı mıntıkada bulunan amelenin ittihadıyla merkez-i umumîye merbut olmak ve işbu nizamname mucibince hareket etmek üzere teşkil edilen şubelerin ismidir. İstanbul haricinde aynı mıntıkada teşekkül eden muhtelif dernekler işbu nizamname mucibince bir heyet-i merkeziye teşkil ve merkez-i umumî ile muhaberat ve muamelâtını bu heyet-i merkeziye vasıtasıyla ifa edebilirler. Gerek dernekler ve gerek heyet-i merkeziyenin tarz-ı idare ve münasebeti hakkında yapılacak talimatnamenin merkez-i umumî heyet-i merkeziyesinin kararına iktiran etmesi lâzımdır.

(Madde) 26 — Aynı sınıf ve aynı mesleğe mensup, hadd-i asgari beş arkadaşın iştirakiyle ve merkez-i umumî meclis-i idaresinin müsaade ve muvafakatıyla bir dernek teşkil edilebilir.

(Madde) 27 — Dernekler heyet-i idaresi bir reis, bir kâtip ve bir veznedardan mürekkeptir. Derneklerin esnay-i küşadında heyet-i idare beşten aşağı olmaması lâzımgelen dernek müessisleri tarafından aralarında vâki olacak intihap ve merkez-i umuminin tasdikiyle taayyün eder. Fakat dernek âzâsının adedi yüze baliğ olduğu takdirde dernek heyet-i idaresi âzâlığı merkez-i umuminin tasdikine iktiran ettirmek üzere umum dernek âzâsı tarafından ekseriyet-i ârâ kaidesine tevfikan üç âzâ intihap olunur. Maamafih, mukayyet âzâsı miktarı yüzü tecavüz eden derneklerde her yüz âzâya mukabil heyet-i idareye ilk üç heyet-i idare âzâsından maada birer heyet-i idare âzâsı merkez-i umuminin tasdikine iktiran etmek şartıyla intihap edilebilir. Bu âzânın müddet-i faaliyetleri bir senedir.

Dernekler her sene merkez-i umuminin malûmatı tahtında ve tasdikine iktiran ettirmek şartıyla intihap yapmağa mecburdurlar. İntihapta eski âzâlardan biri veya hepsi ibka edilebilir.

(Madde) 28 — Dernekler heyet-i idaresi âzâsından biri veya hepsi herhangi bir sebepten dolayı bir sene ifay-ı vazife edemeden infisal ederlerse, dernek âzâsı biliçtima' merkez-i umuminin tasdikine iktiran ettirmek şartıyla yeni âzâ intihap ederler.

(Madde) 29 — Dernekler haftada lâakal bir defa âzâyı içtimâa davet ederler ve meslek hakkında musahabelerde bulunurlar.

(28) (Madde) 30 — Derneklerde kasa mevcudu elli lirayı tecavüz edemez, merkez-i umumî muhasebesinde her dernek için ayrı ayrı bir hesap tutulur, işbu hesapta derneğe heyet-i merkeziyeden bütçe dahilindeki sarfiyat için tahsis edilen meblâğ ile derneğin merkez-i umumî makbuzuyla yaptığı tahsilat ve varidat yekûnu ayrı ayrı gösterilir. Merkez-i umumî ve dernekler masrafı ve heyet-i merkeziye kararıyla yapılan muamelât-ı müştereke için her derneğin hissesine düşen miktar masraf hanesine ilâve olunduktan sonra netice-i hesabiye ayrıca masarifat-ı umumiyenin yüzde onu nisbetinde birlik namına fevkalâde ihtiyat akçesi tefrik olunduktan sonra netice-i hesapta derneğin fazla masrafı heyet-i merkeziye kararı haricinde sarf olunmamak üzere reis veya kâtip imzasıyla bir bankada veyahut merkez-i umumî kasasında hıfz ve aynı surette ahz olunur.

(Madde) 31 — Dernekler heyet-i idareleri aynı zamanda âzâ

arasında tahaddüs eden ihtilâfatı millî ve meslekî ahlâk dairesinde hall etmek üzere birer dernek hakem heyetidirler.

(Madde) 32 — Dernek heyet-i idareleri, umum içtimalarında ittihaz ettikleri mukarreratı defter-i mahsusuna imzaları tahtında kayıt ve her ay hülâsaten muamelât ve faaliyetlerini barapor merkez-i umumîye arz ederler.

(Madde) 33 — Dernekler mühr-ü resmîlerini merkez-i umumîden alırlar

(Madde) 34 — Dernekler birliğe kaydolunmak isteyen amelenin teklif varakalarını meşruhat-ı lâzimeyi de ilâve ederek merkez-i umumiye irsal ederler, merkez-i umumî kayıt hakkında bir karar ittihaz eder ve hüviyet varakası verir. Hüviyet varakaları fotoğraflı ve merkez-i umumî mühr-ü resmî tarafından musaddak olacaktır.

Dördüncü Fasıl — Mevadd-ı Müteferrika

(Madde) 35 — Umum müessese ve derneklerin tarz-ı idaresi için ayrıca talimatnameler tanzim ve heyet-i merkeziyenin tasdikine iktiran ettirilecektir.

(Madde) 36 — Birliğin varidatı kanuna tevfikan kabul ettirilecek teberruattan, âzâsının nizamname mucibince taahhüdatından, ve amele müessesatının hasılatından, verilecek müsamereler temettuatından, vesair varidat-ı müteferrikadan, masarifat ise merkez-i umumî, dernekler müessesat ve muavenet gibi fiillerinden mürekkeptir. (29)

(Madde) 37 — Merkez-i umumî ve derneklerin sarfiyat ve varidatını müşir olarak her üç ayda bir tanzim olunacak bütçenin tetkik ve tasdiki ve işbu mukarrerat dahilinde sarfiyat ve varidatın idaresini murakabe zımnında merkez-i umumîde heyet-i merkeziye tarafından bir bütçe encümeni teşkil olunur.

(Madde) 38 — Merkez-i umumînin ve derneklerin her üç aylık bütçesi meclis-i idarece tanzim ve dernekler heyet-i idaresiyle, heyet-i merkeziyece kabul ve tasdik edildikten sonra mer'i olur.

(Madde) 39 — Gerek merkez-i umumînin ve gerek derneklerin hesabatını herhangi bir zamanda teftişe salâhiyettar olmak üzere kongrece âzâdan altı arkadaştan müteşekkil bir heyet-i teftişiye intihap olunur.

(Madde) 40 — Amele Birliğinde mevcut umum memuriyetler ve vazifeler, birlikte mukayyet amele arkadaşların uhdesine tevdi

olunur. Şayet bu vezaifi ifa edecek arkadaş bulunamazsa o vakit hariçten ve bilimtihan ehil bir şahsa tevdi olunur. Kâtib-i umumi kalemin ve dairenin müdiridir. Birlik memurîn ve müstahdemini meclis-i idare kararıyla tayin ve tebdil olunur.
(Madde) 41 — Beynelmilel amele teşkilâtlarıyla revabıt ve münasebat tesisi yalnız ve münhasıran merkez-i umumîye aittir.
(Madde) 42 — 26 Teşrinievvel 1339 tarihinde toplanan kongrenin ittifak-ı ârâsıyla tanzim ve kabul edilmiş olan işbu nizamnamenin tadili kongrenin sülûsan ekseriyet kararına mütevakkıftır.

Kıymet-i Tarihiyesi itibarıyla «Madde-i muvakkate»

Madde-i muvakkate: Miktarı bir evvelki maddede mezkûr olan âzây-ı müessisenin ilk tarihli içtimâı birliğin birinci kongresi mahiyetinde olup intihap edilen heyet-i idare nizamname mucibince âzây-ı mukayyetesi yekûnu bin adedine baliğ oluncaya kadar ifay-ı vazife eyler. Bilâhare kongre davet ve yeni heyet intihap edilir. Sabık heyet-i idare-i merkeziyeler bittamam veya kısmen ibka edilebilir.

EK III/3

YENİ DEĞİŞİKLİKLER

Kongre belgeleri kitapçığının (Ek II/4 — Ek III/1 ve 2) sonunda yeralan TUAB Nizamnamesi, bir ay kadar sonra, 23 Teşrinisâni 1339 Kongresinde, başlıca ikinci başkanlık yaratılması için yapılan aşağıdaki değişikliklerle yeniden basılmış ve bunun arkasına yönetici listeleri eklenmiştir:

(Bu değişikliklerin, ilk ana metindeki yerlerini ★ işaretiyle belirttik.)

Madde 9 — **intihap olunan** merkez-i umumî kararıyla derneklere rabt edilmeden doğrudan doğruya bazı vezaif ve mesail için kaydedilmiş **zevattan müteşekkildir.**

Madde 15 — **birer âzâdan** ve kongrenin merkez-i umumî namına (9)uncu madde mucibince mukayyet âzâ arasından intihap edeceği altı âzâdan **müteşekkildir.**

İkinci cümlede de, **irae ettiği** yerine «göstereceği».

Madde 16 — ... **fahrî olarak bir reis** ve bundan maada bir de reis-i sâni **intihap olunur. Reis bulunamadığı zaman** reis-i sâni, o da bulunamadığı takdirde **kâtib-i umumî**...

Madde 17 — **mukarrerat ittihaz** eylemek ve beşinci madde ahkâmını icra eylemek...

Heyet-i merkeziye reisi **bulunamadığı «zamanda** her **içtimâda rey-i hafi ile intihap olunacak bir âzâ»** yerine «takdirde reis-i sâni keza bulunamadığı takdirde kâtib-i umumî» **riyaset** eder.

Madde 18 — sonuna ek: Münhal vukuunda intihabatın icra ve tasdikine kadar derneklere ve o derneğe mensup **âzâ** meyanından reis vekili tayin edebilir.

Madde 19 — **Mühr-ü resmî reiste bulunamadığı takdirde** reis-i sânide o da bulunamadığı zaman **kâtib-i umumînin nezdinde «bulunur»** (yerine «hıfz edilir»). **Reis** veya reis-i sâni **veya kâtibi umumî reis** veya reis-i sâni veyahut **kâtib-i umumî**...

Madde 20 — **birlik mühr-ü resmisi «ve»** yerine, «ile reis bulunamadığı takdirde reis-i sâni, o da bulunamadığı takdirde **kâtib-i umumînin**...

Madde 24 — birlik «aleyhine çalışan» yerine «aleyhinde çalıştığından dolayı heyet-i merkeziyece Nizamnamenin beşinci maddesi mucibince Birlikten ihraç edilen **âza hakkında** kendileri tarafından itiraz vukuunda istinafen **muamelât-ı mukteziyeyi**...

İşbu heyet-i merkeziye'den madde sonuna kadar olan sözler yerine: Kongrece müntehap dokuz dernek rüesasından ve tetkik edeceği meselenin ait olduğu dernek reisinden ibarettir; ekseriyet-i ârâ ile karar verir. İnfisal takdirinde münfasıl dernek reisinin mensup olduğu derneğin göstereceği üç namzetten birisi hakem heyet-i merkeziyesi tarafından intihap olunur. İşbu heyete merkez-i umumî meclis-i idaresi âzâsından bir âzâ riyaset eder.

Reis-i sânî, Refik İsmail arkadaş, Doktor [Hukuk doktoru?], Merkez-i Umumî'den

Kâtib-i umumî, * Şakir Rasim arkadaş, Ameleci, Merkez-i Umumî'den

Muhasib-i mes'ul, * Mehmet Kenan arkadaş, Şimendiferci, Merkez-i Umumî'den

Veznedar, * Hasan Basri arkadaş, Muhafaza memurî şefi, Aksaray derneğinden

Âzâ, Hasan arkadaş, Bahçivan, Aksaray derneğinden

Âzâ, * Abdi arkadaş, Fen ve sanayi mühendisi, Gürcükapı derneğinden

Âzâ, Akif arkadaş, Kazancı ustası, Kalafatyeri derneğinden

Âzâ, Hayrettin arkadaş, Elektrikçi, Silahtarağa derneğinden

Âzâ, * Ali Cemal arkadaş, Havagazı makineci, Fındıklı derneğinden

Âzâ, Selâmi arkadaş, Vatman, Beşiktaş derneğinden

Âzâ, Cemil arkadaş, Gaz ve makine mühendisi, Beykoz derneğinden

Âzâ, Sabri arkadaş, Makinist ve biracı, Feriköy derneğinden

Âzâ, Yaşar arkadaş, Vatman, Pangaltı derneğinden

Âzâ, * Mehmet Nuri arkadaş, Eşyay-ı zatiye hamalı, Galata rıhtımı derneğinden

Âzâ, * Ali Galip arkadaş, Gemici, Voyvoda derneğinden

Âzâ, Vasıf arkadaş, Eczacı, Kasımpaşa derneğinden

Âzâ, * Mahmut arkadaş, Tesviyeci ve makinist, Şişli derneğinden

Âzâ, Mahmut arkadaş, Dokumacı, Ahmediye derneğinden

Âza, Fehim arkadaş, Elektrikçi, Ayaspaşa derneğinden

Âzâ, * Sezai arkadaş, Kaptan, Karaköy derneğinden

Âzâ, Ragıp arkadaş, Tercüman, Tercümanlar derneğinden

Âzâ, Hasan çavuş arkadaş, Hamal, Haydarpaşa derneğinden

Âzâ, Şükrü arkadaş, Raspacı ve boyacı, Arap Camii derneğinden

Âzâ, Sadettin arkadaş, Şoför, Kadıköy derneğinden

Âzâ, Hürrem arkadaş, Kaptan, Eyüp Sultan derneğinden

Âzâ, Arif arkadaş, Kaldırımcı, Boğazkesen derneğinden

Âzâ, Yusuf arkadaş, Hamal, Ahırkapı derneğinden

Âzâ, Kemal arkadaş, Ressam, İstinye derneğinden

Âzâ, Recep Azmi arkadaş, Garson, Beyoğlu derneğinden

Âzâ, Ali Mustafa arkadaş, Çarkçı, Derince derneğinden

Âzâ, Mustafa arkadaş, Reji tütün amelesi, Cibali derneğinden

Âzâ, Hüseyin arkadaş, Mensucat ustası, Fatih derneğinden

* Aynı zamanda Meclis-i İdare âzâsı.

HAKEM HEYET-İ MERKEZİYESİ

Aksaray derneği reisi	Murat arkadaş
Kalafatyeri » »	Akif »
Arapcamii	Osman
Ahırkapı	Yusuf
Beykoz	Hüseyin
Boğazkesen	Arif
Galata rıhtım »	Derviş »
Ahmediye	İsmail Fehman Harikî »
Voyvoda	Ali Galip »

HESABAT MÜFETTİŞLERİ

Pangaltı derneğinden	Biletçi	Şevket arkadaş
Galata rıhtım	Eşyay-ı zatiye hamalı	Arif
Galata	Tercüman	Rauf
Aksaray	Biletçi	Murat
Şişli	Elektrikçi	Ali Galip »
Aksaray	Biletçi	Ragıp Kemal arkadaş

EK III/4

«TÜRKİYE İŞÇİLERİ NE DÜŞÜNÜYOR? *(İSTANBUL AMELE BİRLİĞİ) NE*

Duyuyoruz, işitiyoruz, AB İzmir'de de teşkilât yapacakmış!.. Acaba bu teşkilât İstanbul gibi mi olacaktır? Amele hayatına

yabancı memur takımı elinde mi bulunacaktır? Hayır, bunu zannetmiyorum.

Bana öyle geliyor ki, İzmir'in şuurlu sanatkârları ve onu hakiki surette temsil eden dernek heyetleri sırf amele ve işçilerden müteşekkil olduğundan memur ve burjuvadan mürekkep bir heyetle hareket etmeyeceklerdir. Ve ümit ediyorum ki, bu suretle ameleyi temsile yeltenen bir birlik lâyık olduğu suretle karşılanacak ve bizim duygulu arkadaşlarımıza hiçbir tesir yapmadan me'yus döneceklerdir. Bundan eminiz.

İşte, İstanbul gözümüzün önünde duruyor!. Türkiye umum amelelerinin namını çalarak harekete kalkıştılar.. Ve şuna buna riyaset tevcih etmek suretiyle şahsî menfaatler takibine düştüler. Ve düşünemediler ki, şu hal ancak ve ancak sermayedar bir cemiyete yakışır.. Biz şarkın mazlum işçileri, namımıza hareket edenlerden tiksiniyoruz (? son kelime iyi okunamıyor). Bizi ruhen hissetmeyen ve bilmeyenler reisimiz olamaz. İşte büyük milli zevat bu hakikati AB'ne büyük bir tevazuyla anlattılar.

Yazık ki, ihtirasları gözlerini bürümüş olanlar bunu anlayamadılar. Ve yine tekrar bu şekildeki müracaatlarına germi verdiler. İşte bir amele ferdi sıfatıyla hitap ediyor ve diyoruz ki; Efendiler, siz yalnız yekdiğerinizi temsil ediyorsunuz!.. Sizin ile hakiki bir işçi kitlesi alâkadar değildir.

Arzu ederseniz, riyaseti harp zenginlerinden birine tevcih eder ve böylece daha müreffeh olursunuz! Fakat hakiki amele riyasetini ancak bir amele rehberi veya bir amele temsil eder.. Siz bize çok yabancısınız. İstirham ederiz, namımıza yapılan hareketinize artık bir nihayet veriniz. Çünkü bizi temsil selâhiyetine malik değilsiniz. Siz yalnız bir (İstanbul Birliği)nden ibaretsiniz..

İzmir: Halkapınar'da tesviyeci: M. Subhi (İzmir: Emek)

(**Vazife**, 24 Teşrinisâni 1923)

«Şakir Rasim Efendinin Ankara Seyahati

Amele Birliği uzun bir zaman kendisine İstanbul dahilinde bir reis aradı, taradı, bulamadı.. Nihayet bunun için ta Ankara' ya kadar adam göndermeğe lüzum gördü.

'İhtiyacata uygun, zamana muvafık, her şekle girer' düsturuyla sağı solu araştırmağa başladı.. Meb'us Kılıç Ali Bey vasıtasıyla Paşaya arz-ı tazimat etmek istedi, muvaffak olamadı. Ali Rıza Bey (İstanbul) ile görüşmek istedi, kabul olunmadı.

Bütün Anadolu amelesi burjuva uşağı (?) bir amele rehberine yüz vermemek lâzım geldiğine kanidir.. Her tarafta soğuk karşılandı.

Ankara ve Eskişehir işçilerinden birçok mektuplar, bu hususlaki malûmatı teyit ve tevsi ediyorlar. Eskişehir'den gelen bir mektupta deniliyor ki:

'Ameleyi temsil etme iddiasında bulunan Şakir Rasim Efendinin hüviyeti hakkında amelenin malûmatı var mıdır? Bu hususu icap ettikçe gazetenize bildiririz... Şakir Rasim Efendinin ötekine berikine AB'nin reisliğini peşkeş çekmesini İstanbul gazeteleri uzun uzadıya yazdı. Bu teklifat acaba amele menafii maksadıyla mı? Haşa.. Hayır hayır.. Amelenin kafasını ezmek isteyenler onun reisi olabilir mi? Biz Anadolu amelesi, gözümüzü açıyoruz.. İstiyoruz ki İstanbul amelesi de biraz gözlerini açsınlar..' Basit bir amele ağzıyla yazılan bu mektuba ilâve edecek başka bir şeyimiz yok...» (**Vazife**, 30 Teşrinisâni 1923)

IV. BİRLİĞİN DAĞILMA SÜRECİ

Akşam gazetesinde TUAB'nin dağıtılacağı havadisinin yayımlandığı 8 Aralık 1923 günü, Şakir Rasim Zonguldak madencilerini örgütlemek üzere İstanbul'dan ayrılmıştır. Ertesi günkü basında yazılanlara bakalım:

«Amele Birliği Faaliyetten Men' Ediliyor

Birliğin vaziyeti kanuna tevafuk etmediğinden bahisle faaliyetinin men'i ve mühürlerinin teslimi Ankara'ya yazılmıştır. Bugün bu hususta emir bekleniyor.» (*Vatan*, 9 Kânunuevvel 1923)

«Amele Birliği'nin Lağv Edileceği Haberi

Yanlışlık Türkçe 'Birlik' ve Arapça 'Cemiyet' kelimelerinin farkından ileri geliyormuş! — Fakat 'AB'nin ilgasına dair Ankara'dan hiçbir haber gelmemiştir

Dünkü 'Akşam' refikimiz hiç beklenilmeyen bir zamanda, hükûmetin, bir buçuk sene evvel teşekkül eden AB' nin lâğvına karar verildiğini yazdı. Bu haber, Birliğe mensup binlerce amelenin taazzuvuyla alâkadar olduğu cihetle, bu sınıf üzerinde oldukça acı bir tesir yaptı.

Maamafih, Akşam refikimiz de bu hususta yazdığı bendin arasına sıkıştırdığı bazı cümlelerle bu haberin tamamıyla kat'i mahiyette olduğunu söylemiyordu.

AB'nde Ne Diyorlar?

Dün bu hususta tahkikat yapmak üzere AB'ne giden bir muharririmiz, Birliğin böyle bir karardan malûmattar olmadığını öğrenmiştir.

Bu sırada Birlik reis-i sânisi Refik İsmail Bey orada bulunmadığı gibi, kâtib-i umumî Şakir Rasim arkadaş da Zonguldağa gitmek üzere vapura binmiş bulunuyordu. Birliğin diğer sahib-i selâhiyet âzâsı muharririmize şu izahatı vermişlerdir.

— Malûmunuzdur ki, hükûmetimiz, Cemiyetler nizamnamesinde Birlik teşkilâtını muhtevi bir madde olmadığı-

nı ileriye sürerek Birliğimizin nizamnamesini tasdik etmemiştir. Fakat biz Cemiyetler nizamnamesine tevfikan bidayet-i teşkilimizde hükûmeti mevcudiyetimizden haberdar ettik .Bu hususta Dahiliye Vekâletiyle Vilâyet arasında bazı muhaberat cereyan etmekte bulunuyordu.

Fakat biz Teşrinisâninin 23'ünde aktettiğimiz umumî kongrede Birlik nizamnamesinin bazı mevadını tadil ettik. Birlik, bizim kanaatimizce Cemiyetler nizamnamesine tamamiyle muvafıktır. Hatta Birlik nizamnamesinin 1'inci maddesi aynen şöyledir: «Amele sınıfının merbut olduğu müesseseye ve tarz-ı mesâisine göre birlikler ve dernekler tesisine çalışmasını temin ve 2'nci maddede mezkûr olan vezaifi ifa eylemek ve merkezi İstanbul'da ve leddelicap Türkiye'nin sair mahallerinde şubeleri bulunmak üzere TUAB namıyla bir cemiyet teşkil edilmiştir.» Görülüyor ki, 'Birlik' kelimesi bizim vasfımızdır. Fakat bir cemiyet halindeyiz .Yani bizce cemiyetin Türkçesi 'Birlik'tir. Acaba Arapça yerine öztürkçe kullanmak hata mıdır? Biz her vâkit hükûmet-i cumhuriyetimizin bizleri himaye edeceğinden ümitvarız. Birlik binlerce amelenin hayatı ve istikbaliyle alâkadardır.

Akşam'ın neşrettiği haberi biz de şimdi gördük. Aslı olmadığından eminiz.

'Birlik' ile 'Cemiyet' Arasında Fark!

Tahkikatımıza göre, birlik sendika mahiyetinde addedilmektedir. Her sınıf ayrı ayrı teavün sandıkları vücuda getirebilmekte ise de, muhtelif cemiyetlerin bir araya gelerek birlik teşkil etmelerine Cemiyetler Kanununda sarahat olmadığı cihetle, bu nokta itirazatı mucip olmaktadır. Eğer hükûmet Birliğin ilgasına karar vermiş ise, bu noktadan ileri gelmektedir.

Fakat Resmen Haber Yok!

Fakat Birliğin ilgası hakkında dün akşama kadar ne Vilâyete ne de Polis Müdüriyetine Dahiliye Vekâletinden bir emir gelmemiştir. Bu haber hükûmet mehafilinde tekzip edilmemekle beraber teyit dahi olunmuyor.

Zonguldak'ta maden amelesine mahsus birliğin resm-i

küşadında hazır bulunmak üzere AB namına kâtib-i umumî Şakir Rasim, Hasan, Kenan, Sabri, Abdi arkadaşlardan mürekkep bir heyet dün Pake kumpanyasının bir vapuruyla Zonguldağa gitmiştir.» (*İleri*, 9 Kânunuevvel 1923)

Bundan onbir gün sonra, dağıtılmanın kesinleştiği bildiriliyor.

«AB Teşkilâtı Cumhuriyet kanunlarına mugayir olduğundan Hükûmetin emriyle suret-i kat'iyede ilga olunmuştur.

AB nihayet ilga olundu. Esasen vaziyet-i hukukiye ve kanuniyesinin tesbiti için bir seneden beri, yani Birliğin kidayet-i teşkilinden itibaren Dahiliye Vekâleti ile İstanbul Vilâyeti arasında muhaberat cereyan ediyordu.

Fakat Dahiliye Vekâletinden Vilâyete gelen son cevapta, 'Birlik 'teşkilâtının Cemiyetler Kanununa muhalif olduğundan suret-i kat'iyede ilga olunması bildirilmiştir. Vilâyet Dahiliye Vekâletinin bu kararını evvelki akşam geç vakit Polis Müdüriyeti vasıtasıyla AB'ne tebliğ etmiştir.

Birlik kâtib-i umumî vekili bu tebliğden derhal reis-i sâni Refik İsmail Beye malûmat verdiği gibi, müessisleri de haberdar ederek yeni vaziyet karşısındaki mevkilerini müzakereye davet etmiş ve bunun üzerine müessisler derhal bir içtimâ akd etmişlerdir.

Bu içtimada Birliğin Cemiyetler Kanunundaki sarahate göre Cemiyet şeklinde idaresi kararlaştırılmış ve buna göre yeni bir nizamname yapılması mevzuubahs olmuştur.

Dün yeni nizamname tanzim olunmuştur. Bu nizamnameye nazaran mülga AB'nin ismi 'Türkiye Umum Amele Cemiyeti' olacaktır. Cemiyetler Kanununda eşhas-ı hükmiyenin içtimâından husule gelir 'Birlik teşkilâtı' hakkında sarahat bulunmadığı cihetle, yeni nizamnamenin tamamıyla Cemiyetler Kanununa tevfikan tanzim olunduğu söylenmektedir. Dernekler yerine şubeler tesis olunacaktır. Nizamname bugün Vilâyete verilecektir.

AB'nin ilgası haberini alan ameleden iki üçyüz kişi dün takım takım Birlik merkezine gelerek yeni vaziyet karşısında derhal bir cemiyet teşkili istemişlerdir.

Amele Birliği Reisi Ne Diyor?

Reis-i sâni Refik İsmail Bey bir muharririmize bu mesele hakkında şu izahatı vermiştir: — Hükûmetin emrini tebellüğ ettik. Yeni vaziyete göre bir nizamname hazırlıyoruz. Yarın (bugün) hükûmete vereceğiz. AB teşkilâtı fiilhakika Cemiyetler Kanununa mugayirdi. Teşkilâtın ilgası amele üzerinde hiçbir suitesir yapmamıştır. Çünkü; amele bu teşkilâtın kendi aleyhinde ve kendisini ikdar edemeyecek bir mahiyette olduğunu biliyordu. Binaenaleyh amele teşkilâtın ilgasını teessürle değil, bilâkis memnuniyetle karşılamıştır.» (*İleri*, 20 Kânunuevvel 1923)

Halk Fırkası'nın İstanbul Mutemedidir (il başkanı!) diye, hükûmetten Birliğe destek sağlayacağı umuduyla ikinci başkanlığa getirilen Refik İsmail, farklı yasal biçimler altında örgütü sürdürmeyi düşünerek de olsa, böyle teslimiyetçi bir tavır takınmaktan başka, bilemediğimiz bir nedenden ötürü de çekip İtalya'ya gitmiştir.

Öte yandan, Zonguldak'taki Şakir Rasim, 1924 yılbaşından beş gün önce bir bildiri yayımlayarak, fesih söylentilerini yalanlamıştır (*Ek IV/1*).

Yeni yılın ilk günlerinde ise, federasyon kurulmasına elverişli hükümler getirecek olan yeni İş Kanunu'nun çıkmasına kadar (gerçekte, bu kanun 12 yıl sonra, 1936'da çıktı!), TUAB'nin varlığının devamı için yeşil ışık yakılmıştır.

«AB Teşkilâtı istizana verilecek cevaba kadar muhafaza olunacak

Bir ay evvel Dahiliye Vekâletinden Vilâyete verilen emir üzerine AB ilga olunmuştu. Bilahare İktisat Vekâleti Vilâyete bir tebligatta bulunarak tanzim edilmekte olan Mesâi Kanunu'nda (Birlik) mevcudiyetinin kabul olunduğu bildirilmiş ve bunun üzerine Vali Haydar Bey, Birlik reis-i sânisi Refik İsmail Beye neticeye kadar teşkilâtın muhafaza edilebileceğini bildirmişti. Vilâyet meselenin bir an evvel kat'i surette arzu ettiği cihetle dün yeniden bir tahriratla, AB'nin (B) olarak mı veyahut (Cemiyet) şeklinde mi idare edileceğini Dahiliye Vekâletinden tekrar istizan etmiştir.» (*İleri*, 9 Kânunusâni 1924)

1924 Ocak ayı ortalarında, bir bölümü TUAB'ne bağlı olan tramvay işçilerinin şirketle anlaşmazlıkları ve Şakir Rasim'in hâlâ Zonguldak'tan dönmeyişi, günlük basında sık sık söz konusu edilmiştir.

«Tramvay Kumpanyası ile Amelenin İhtilâfı

Kumpanya ameleye senelik ikramiye vermeğe yanaşmıyor: halbuki ekserisi ecnebi ve gayr-i Müslim olan diğer müstahdemine bu para verilmiştir.

AB'nin İçtimâı

AB heyet-i merkeziyesi de bugün öğleden sonra saat 1' de içtimâ edecektir. Bu içtimâda Şakir Rasim Beyin Zonguldak'taki vaziyeti müzakere edilecektir. Malûm olduğu üzere Şakir Rasim Zonguldağa AB teşkilâtının şubesini küşat etmek için gitmiştir. Fakat İktisat Vekâletince tanzim edilen Mesâi Kanunu henüz Meclis'ten çıkmadığı cihetle Zonguldak Valisi Cemiyetler Kanununa mugayir olan Birlik Teşkilâtına müsaade etmemiştir. AB'nin kanaati, kanun Meclis'ten geçinceye kadar teşkilât yapılması ve Şakir Rasim Beyin İstanbul'a avdeti merkezindedir. Esasen, Şakir Rasim Beyin tramvay ihtilâfı üzerine burada mevcudiyetine de lüzum görülmektedir. Bu mesele hakkında içtimâda bir karar verilecektir. Karara göre, Şakir Rasim Bey ya İstanbul'a davet edilecek veyahut daha bir müddet Zonguldak'ta kalması tecviz olunacaktır.

Geçen hafta içinde bir sabah ufak bir ihtilâftan dolayı Şişli tramvay amelesi bir saat kadar tatil-i eşgâl etmiştir. Birliğe mensup olan her amelenin, Birlik heyet-i idaresinin kararı olmadan greve teşebbüs etmeğe selâhiyeti bulunmadığı cihetle bir saatlik tatil-i eşgâli ne gibi zaruret tevlit ettiği de müzakere edilecektir. İkramiye itası meselesi de etraflıca müzakere edilecek ve saat 4'te şirket murahhaslarıyla müzakereye memur olan amele murahhaslarına son talimat verilecektir.» (*İleri*, 13 Kânunisâni 1924)

Ertesi gün, *Tramvay amelesi ile şirket yine uyuşamıyor... müzakere münkatidir* haberini veren *İleri*. AB toplantısında, bir saatlik grev konusunda amelenin haklı olduğunun anlaşıldığını, Şakir Rasim hakkında da «*muma-*

ileyhin şimdilik Zonguldak'ta bulunarak maden amelesinin işleriyle meşgul olmasına karar verilmiş,» bulunduğunu yazıyor.

Tramvay işçileri adına TUAB yöneticileri şirketle uzlaşmışlar, fakat koşulları beğenmeyen işçiler anlaşmayı tanımamışlardır. Günlük basından kısa notlarla izleyelim

«Tramvay şirketiyle amele arasındaki itilâf, grev tehlikesini kaldırdı. İtilâf, AB heyet-i merkeziyesince de tetkik olunacak.» [Tramvay amelesi namına şirketle müzakeratta bulunan Mühendis Abdi Bey'in fesli bir fotoğrafı.]

(*İleri*, 16 Kânunusâni 1924)

'AB'nce görevlendirilen tramvay amelesi murahhasları, amelenin menfaatine muvafık olmayarak ve selâhiyetleri haricinde, şirketle itilâf etmişler. İki yeni murahhas seçilerek, yeni müzakerat için şirkete müracaat ediliyor. (17/1)

«Grev İhtimali: Tramvay Şirketiyle amelesi arasındaki müzakere münkati olmuştur.» (18/1) Aynı gün, biriken soruları ve sorunları tartışmak üzere, AB'nin 20 Ocakta bir kongre toplayacağı da duyuruluyor:

«AB Şubelerinin Sualleri

TUAB heyet-i merkeziyesine merbut dernekler tarafından bazı istizah takrirleri verilmekte ve kendilerine şimdiye kadar amele hakkında ne yaptıkları, tramvay meselesinde son kongreye kadar ne iş gördükleri ve Zonguldak'ta amele işleriyle meşgul Şakir Rasim arkadaşın vaziyeti hakkında muhtelif sualler irad edilmektedir.

Amele Cemiyeti heyet-i merkeziyesi Pazartesi günü umumî bir kongre akdederek bunların hepsine birer birer cevap verecektir. Bu kongreye (29) dernek heyet-i idareleriyle her (25) amelede bir murahhas iştirak edecektir.»

(*İleri*, 18 Kânunusâni 1924)

20 Ocak 1924 toplantısı da basına şöyle yansımıştır:

«Amelenin dertleri: AB'nin dağılması tehlikesi karşısında bir içtimâ [Kongrede bulunmayan Refik İsmail'le Şakir Rasim'in resimleri]

Dün AB'nde heyet-i merkeziye âzâsıyla 23 dernek murahhaslarının fevkalâde içtimâı yapılmış, istizah takrirle-

ri verilmiştir.» Heyet-i umumiyeye [Bomonti Derneği reisi] Vahit arkadaş riyaset etmiş, reis-i sâni muavini Abdi Efendi, kâtib-i sânî Ethem İzzet [Benice?] Beyin izahat vereceğini söylemiştir. O da, AB'nin vaziyet-i hukukiyesi maalesef zayıftır. Birlik elyevm câri kanunlar ahkâmına istinaden teşekkül etmiş meşru bir varlıktır. Mukaddes cumhuriyet içinde çalışan AB bazı müşkilâta maruz kalmaktadır, demiştir, 'Bizi birleştiren teşkilât değil imanımızdır, dağılamayız.'

Toplantıda konuşan tramvaycı Yaşar arkadaştan sonra, murahhas Hakkı arkadaş da şu sözleri söylemiştir

«Mesâi Kanununun tasdikine kadar bizim halimiz neye varacaktır? [TBMM'nde] kargalarla perdelerle uğraşılacağına bizim işlerimiz düşünülse daha iyi olmaz mı?»

Eşyay-ı zatiye hamalları murahhası Hayri arkadaş da şöyle konuşmuştur: «Birçok aydan beri gümrük hamalları işlerinden açıkta kalmışlardır. Emanet [Belediye] hakkınızdır diyor, Polis mümanaat ediyor. Altı yüz arkadaş kapılara dökülecekiz. Nasıl Yezit, Hazret-i Hüseyin'i Kerbelâ' da katlettiyse, ben de...»

Hayri arkadaş sözlerine devam edememiş ve ağlamağa başlamıştır. Arkadaşlarının muavenetiyle istirahat etmek üzere başka bir odaya alınmıştır.

Kongre, hamallar için İktisat Vekâletine bir istirham telgrafı çekmeğe karar vermiş, ayrıca kâtib-i sânînin teklifiyle de AB'nin vaziyet-i hukukiyesini kat'i surette tesbit etmek üzere BMM'ne, Gazi Paşaya ve İktisat Vekâletine üç telgraf gönderilmiştir. Sonuç olarak, AB heyet-i umumiyesi, heyet-i idareye beyan-ı itimat etmiştir. (İleri, 21 Kânunusâni 1924 ve aynı günlü Vakit'te, AB erkân-ı harbiye-i umumiye reisi Şakir Rasim'in Ankara'dan vaad aldığı, Avukat Refik İsmail Beyin riyaset-i sâniliğe tayininin hükümetçe tensip edildiği)

«AB'nin Müracaatı [Mühendis Abdi Beyin resmi]

İzmir'deki Gazi Paşa'ya

'Paşa Hazretleri, TUAB 20 Kânunusâni 340'ta fevkalâde bir içtimâ akdetti. Bu içtimâa iştirak eden âzâ, Türkiye'nin istiklâlini kurtaran Gazi-i Âzamın amelenin haya-

tını da kurtaracağına ve birlikler, sendikalar teşkiline müsaade eden bir Mesâî Kanununun suret, tanzim ve istihsal ve Osmanlı İmparatorluğunun Türkiye Cumhuriyetine bir mirası olan Cemiyetler Kanununun tâdiline delâlet edeceği ümidini de pek haklı olarak izhar ettiler. Ümidimizin tahakkuk eylemesini yalnız ve her an için Türk milletinin mukadderatına değil, yirminci asır medeniyetinin, dünya teceddüdatının takip eylediği bütün cereyanlar da başlıbaşına büyük Gazimizden bekler ve Yaşasın Reis-i Cumhurumuz, Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti duasını ref' eyler.

TUAB Reis-i Sânî Muavini Mühendis A. Recep'

TBMM Riyasetine çekilen telgraf da aynı mealdedir. (*İleri*, 22 Kânunusânî 1924)

Mustafa Kemal Paşa, buna verdiği 2 Şubat tarihli cevapta, İş Kanununun önemli bölümlerinin Meclise sunulduğunu, sendikalarla ilgili olarak da ikinci bir yasa tasarısının İktisat Vekâletince hızla hazırlanmakta bulunduğunu söylemiştir. (Tunçay 1978 : 341/dn. 56 *Vakit*, 7 Şubat 1924, s. 5'ten tam metin)

Öte yandan, TBMM'nin 11 Şubat tarihli oturumunda (içtimâ 99, celse 1), Feridun Fikri'nin 22 Ocakta verdiği, «İstanbul'da son defa mün'akit Umum Amele konferansında amelenin devletçe ihmal edildiğinden teessür» duyulduğunu aktaran yazılı sorusu okunmuştur. İktisat Vekili Hasan (Saka) ise, cevabında Mesâî Kanununun «âhiren hey'et-i celileye takdim edildiği»ni hatırlatmakla yetinmiştir.

«AB Teşkilâtı

Bir aydan beri İtalya'da bulunan AB reis-i sânîsi Refik İsmail Bey evvelki gün şehrimize avdet etmiş ve Birliğin işleriyle meşgul olmaya başlamıştır.

AB heyet-i merkeziyesi, derneklerin talebi üzerine 27 Kânunusâni Pazar günü de ikinci bir içtimâ akdetmeğe karar vermiştir. Ameleye ait olup intaç edilemeyen meseleler hakkında bu içtimâda bazı mukarrerat ittihaz olunacaktır. Elyevm Zonguldak'ta bulunan kâtib-i umumî Şakir Rasim arkadaşın da Mesâî Kanunun mevki-i mer'iyete vaz'ından sonra Zonguldağa tekrar giderek teşkilât yap-

mak üzere şimdilik avdet etmesi de Pazar günkü içtimâda takarrür ettirilecektir.» (*İleri*, 25 Kânunusâni 1924)

Fakat Kongrenin ikinci toplantısı, muhtemelen Şakir Rasim'in gelebilmesi için, 27 Ocakta yapılamamış, 6 Şubat beklenmiştir. Bu içtimâdan iki gün önce, *İleri*'de bir röportaj çıkmıştır (4 Şubat 1924)

«A Birliğinde geçen bir iki saat
AB'nin derdi ve düşüncesi — Tarih-i Mukaddesten bir sahife ve Birliğin bugünkü hali — Şakir Rasim arkadaşın söyledikleri

AB var mı yok mu? Yaşayacak mı? Şakir Rasim arkadaşın Zonguldak'tan avdet etmesi lâzım geldi. Onsuz AB başsız, çobansız bir koyun sürüsüne döndü. Evvelki gün Şakir Rasim arkadaş bermutad siyah kalpağı, güleryüzüyle Babıâli Caddesinde görüldü. Ayasofya, Yerebatan Amelesi AB'nden başka, kapısının yanına asılan tabelâlardan daha birçok cemiyetlere merkez olduğu anlaşılan ahşap bina... AB ikinci katta... Sessizlik hüküm sürüyor... Acaba Birliğin aleyhinde bulunan (Vilâyet) Umur-u Hukukiye Müdürü içtimâları değil, alelâde Birliğe girip çıkmayı da mı men' etti? Şakir Rasim'in yokluğunda yapılan içtimâda Hayri arkadaşın Kerbelâ'dan bahsetmesinden dolayı bazı makamatça muteb tutulmuş. (Şakir Rasim, yanındakilere Şeytan kıssasını anlatıyor: Bizim de daha çilemiz dolmamış. Biz de Âdem babamız gibi daima Allahtan af dileyelim.) Ben ayrılırken de, Firavun ve Hazret-i Musa diye Nil vak'asını anlatmağa başlıyordu.»

6 Şubat 1924'teki *AB Kongresinde Heyecanlı Müzakerat* olmuştur.

Söz alan Şakir Rasim, Bomonti grevinde muvaffakiyet kazandıklarını, Şark Şimendüfer grevinde millî menafii koruduklarını, Mürettibîn terk-i eşgalinde onlara nasihatta bulunduklarını hatırlattıktan sonra, *«18.000 amelenin çalıştığı kömür havzasına birçok muzır ve müfrit komünistlik cereyanının gireceğini düşünerek orada teşkilât yapmağa karar verdik. Biz Zonguldağa gidince Birliğin seddi hakkında emir gelmiş. Nasıl olur?»* demiştir. Fakat Şakir Rasim'e göre, *«Madem ki şimdi toplanabiliyoruz, o hal-*

de fesih kararı tashih edilmiştir.» Toplantıda, Zonguldak meb'usu Tunalı Hilmi Bey de coşkun bir hitabede bulunmuş, «*Ben mücrimim. Durumu bildiğim halde bir şey yapamadım,*» diye günah çıkarmıştır. Geçen yıl, AB'nce izaz edilen MacDonald'ın İngiltere başvekili olması nedeniyle ona bir tebrik telgrafı çekilmesine de karar verilmiştir. (*Vakit,* 7 Şubat 1924'ten Tunçay 1978 : 341/dn. 56) Ahmet Naim kitabında, Şakir Rasim'in şu sözleri de söylediğini aktarıyor : «*Zonguldak'ta beni bir hırsız, bir câni gibi adım adım polis takip etti. Madencilerden yüzlerce lira istihkakı olan amele her gün sokaklarda ölmektedirler. Zonguldağa değil Cumhuriyet, Meşrutiyet bile girmemiştir. Amele mukadderatı mütehakkimler, mütegallibeler elindedir.*» (Naim 1934 : 132-36) Aynı kaynağa göre, Tunalı Hilmi Bey de bu sözleri hüsn-ü telâkki etmiş ve bu vadide beyanatta bulunmuştur. Fakat, Zonguldak Ticaret Odası Reisi avukat ve madenci Bekir Sıtkı Bey, 18 Şubat 340 tarihli *Vakit*'te bu iddiaları yalanlamıştır.*

TUAB, İktisat Vekâletince hazırlanan Mesâî (İş) Kanunu projesi hakkındaki görüşlerini, bu bakanlığa bir yazıyla bildirmiştir. AB'nin üç isteği vardır : çocuk işçiler için bir en küçük yaş sınırının (örn. 7) saptanması; Zonguldak maden işçilerinin örgütlenmesini düzenleyen eski talimatnamenin kaldırılması; işçi sendika ve federasyonları kurulmasıyla ilgili hükümlerin ayrı bir yasaya bırakılmayıp çıkarılacak olan kanuna katılması (*Ek IV/2*).

13 Şubat 1924'te Şakir Rasim aleyhine eski parti ve sendika arkadaşlarının ikisince bir hakaret ve kötüleme davası açılmıştır. Bunlar, Dr. İhsan [Özgen] Bey ile Mustafa Hakkı Efendidir. (*İleri* 14 Şubat 1924 : *Kör* ve *Kambur* demek zem ve kadih midir?). Davacıların müdafaa ve-

* Amele işlerinin o kadar da mucib-i memnuniyet olmadığını belirten Ahmet Naim'in Şakir Rasim hakkındaki kanısı pek parlak değildir: Tetkikat için geldik diyor, ama TUAB'nin Zonguldak şubesini açmak istiyordu. «Zonguldak'ta kaldığı müddet zarfında bütün muhiti, ulaşmak istedikleri menfaatlere ameleyi merdiven yapmak isteyen adamlardan ibaret kaldı.»

kili İsmail Münir Beyin İstanbul 2. Ceza Mahkemesinde anlattığına göre, «*Birlik'ten memnun olmayan ve keyfi icraata hedef olmak istemeyen birçok amele vardır ki, bunlar kendi aralarında bir amele cemiyeti teşkil etmişlerdir. Bunun üzerine bu cemiyeti körlemek isteyen Şakir Rasim Efendi, Tercüman-ı Hakikat ve Tevhid gazetelerine bir beyanat vererek onlar aleyhinde bulunmuştur. Bu arada, tesviyeci Nuri Efendi, için kambur, İhsan Bey hakkında da 'kör' demiştir. Şakir Rasim'in AB'nin hafi içtimâında bu kişilerden bahsederken, 'namussuz, alçak' gibi galiz elfaz kullandığı da ileri sürülmüştür. Anlaşılan, tramvay biletçisi Mustafa Hakkı Efendi diye bir işçi Şişli Derneğinden ihraç edildikten başka, bu zavallı, mürettep ve masnu evrakla Komünist diye tutturularak zabıtaya teslim ettirilmiştir.*» Aynı konuda, işçilere hitaben yazılan tamimde de, «*Gözlüklü Dr. Kör İhsan'ın amele arasında bazı teşebbüsatta bulunduğu cümle-i istihbaratımızdandır. Tramvay amelesinin bu babta müteyakkız olması lâzımdır,*» denilmiştir. Davacılar, Şakir Rasim'den, zarar ve ziyan-ı maddî ve manevî olarak beşer bin lira talep etmekte ve bu tazminatın hepsinin Amele Cemiyeti Teavün Sandığı'na tevdiini istirham eylemektedirler.

Şakir Rasim sorgusunda, *Trablusgarpli olduğunu, müstecir bulunduğunu, dikili bir ağacı olmadığını* söylemiş, İsmail Münir Beyin konuşurken *sabık AB* demesine, *elyevm mevcuttur* diye itiraz etmiştir. Duruşma, heyet-i merkeziye konuşması için iki taraf şahitleri dinlenmek üzere ertelenmiştir. Bu davanın nasıl sonuçlandığını bilmiyorum. Basında bulamadım.

Bundan sonra Şakir Rasim, ikinci Enternasyonal'in yerine geçen İşçi ve Sosyalist Enternasyonali'ne [İSE] TUAB antetli (Türkçe eski harf) bir kâğıda daktilo ile Union Generale Ouvriere ve Parti Socialiste Independent adlarını da ekleyerek, 27 Şubat 1924'te Fransızca bir mektup yollayıp, bir ay kadar önce idare heyeti kararıyla MacDonald'a gönderilen tebriğe, İngiltere Başbakanının övücü ve teşvik edici bir cevap vermesinin sağlanmasını istemiştir (*Ek IV/3*).

4 Martta ellerine geçen bu yazıyı 6 Martta yanıtlayan İSE Sekretaryası, Şakir Rasim'e isteğinin MacDonald'a iletildiğini bildirdikten başka, kendisine gönderilen sirküler ve çağrıları alıp almadığını sormuş, zaman zaman parti faaliyeti hakkında bilgi vermesini istemiş ve aidatla ilgili bir yazı ve soru kâğıdını birlikte yolladıklarını yazmıştır.

Nisan başında, TUAB 32 sayfalık bir risale bastırarak, kuruluşundan beri bütün faaliyetlerinin tarihçesini anlatmıştır. Ek IV/4. (Belgede beş yayından söz edildiğine ve bizim üçü USTE'de, biri de H. T. Us Kütüphanesinde bulunan dört yayını bildiğimize göre, günün birinde TUAB'nin bir yapıtının daha ortaya çıkması beklenebilir.) Son ana kadar umutlu genel görünüşüne karşın, kitabın sonundaki dize: Allah bes, bâki heves! acı alaylı bir özeleştiri gibidir.

12 Nisan 1924 tarihli *İleri*'de Şakir Rasim ve TUAB'nin ötedenberi uğraştıkları milliyetçilik davası söz konusu edilmiştir. 'Tramvay Şirketinde Türk Müstahdemleri' başlıklı bir haberde, birkaç gün evvel Vali Haydar Beyin şehrimizdeki şirketlerde müstahdem Müslümanlarla gayr-ı Müslimler arasındaki farkı göstermek için «*Şirketlerde gayr-i Müslim müstahdemin yüzde on nisbetindedir,*» demesine karşılık, gazete «*Tramvay şirketi şimdiye kadar birkaç Ermeni ve Rumu çıkarmış ise de, fenle alâkası olmayan camcı, berber, boyacı, marangoz gibi alelade işleri Rum ve Ermenilerden almaktadır,*» iddiasını ileri sürmekte ve yöneticilerin Teftiş Komiserleri geldiği zaman, bunlara göze batmasınlar diye şapkalarını çıkarttırıp fes ve kalpaklar giydirdiklerini anlatmaktadır.

Yine o günlerde, İstanbul Halk Fırkası Baş Mutemet Vekili Muhamî Refik İsmail Beye TBMM kararıyla 'mücahede-i milliye esnasındaki hizmetinden dolayı beyaz kurdeleli İstiklâl Madalyası' verilmiştir (*İleri*, 22 Nisan 1924).*

* TUAB kapandıktan altı ay sonra, bir ara-seçimde Refik İsmail Beyin de adı geçmiştir:

«Münhal Meb'usluklar

Halk Fırkası Divanı dünkü içtimaında namzetleri tayin etti,

Şimdi de sırada, TUAB'nin kutladığı son 1 Mayıs'ın hazırlıklarıyla ilgili haberler var:

«Amele Birliği'nde dün toplanılarak 1 Mayıs Amele Bayramı programı hazırlandı.

UAB dün öğleden sonra Birlik binasında içtimâ ederek 1 Mayıs Amele Bayramında icra olunacak merasim programını tesbit etmiştir. Mayısın 1. günü, UAB derneklerinden tefrik edilecek amele murahhasları beray-i tebrik merkez-i umumî binasında yapılacak merasime geleceklerdir.

BMM'nin tatil-i faaliyeti üzerine şehrimizde bulunan ve amele ile alâkadar olan meb'usların da içtimâa davet edilmesi takarrür etmiştir.

AB tarafından neşrolunacak (Çelik Kol) mecmuasının birinci nüshası da o gün intişar edecektir. Bu merasime bir bando mızıka da iştirak edecektir.

AB Aleyhindeki Dava

Hilâf-ı kanun surette bir içtima akdettiği iddiasıyla AB aleyhine ikame edilen davanın rüyetine bugün saat 1'de Ayasofya Sulh Ceza Mahkemesinde başlanacaktır. AB'nin mezkûr içtimâında güya meb'uslar aleyhinde tefevvuhatta bulunulduğu iddiasıyla âhiren işten el çektirilen Polis Müdürü Saadettin Bey tarafından Birlik aleyhine takibat-ı kanuniyeye başlanmış ve evrak-ı tahkikiye Ayasofya Sulh Ceza Mahkemesine tevdi edilmiştir.» (*İleri*, 26 Nisan 1924)

Burada sözü edilen, herhalde 20 Ocak 1924 toplantısıdır.

«AB'nin 1 Mayıs resm-i kabulünün programıdır:

1. Zevalî saat 2'den 4'e kadar umum derneklerin ve

---

isimler hakkında sıkı bir ketumiyet gösteriliyor.

İstanbul mebusluğu için Refik İsmail, Rasim Ferit Beylerle Hakkı Şinasi Paşa, Sinob'a Recep Zühtü, İzmir'e sabık vali Tahsin, Kırşehir'e Veysel Müfit, Diyarbekir'e Cavit Beylerin namzet gösterileceği musırran rivayet edilmektedir.» İleri, 30 Teşrinisani 1340.

Oysa, bu seçimde Hakkı Şinasi Paşa kazanacak, Refik İsmail'in TBMM'ne girmesi aynı dönemin daha sonraki bir başka araseçiminde olacaktır.

amele cemiyetlerinin heyet-i murahhaslarının tebrikatı kabul edilecektir.

2. *Bir mızıka muhtelif amele marşları terennüm edecektir.*
3. *Umum arkadaşlar kırmızı rozeti hâmil olacaktır.*
4. *Mesâî Kanunu'nun Meclis-i Umumî'nin (!) ilk devre-i içtimâi esnasında intişar etmemesi mucib-i teessür olduğundan amele bu sene sokaklarda, geçen seneler esnasında olduğu gibi tezahürat yapmayacaktır.*
5. *Resm-i tebrik ve kabul saat 4'te hitam bulacak ve Birliğe mensup bir heyet tebrike gelen murahhasların mensup oldukları müstakil cemiyetlere iade-i ziyaret eyleyecektir.*» (İleri, 27 Nisan 1924)

Bu arada, Şakir Rasim'in umutsuzluğa kapılarak görevinden istifa ettiğini de öğreniyoruz:

«*1 Mayıs Bayramı*

Amele birbirini tebrik etmekle iktifa edecek, tezahürat yapılmayacak.

1 Mayıs Amele Bayramı münasebetiyle bugün AB'nde amele birbirini tebrik edecektir. Bir içtimâ akdedilerek, istifa eden kâtib-i umumî Şakir Rasim arkadaş yerine intihabat yapılacaktır. Şakir Rasim arkadaşın tekrar intihap edilmesi muhtemel bulunmaktadır.

Bugünden itibaren haftalık olmak üzere AB tarafından (Çelik Kol) isimli bir amele gazetesi neşrolunmağa başlanacaktır. Bu gazetenin ameleye müfit olmasını temenni ederiz.» (İleri, 1 Mayıs 1924)

Aynı gün, bir başka gazetede ise haber şöyledir:

«*İşçiler Bayramı*

Bugün AB'nde Tes'it Edilecek

1 Mayıs bütün medenî memleketlerde işçilerin bayramı addedilmiş olduğu için bugün cihan amelesi sokaklarda ve kırlarda bugünü tes'it edip eğleneceklerdir. Şehrimizde AB, bugün merkez-i umumîsinde evvelce takarrür eden esaslar dairesinde resm-i kabul yapacaklardır.

Mesâî Kanunu Meclisten çıkmadığı için bu sene İstanbul'da sokaklarda tezahürat yapılmayacak, AB'ne merbut

dernekler azası bugün 12'den itibaren AB merkez-i umumîsine gelerek 1 Mayıs bayramını tebrik edecekler, müteakiben saat 4'te Birlik heyet-i merkeziyesi bu derneklere iade-i ziyaret edecektir.

Geçen sene AB merkez-i heyetiyesi 1 Mayıs bayramı münasebetiyle bilûmum amelenin çalışmamasını tensip ve ilân etmişti. Bu sene, bu keyfiyetin dernekler heyet-i merkeziyesince tesbiti münasip görülmüştür.

Aldığımız malûmata göre, tramvay şirketinde müstahdem AB'ne mukayyet amele bugün çalışmayacak, Şirket-i Hayriye amelesi de memurların ve ahalinin sıkıntı çekmemesi için sabah ve akşam mahdut birkaç sefer yapacaklardır. Standard Oil Gaz Şirketinde müstahdem AB'ne mensup amele dün şirkete müracat ederek bugün çalışmayacaklarını dermiyan etmişlerse de, bu talep şirketçe kabul edilmemiştir.

AB Kâtib-i Umumiliği

İstifa eden AB kâtib-i umumisi Şakir Rasim arkadaşın yerine henüz kimse intihap olunmamıştır. Kâtib-i umumilik şimdilik vekâleten muhasib-i mes'ul Kenan arkadaş tarafından tedvir edilmektedir. Ağleb-i ihtimal kâtib-i umumiliğe Mühendis Abdi arkadaş intihap olunacaktır.

Amele Nümayiş Yapamayacak

Aldığımız malûmata göre, Polis Müdüriyeti AB'nin mülga bulunmasından dolayı amelenin Bir Mayıs bayramında tezahüratta bulunmasını men etmiştir.»

(*Vakit*, 1 Mayıs 1924)

Gerçekten İstanbul Polis Müdür Vekili Kamil Bey, bayram arifesinde şu tamimi yapmıştır: «*AB namıyla bir müessese hükûmetçe hiçbir vechile tanınmamış olduğundan 1 Mayıs münasebetiyle AB namına yapılacak hiçbir nümayiş ve hareket-i merasimeye kat'iyen müsaade edilmemesi ve hemen men'ine tevessül olunması ehemmiyetle ihtar olunur.*» (Toprak II: 45)

1924, 1 Mayıs'ı Ankara'da kutlanırken, İstanbul'da TUAB'nin kutlaması engellenmek istenmiş, alternatif bir işçi örgütlenmesini temsil eden Aydınlık çevresi ise tutuklanmıştır.

«1 Mayıs Bayramı

Ankara'da tes'it edildi. İstanbul'da Aydınlık idarehanesi basıldı. [AB'nin önünde bir resim: Muhasib-i mes'ul Kenan, müstafi kâtib-i umumî Şakir Rasim, Kasadar Küçük Kenan arkadaşlar]

Dün 1 Mayıs olmak münasebetiyle AB merkez-i umumîsinde bir resm-i kabul yapılmıştır. Saat yarımda Enternasyonal Marşı çalınmaya başlanmış ve muhtelif amele dernekleri âzâları tebrike gelmişlerdir. Amele tarafından hararetle karşılanan Tunalı Hilmi Beyden sonra, resmi polis ile bir taharri gelmiş ve Enternasyonal Marşının çaldırılmamasını söylemişlerdir. Hazirûn hakikati öğrenmek istemiş, Kenan arkadaş Ayasofya merkezine giderek bir emrin verilmediğini öğrenmiş ve avdet etmiştir. Bunun üzerine 'Yaşasın AB' nidasıyla Enternasyonal Marşının tekrar çalınmasına başlanmıştır. Dünkü merasimde merkez-i umumî derneklere iade-i ziyaret etmiş ve Anadolu'da(ki) derneklerden tebrik telgrafları gelmiştir» (*Vakit*, 2 Mayıs 1924).

Ankara'da işçiler *'Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz'* döviziyle serbestçe dolaşırlarken, İstanbul'da TUAB'nin *'Türkiye Amelesi Sendikalar Kanunu İster,'* pankartıyla süslü töreni yasaklanmaya kalkışılmış, fakat Zonguldak meb'usu Tunalı Hilmi Beyin müdahalesiyle, Polis Müdürünün bu tamimi Ankara'dan emir almaksızın kendi başına yaptığı anlaşılınca, devam edilmiştir. Tunalı Hilmi'den sonra Şakir Rasim işçilere hitap etmiştir. Sabık kâtib-i umumî, İstanbul Valisinin amele hareketi aleyhine tavrından yakınmış ve Gazi Paşayı övmüştür (Toprak II: 45-46). *Aydınlık* idarehanesinde polisce arama yapılırken, TUAB adına gazeteci Mekki Said [Esen?] tarafından hazırlanan *Çelik Kol* gazetesi de toplattırılmıştır.

Şakir Rasim, 12 Mayıs 1924'te yine MacDonald'a Fransızca bir mektup yazarak, kendisinin hükûmetçe sürgüne gönderilme ya da tutuklanma tehdidiyle, *MSF/AB* kâtib-i umumiliğinden istifaya zorlandığını, işsiz kaldığını, ailesinin muhtaç durumda olduğunu bildirmiş, aralarındaki dostluğa dayanarak ondan ya kişisel bir yardım ya da iş bulması için İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserine bir tav-

siye mektubu yollamasını istemiştir. Bu mektubun bir kopyasını da, Türk Hükûmetinin yarattığı son kritik durum hakkında bir rapor hazırlamakta olduğunu ekleyerek Londra'daki İSE'ne göndermiştir. İki gün sonra, kâtib-i umumî vekili Kenan imzası ve yine parti mührüyle, İSE'ne güç vaziyetteki Şakir Rasim'e yardım edilmesini dileyen bir mektup yollanmıştır *(USTE Arşivi: SAI 2806/7-8-9)*.

Bundan sonra, TUAB macerası sona ermiştir.

«AB Kendi Kendini Dağıttı

AB verdiği istidada, bunun sebebini hükûmet tarafından ihdas edilen müşkilât karşısında çalışmak kabil olamadığında gösteriyor.

Etrafında bir senedenberi birçok dedikodular dönen AB dün kendi kendini feshetmiş ve bir istida ile keyfiyetten vilâyeti haberdar ederek mühürlerini de teslim etmiştir. Birlik, vilâyete verdiği istidada başından geçenleri şöyle anlatıyor:

'AB'nin Dahiliye Vekâletinin bir emriyle feshedildiği, 18 Kânunuevvel 339 tarihinde Ayasofya Polis merkezi vasıtasıyla tahriren Birlik merkez-i umumîsine tebliğ edilmiş idi. Ondan birkaç gün sonra reis-i sâni Refik İsmail Bey, İktisat Vekâletinden gelen bir emr-i diğer üzerine Birliğin Birlik namı altında faaliyetine devam edebileceğini, zat-ı âlilerinden telâkki etmiş olduğu talimat mucibince bize tebliğ etti. Fakat Polis Müdüriyeti ve merakizi ile makam-ı vilâyet muavinliği böyle ikinci bir emrin geldiğinden haberdar olmadıklarını keraren ve reis-i sâninin teminatına rağmen beyan ettiler.

Zat-ı vilâyetpenahiniz de vilâyetin Birlik namı altında bir amele teşkilâtı tanımadığını mükerreren gazetelere beyan buyurdunuz. 1 Mayıs 340 tarihinde İkdam gazetesinde 'Polis Müdür Vekili Geldi' ünvanıyla intişar eden resmî bir polis tamiminde hükûmetin hiçbir vakit AB namı altında bir müessese tanımadığı mezkûr idi. Polis 20 Kânunusâni 340'ta Refik İsmail Beyin teminatına müsteniden serbestçe bir içtimâ akdettiğinden dolayı Cemiyetler Kanununun mefsuh cemiyatın içtimâ akdine selâhiyettar olmadıklarına dair olan maddesine müsteniden Ayasofya Ceza Mahke-

mesinde ve merkez-i umumî binasını bize isticar eden ev sahibinin aleyhine ikame-i dava etti. Bu dava elhal rüyet edilmektedir.

İhdas edilen bu müşkil vaziyetler karşısında çalışmak imkânı görülememektedir. Makamınıza muamelâtımıza müteallik verilen istidanameler hıfz edilmekte ve muamelesi yürütülmemektedir. Birliğin bu defa mühr-ü resmîsini işbu istidanameye rabten makamınıza tevdi ediyoruz. (Aksarayın mühürleri dernek rüesası nezdindedir.) Şayet fesih kararından sonra tekrar faaliyete devam hususunda hükûmet-i merkeziyeden makam-ı vilâyet bir emir telâkki etmiş ise, tabiîdir ki, mühürler iade edilir ve Ayasofya Ceza Mahkemesine davanın iptali için tahrirat yazılır ve Polise de tebligat-ı lâzıme yapılır. Şayet fesih kararı elân baki ise icabı icra olunur!» (*İleri*, 20 Mayıs 1924)

Şakir Rasim, Londra'daki İSE Sekreterliğine 4 Haziran 1924'te bir mektup göndererek MacDonald'a yazdığı ikinci mektupla ilgili dileğini yinelemiş ve hükûmetin AB'ni kapattığını bildirmiştir *(USTE: SAI 2806/10)*. 9 Aralık 1924'te de, ISE'ne MSF kâtib-i umumisi imza ve mührüyle adres değişikliğini haber vermiştir: partinin (muhtemelen kendi evinin) adresi, artık: Beşiktaş - Köyiçi No. 57'dir *(USTE, SAI 2806/11)*.

Enternasyonal, yirmi aya yakın bir süre sonra, 26 Temmuz 1926'da Şakir Rasim'e bir mektup yazarak, Sosyal Demokrat Fıkrası'nın reis Dr. Hasan Rıza'nın başvurusuyla kendilerine üye olmak istediğini aktarmış ve bilgi istemiştir. Şakir Rasim, buna verdiği 5 Ağustos 1926 tarihli yanıtta, Türkiye'de artık hiçbir parti olmadığını, Dr. Hasan Rıza'nın SDF merkezi diye gösterdiği yerin, ailesiyle birlikte oturduğu ev adresi olduğunu yazmıştır *(USTE: SAI 2806/12-13)*.

28 Aralık 1928'de, ISE adına Friedrich Adler'in *MSF genel sekreteri Şakir Rasim*'e gönderdiği mektuba, ondan cevap gelmeyince, MSF üye partiler arasından çıkarılmıştır *(DDR - MLE Arşivi: SAI - Sign. 16/2/31)*.

1926'dan sonra, Şakir Rasim'e ne olduğunu bilmiyorum. Abidin Nesimi, onun daha sonra Dışişleri Bakanlığında çalıştığını yazıyor (s. 46).

EK IV/1

ŞAKİR RASİM'İN FESİH SÖYLENTİLERİNİ YALANLAMASI

Türkiye Umum Amele Birliği kâtib-i umumisi Şakir Rasim arkadaş amele teşkilâtı için Zonguldak'ta âtideki beyannameyi neşretmiştir:*

1. 20 Kânun-ı evvel 338 tarihinde milletin gözbebeği reis-i cumhurumuz Gazi Mustafa Paşa Hazretlerinin pek teşvikkâr, iltifatkâr ve ameleye «kardaş» diye hitabeden bir telgrafnameleriyle temellerini kurmuş olan İstanbul Umum Amele Birliği, pek muhterem ve mübeccel hükûmet-i cumhuriyetimizden görmüş olduğu teşvik ve bilumum Türk amelesinin izhar eylediği rağbet üzerine daha bir yaşını ikmal etmeden ve terakkisini tekâmül esasına bittevfik bugün «Türkiye Umum Amele Birliği» namıyle mevcut ve sıhhatinin en mükemmel devresinde bulunmaktadır.

2. Bazı cerâidin sevgili Türkiye'mizde en kuvvetli bir teşkilât olan Birliğimizin ilga ve feshi hakkında intişar eden havadislerini en selâhiyettâr ve murahhas sıfatıyle resmen tekzibe mezunum.

3. Türkiye Umum Amele Birliği kanuna hürmetkârdır. Çünkü kendi mevcudiyetini de kanunun ve en kıymetli âmil-i muvaffakiyyet olan hükûmet-i cumhuriye-i milliyyenin teşvik, tergib ve himayesinde medyundur.

4. Bundan iki hafta mukaddem Zonguldak'a gelen muhtelif şuabat-ı teşkilâtta sahib-i ihtisas olan heyet-i murahhasa âzâsının vazifesi, hükûmet-i cumhuriyye-i milliyenin siyaset-i iktisadiyye-i âliyyesine tevfikan Havza'da yapılabilecek teşkilâtın en muvafık olanını ba'de-t-tetkik heyet-i merkeziyeye arzetmek idi.

* «Amele Hareketleri», **İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası,** Şubat 1340/1924, sene 40, numara 4, s. 176-177.
Bu yazıyı bulan ve yeni harflere çevirerek bana veren Prof. Dr. Zafer Toprak'a teşekkür borçluyum. —M.T.

5. Heyet-i murahhasa âzâsı raporlarını Kızılırmak vapurunun hareket ettiği gün tanzim ve en son şekli tesbit ettikten sonra heyet-i merkeziyyeden telâkki ettikleri emir mucibince dört murahhas bazı hazırlıklarda bulunmak üzere avdet etmişlerdir.

6. Cumhuriyet hükûmetinin en mühim umdelerinden birisi halkın en muhterem tabakasını teşkil eden işçilerin terfihi olduğundan hükûmet-i cumhuriyet de Havza'da devletin kavanin-i umumiyyesine tevfikan yapılacak ve amelenin arzularına en muvafık olacak teşkilât-ı iktisadiyeyi benimser.

Teşkilâtımızın tabiî hâmileri doğrudan doğruya Cumhuriyetimizin hâmileri olan rical-i inkılâp ve muazzam Türk milletinin en yüksek kuvve-i hâkimesi olan Millet Meclis-i muhteremidir.

7. Heyet-i murahhasamızın sevimli ve fakat işçileri dertli Zonguldak'ımıza, Türk âlem-i iktisadisinin bu parlak incisine geldiği günden itibaren amele kitlelerinin hakkımızda izhar ettikleri tahrirî, şifahî, hal-i maddî ve manevî her nev'i müsafirperverliğe karşı Türkiye Umum Amele Birliği namına arz-ı şükran eylerim.

8. Cemiyet-i milliye-i cumhuriyemizin esasât-ı iktisadiyyesine muvafık olarak teşekkül olan amele teşkilâtı, bazı izhari muamelâtın hitamından sonra arz-ı vücut eyleyecek, millî, cumhurî, saf ve samimi bir cephe gösterecektir.

9. Birliğimizin Zonguldak'a hiçbir kimsenin menfaat-ı meşruasıyle oynamak değil, ilcaat-ı ahvâl ve zaman ile meşru ve kanunî haklardan unutulmuş olanlar varsa onları eshâbına iade için gelmiştir.

10. Yaşasın Umum İslâm ve Türk âleminin ümid-i istiklâl-i müşahhası reis-i cumhurumuz Gazi Paşa Hazretleri, yaşasın hükûmet-i Cumhuriye-i milliyemiz ve onun müvellidi Millet Meclisi, yaşasın devletin esaslarından en mühimmi olan Türk işçileri ve onların dört el ile sarıldıkları Türkiye Umum Amele Birliği.

26 Kânunu evvel 339

EK IV/2

«MESÂÎ KANUNU HAKKINDA AB TARAFINDAN İKTİSAT VEKÂLETİNE GÖNDERİLEN MÜTALÂANAME

İktisat Vekâletine Mesâi Kanunu projesi hakkında TUAB bir mütalâaname göndermiştir. Bu mütalâanamede bilhassa şunlar bildirilmiştir:

Altıncı maddede 12 yaşından küçük çocukların, hatta yakın akrabasının taht-ı nezaretinde olsalar dahi istihdamlarına bir hadd-i ekal, meselâ: 7 yaş tayini münasip olur. Yevmî mesâinin yediye tenzili mütemennadır. Müddetin suret-i tayini hakkında Vekâlete teşekkürat-ı samimiyemizi takdim ederiz.

TUAB Mesâî Kanununun BMM'nden çıkarılması ile beraber, amele umur ve hayatına müteallik nizamat ve bilcümle kavanin ile birlikte, mahalli amelesi için hiçbir müsmir ve sabit bir netice vermeyen Zonguldak Havza-i Fahmiyesi AB talimatnamesinin de mefsuh ve gayri muteber addolunacağının bir madde-i mahsus halinde Mesâî Kanununa dercini temenni ve istirham eyler.

Hamiş: Şayan kayıttır ki, sendikalar ve birlikler teşkili hakkında bir fasl-ı mahsusu ihtiva etmeyen bir Mesâî Kanunu, ruhsuz bir cesedi andırır. Binaenaleyh TUAB cihan devletleri mesâî kanunlarını ve kavanin-i mezkûrenin cümlesinin birden ihtiva ettiği 'sendika' fasıllarını nazar-ı dikkate alarak TBMM-i muhteremesinden çıkacak olan Mesâî Kanununun da tam ve kâmil olmasını nazar-ı dikkatine arz ve vaz' eyler. Esasen Reis-i Cumhur Gazi Paşa Hazretlerinden de lütfen Birliğimize sendikalar ve grevler hakkında vekâlet-i celilece bir kanun-u mahsus ihzar olunduğuna dair bir fıkrayı havi ve 6-89 no. ile 2-2-340 tarihli bir tahrirat irsal buyurulmuştur ki, suretini aynen âtiye dercediyoruz:

Dersaadet TAB Riyasetine

C — İktisat Vekâletince tanzim kılınan ve amele mesalihinin inzibatî, sıhhî, terbiyevî ve sırf hukukî olan aksam-ı esasiyesine müteallik Mesâî Kanunu lâyihası Heyet-i Vekilece tasvip ve TBMM'ne arz edilmiştir. Sendikalar ile grevlere müteallik hususatın da ikinci bir kanun lâyihası ile tesbit ve teklifi vekâlet-i müşarüleyhaca müstacelen tetkik ve takip edilmektedir.

(**İleri**, 26 Şubat 1924) Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal»

Parti Socialiste Independant.

Union Générale Ouvrière.

Constantinople le Fév. 27, 1914.

RECEPTION
460
ANNEE

Cher camarade Secrétaire,

J'ai l'honneur de venir par la présente vous prier de ma part Mr. Ramsay Mac Donald pour qu'il m'envoie une réponse favorable et encourageante contre notre lettre de félicitations datée du crt rédigée suivant une décision du Conseil d'administration. Le Conseil d'administration veut savoir les causes pour lesquelles Mr. R. Mac Donald ne nous a pas répondu.

Dans l'espoir de vous lire au plus tôt possible, je te présente, cher camarade, nos salutations socialistes.

le Conseil d'Administration
Le Secrétaire général:
Chakir Bassim

Adresse: Chakir Bassim
Kizil Minare, Rue Halid N° 7
Ak-Sérai Constantinople.
(TURQUIE)

Notice: This material may be protected by copyright.

EK IV/4

(1) AMELE BİRLİĞİ NE YAPTI

AZ SÖZ ÇOK İŞ

20 Kânunuevvel 338'den 1 Nisan 340'a kadar
Türkiye Umum Amele Birliği otuz iki derneğe maliktir. Merkez-i Umumisi Ayasofya'da Yerebatan Caddesindedir. Telefon numarası: İstanbul 2893'tür. Matbaa-i Milli — Bâbıâli Cağaloğlu Yokuşu Numara 38. Nisan 1340 - 924.

(2) BU KİTABI NİÇİN ÇIKARIYORUZ?

İstanbul Umum Amele Birliği 20 Kânunuevvel 338 tarihinde elli müteşebbis amelecinin gayretiyle teşekkül etti. Her taraftan rağbet görmesi üzerine ismini 26 Teşrinievvel 339 kongresinde Türkiye Umum Amele Birliği'ne tahvil etti. Ve bugün otuz iki derneğe maliktir. İşte olan âzâsının mecmuu yedi bini mütecavizdir. Bugünkü mevcudiyetine varabilmek için Birlik çok mücadelelerde bulundu; çok tokatlar yedi; çok düşmanlar peyda etti. Birçok haksızlıklara hedef oldu. Birliğin terakki etmemesini isteyen birçok kuvvetlilerin gözüne diken oldu; acaba Birlik bütün bu saydığımız müşkilâta rağmen niçin yolundan geri kalmadı? Niçin gayreti münkesir olmadı? Niçin Birliğin kavradığı Türk işçiliği inkişaf-ı mütedilânesi, seyr-i tabiisini takip ediyor? Birliğin hakikaten tarih-i mevcudiyeti birçok gürültülerle mümtezictir. Bu gürültülerden, bu fiili ve nazari çalışmalardan ne faide hasıl oldu? Bu yapılan hayır, ürkütülen kurbağaya değer mi? Memleketimizde şimdiye kadar birçok amele cemiyetleri ve bundan başka daha birçok da teşekküller tesis edildi ve edilmektedir. Birlik muhat olduğu her cins müşkilâtı iktiham ederek kazandığı muvaffakiyetlerle acaba birinciliği ihraz etmiyor mu?

İşte bütün bu suallere cevap vermek ve derdest-i neşr Mesâi, (3) Sendika ve Grev kanunlarından sonra yeni bir safhaya

dahil olacak Birliğin basit, müfit ve az sözle çok iş yaptığını izah etmek üzere bu kitabı neşretmeğe karar verdik.

Birliğin bu mücadeleler esnasında en büyük menba-ı feyz ve ilhamı Reisicumhurumuz Gazi Paşa Hazretlerinin metn-i kitapta münderiç teşvikkâr ve iltifatkâr temenniyatı olmuştur. Birlik bugünkü ilka edildiği müşkil mevkiden sonraki mevcudiyetini de ancak reis-i müşarüleyhin yine işbu kitapta münderiç vaadkâr ve cesaret telkin eden tebliğlerine medyundur. Birlik eğer bidayet-i teşkilinde o zaman heyet-i vekile riyaset ve âzâlıkları makamını işgal eden rical-i muhtereme-i inkılâbımızın mazhar-ı himaye ve müsamahası olmaya idi, serbest bir saha-i ittisa' bulamazdı. Binaenaleyh mücahidin-i mümtaze-i milletten olan bu zevat-ı muhteremeye her vesileden bilistifade Birliğin âzâsının şükranlarını arz ve takdim, Birlik için bir vicdan borcudur.

Birlik yeni teşekkül ettiği vakitte mücahede-i milliyenin İstanbul kahramanlarının müçtemi bulunduğu (M.M. Grubu)nun unutulmaz ve pek kıymetli himayesine, tezkiyesine muhtaç idi. Mezkûr Grup kendisinden amelenin beklediği bu kıymetli muavenetleri bilidrak esirgemedi. Hassaten heyet-i vekilenin en kıymetli âzâlarından biri olan mezkûr grup reis-i umumîsi, erkân-ı harbiye-i umumiye reisi ve İstanbul meb'us-u muhteremi Müşir Mustafa Fevzi Paşa Hazretlerinin ve müşarüleyhin İstanbul'daki kıymetli arkadaşlarının muaveneti ve himayesi Birliğin her vakit için sahife-i (4) şükranına yazılmış bulunmaktadır. Birlik gerek teşkili ve gerekse zaman-ı faaliyeti esnasında muhterem İstanbul matbuatından görmüş olduğu müzaheret ve arkadaşlığı bir lisan-ı şükran ile yad etmezse vicdanen mu'tab olur.

TUAB
Heyet-i Merkeziyesi

(5) * Süslü çerçeve içinde. Gazi Paşanın Telgrafı*

Mahreci Ankara Numara 614

Deraliye'de Sultan Mahmut Türbesi civarında Türk Çalıştırma Derneği Binasında İstanbul Umum Amele Birliği Riyasetine

Milli servet ve refahın temin ve istihsaline hasr-ı vücut eyleyen işçi arkadaşlarımızın vücuda getirdikleri Birliği büyük bir hiss-i takdirde selâmlarım. Bu münasebetle hakkımda izhar olu-

nan hissiyat-ı uhuvvetkâraneden dolayı cümleye beyan-ı teşekkürat eyler ve önümüzdeki iktisadî hayat mücadelesinde Birliğin pek büyük bir âmil-i muvaffakiyet olmasını temenni ederim efendim.

2 Kânunusâni sene 1339

TBMM Reisi
Başkumandan Gazi
Mustafa Kemal

(6) BİRLİK NE YAPTI?

Saha-i Milliyede

1 — Birliğin mevcudu memleket nüfus-u umumiyesinde kemal-i ciddiyetle nazar-ı itibare alınacak bir kemiyete baliğ olduğu vakit, Birlik siyasî fikirlerini izhar mecburiyetinde kalacaktı. Hükûmet-i milliyemiz bidayet-i teşekkülünden bugüne kadar vâki olan bütün icraatıyla Avrupa'da bir Sosyalist İşçi hükûmetinin yapacağı en cezrî icraatın fevkinde de bazı icraat-ı inkılâbiyede bulunduğundan Birliğin belki rub' asır sonraki icraat-ı mefruzesini şimdiden yapmış olmakla her vakit için Birliği yanıbaşında hareket ve siyasetinin alkışlayıcısı mevkiinde buldu.

2 — Bazı ecnebi sermayedarlarının kahrı altında ezilen Türk işçilerine teşkilât ve tecemmu' faidelerini ve hislerini telkin etti. Ve bu suretle muhtac-ı tenvir olan Türk halkının keyfiyeten mühim bir kısmına serbest hayat dersleri vermiş oldu.

3 — İstiklâlin lezzetlerini ve esaretin acılarını umum millî ve resmî nümayiş günlerinde tertip ettiği muazzam tezahürat ile işçi kitlesine fiilen ve amelen öğretti.

4 — Birinci maddedeki esbab-ı mesrudenin sevkiyle ikinci (7) Millet Meclisi intihabatında Gazi Paşa Hazretlerinin evamir-i vatanperverânesine tevfik-i hareket etti.

5 — Memleketimizde meskûn diğer anasırın lehine ve unsur-u aslînin aleyhine olarak mevcut muvazene-i iktisadiyeyi unsur-u aslî lehine tadil etmek isteyen hükûmet-i milliyemizin siyaset-i iktisadiyesinin şuurlu ve mutibir âlet-i müdrike ve faalesi oldu.

6 — Avrupa ve Amerika'daki işçi harekâtını adımı adımına ve ilim sahasında takip eden Birlik grevlerin pek muztar kalınmadığı takdirde istimalinin faideden ziyade mazarrat tevlit ettiğini ve hassaten memleketimizin bünye-i iktisadiyesinin bir

buhran-ı iktisadî demek olan grevlere karşı kabiliyet-i tahammüliyesinin nezaketini idrak ederek teşkilâtına tâbi ameleye (Bomonti, Haydarpaşa İstasyon Emval-i Ticariye Hamalları ve İstinye Tamir Havuzları ve Tezgâhları müstesna) grevsiz, sükûn ile faideler temin etti.

7 — İzmir işgal fecaii esnasında Türk milletinin maruz bırakıldığı bu zulüm aleyhinde ve milletimiz lehinde İkinci Enternasyonali, başında İngiltere hükûmeti olduğu halde, umum düvel-i galebe aleyhine protesto ettiren lâhik Britanya İmparatorluğu Amele Hükûmeti Başvekili Mister Ramsay Macdonald'ı Türk millet-i muazzaması şerefine izaz ve misafir etti. Türk matbuatı ve M.M. Grubu erkân-ı muhteremesiyle tanışmasına vesile izhar edildi.

8 — Cuma tatili kanunu intişar etmeden mukaddem Bomonti; Tramvay fabrikaları ve Tramvay inşaat amelesinin Pazar tatillerini Cumaya tahvil etti.

(8) BOMONTİ NEKTAR MÜTTEHİT BİRA VE OSMANLI BUZ ANONİM ŞİRKETİ AMELESİYLE ŞİRKET-İ MEZKÛRE ARASINDA MÜN'AKİT İTİLÂFNAME SURETİDİR

Bomonti Nektar Müttehit Bira ve Osmanlı Buz A.Ş. amele ve müstahdemîni ile mezkûr şirket heyet-i idaresi arasında tekevvün eden ihtilâfa ait olup tatil-i eşgali bâis olan vekâyi üzerine İktisat Vekâlet-i celilesinin 1160/14958 numaralı ve 8 Ağustos 339 tarihli emirname-i telgrafileri üzerine 9 Ağustos 339 tarihinde İstanbul Sanayi Müdürünün riyasetinde ve tarafeyn vekilleri huzurunda iptidar edilen müzakeratta tarafeynce kabul ve imza edilmiş olan mukarrerat bervech-i âtidir:

Madde 1 — Bilumum amele ve müstahdemîn için saat-i mesâî umumiyetle dokuz saat olarak tesbit olunmuştur. Dokuz saatten fazla çalıştırılacak olanlara çalışmış oldukları beher saate mukabil yevmiyelerinin beher saatine isabet eden miktarı ayrıca tediye olunacaktır; şu kadar vardır ki, bu fazla müddet-i mesâî üç saati tecavüz edemeyecektir.

Madde 2 — Bilumum amele ve müstahdemine haftada bir gün istirahat verilecek ve bu tatil gününe ait yevmiyeleri tamamen tediye olunacaktır. Tatil gününde çalıştırılan amelelerin yevmiyelerine yüzde elli zam icra olunacaktır. Yalnız şişe kısmında çalışanlar tatil günleri için kemakân zı'f yevmiye alacaklardır.

Madde 3 — Şirket, amele ve müstahdemine derhal bir maaş nisbetinde ikramiye ita edecektir; fakat gelecek seneler için bu ikramiyenin itası şirketin takdirine terk edilecektir.

(9) Madde 4 — Şirket doktorunun raporu ile musaddak hastalık vukuunda lâakal bir hafta hizmeti sebk etmiş olan bilumum amele ve müstahdemine üç güne kadar hiçbir yevmiye, dört günden on güne kadar yevmiyesinin nısfı ve on günden otuz güne kadar yevmiyesinin tamamı tediye olunacaktır. Hastalık tedavisi şirket tarafından meccanen icra olunacak ve lüzumu takdirinde tedavileri tensip olunacak bir hastahanede icra edilecektir. Amele ve müstahdemin yevmiyelerinden kat' edilmekte olan doktor ve ecza parası şirket tarafından kat' edilmeyecektir.

Madde 5 — Şirket tarafından bir teavün sandığı teşkili için derhal teşebbüs olunacak ve bu sandığın nizamnamesi Sanayi Müdüriyetince kabul edildikten sonra mer'i olacaktır. Ameleden kat' olunacak cezay-ı nakdiler işbu teavün sandığına yatırılacaktır.

Madde 6 — Şirket tarafından amele ve müstahdeminin vezaif ve suret-i taltif ve tecziyelerine dair tanzim olunacak bir talimatname Sanayi Müdüriyetince kabul edildikten sonra ilân ve tatbik olunacaktır.

Madde 7 — Fabrika işçileri arasında inhilâl edecek mevkilere bu mevkiin vezaifini ifa edebilecek kabiliyette olmaları şartıyla amele arasından en lâyığı intihap olunacaktır.

Madde 8 — Şirket vefat edenlerin ailelerine mesarif-i tedfiniye olmak üzere kırk lira tediye edecektir.

Madde 9 — Şirket vazifeleri icabı râtıp mahallerde çalışan (10) ameleye mümkün olduğu kadar kısa bir müddet zarfında meccanen tahta kundura ve meşin önlük ita edecektir.

Madde 10 — Greve iştirak eylemiş olan bilumum amele ve müstahdemin şirket tarafından hiçbir suretle muaheze olunmayacak ve bu sebebten dolayı hiçbirisine işten el çektirilmeyecektir; şu kadar ki şirket mevsim ve iş icabı olarak hizmetine hacet kalmayan fazla amelesine yol verebilir. Ancak tekrar işin açılması ve bunların da arz-ı hizmet eylemesi takdirinde tercihen bunları istihdam edecektir. Grevin müddet-i devamı olan 4, 5 Ağustos tarihlerine musadif amele ve müstahdemin yevmiyeleri tamamen tediye olunacaktır.

Amele Murahhasları

Amele Birliği Reisi	Amele Birliği Kâtib-i Umumisi	Murahhas
Mehmet	Şakir Rasim	Vahid, Sabri

Bomonti ve Nektar Şrk.namına	Buz Osmanlı A.Ş.namına
Tranyo (?)	Fuad

İşbu mukavele huzurumuzda tanzim ve teati olunduğu tasdik olunur.

İstanbul Sanayi Müdürü	Sanayi Müfettişi
Hayri	Hüsnü

(11) HALİÇ VAPURLARI ŞİRKETİ MÜSTAHDEMİN VE AMELESİYLE ŞİRKET-İ MEZKÛRE ARASINDA MÜN'AKİT İTİLÂFNAME SURETİDİR

Haliç Şirketi müstahdemin ve amelesinin şirket müdüriyetine ve makam-ı vilâyete müracaatla bazı metalib dermeyan etmeleri ve İktisat Vekâlet-i celilesinin 3 Teşrinievvel 339 tarihli ve 18149/1509 numaralı tahriratı üzerine İstanbul Sanayi Müdüriyeti tarafından tavassut edilerek mesele muslihâne bir surette hâl edilmiş ve mezkûr şirketle amele arasında akdemce münakit Nisan 337 tarihli itilâfname ile merbutunun ve Teşrinievvel 337 tarihli itilâfnamenin işbu itilâfname ile tadil edilmeyen mevaddı ahkâmı kemakân mer'i kalmak üzere bazı mevaddı bervech-i âti tâdil ve bazı mevad da yeniden bilitilâf kararlaştırılmıştır.

1 — Nisan 337 itilâfnamesinin 6'ncı; 15'inci maddeleri makamına bervech-i âti altıncı ve onbeşinci maddeler ikame olunmuştur:

Madde 6: Üçyüzkırk senesinden itibaren şirket her memura maaş-ı aslisinin iki misli ikramiye verecek ve şu kadar ki, bu ikramiye yirmi liradan dun ve otuz liradan fazla olamayacaktır. Yalnız bu seneye ve bir defaya mahsus olmak üzere bu seneye ait ikramiye farkı şirket tarafından amele tekaüd sandığına hediye olunacaktır.

Madde 15: Kışlık ve yazlık olmak üzere müstahdeminin senede alacakları iki kat elbisenin nasıf bedelleri şirket tarafından tesviye olunacaktır.

(12) 2 — Nisan 337 itilâfnamesinin 13 ve 16'ncı maddelerine bervech-i âti hususat ilâve olunmuştur:

Madde 13: Münhalât vukuunda işbu münhalâta şirket tarafından evvel be evvel müstahdemîn-i mevcude meyanından o vazifeyi ifaya muktedir ve ehliyetli olanları intihap edilecektir.

Madde 16: Şirket tarafından bir mükâfat ve ceza talimatnamesi ihzar edilerek İktisat Vekâletinin tasdikine iktiran ettirilecektir.

3 — Nisan 337 itilâfnamesinin 11'inci maddesine fıkray-ı âtiye ilâve olunmuştur:

Şirkette müddet-i hizmet-i birbuçuk seneye baliğ olan fabrika amelesine müstahdemîn-i saire gibi hastalık yevmiyesi ita edilecektir; ancak işbu ameleye hastalıklarının ilk üç gününe kadar hiçbir şey tediye edilmeyecektir.

4 — Teşrinievvel 337 itilâfnamesinin ikinci maddesine fıkray-ı âtiye ilâve olunmuştur:

Şirket müdürü, kaptan vesair memurlarla bilmüzakere memur ve gemicilere her gün verilmesi lâzım gelen mezuniyet zamanlarını tesbit ve bir cetvel halinde tanzim ve ilân edecektir.

5 — Şirket müstahdemîn ve fabrika amelesinden birisinin vefatı (13) vukuunda mesarif-i techiziye ve tekfiniye olmak üzere müteveffanın ailesine kırk lira verecektir.

6 — Müstahdemîn maaş-ı aslileriyle tahsisatları yekûnu üzerinden yüzde beşini amele tekaüd sandığına verecekleri gibi şirket de her sene işbu sandığa iki bin lira verecektir.

Şirket işbu sandık nizamnamesinin müstahdemîn ile müştereken yeniden tâdiliyle İktisat Vekâletinin tasdikine iktiran ettirmeyi kabul eylemiştir.

7 — İşbu itilâfname tarihinden bilitibar iki sene müstahdemîn ve amele şirketten hiçbir talepte bulunmayacaklardır.

Ahval-i fevkalâde müstesna olup bu ahvalin takdiri İktisat Vekâletine aittir.

Fabrika Amele Murahhası Tornacı
Arif

Memur Murahhası
Âdil

Murahhas Kaptan
Hürrem

Çarkçı Murahhası
Nizami

Haliç Şirketi namına
M. Abravaya

Mühendis Muavini
Cemal

(14) AMELE BİRLİĞİ VASITASIYLA ANADOLU-BAĞDAT DEMİRYOLLARI MÜDÜRİYET-İ UMUMİYESİYLE HAYDARPAŞA İSTASYON EŞYAY-I TİCARİYE HAMALLARI ARASINDA YAPILAN MUKAVELENAME SURETİDİR:

Anadolu-Bağdat Demiryolları Müdüriyet-i Umumiyesine izafeten Müdür-i umumisi Behiç Beyefendi ile Bitlisli Ali Çavuş beyninde bervech-i âti şerait dairesinde akd-i mukavele olunmuştur:

1 — Müdüriyet-i umumiye işbu mukavelenameye merbut krokide tayin ve irae olunan liman veya Haydarpaşa mevkii dahilinde gerek vinç vasıtasıyla gerek arkalıkla tahmil ve ihraç ameliyatının ifa vazifesini götürü olarak Ali ve Hasan Çavuşlara ita eder ve merkuman dahi ameliyat-ı mezkûrenin icrasını taahhüt ve kabul ederler.

2 — Birinci maddede mezkûr tahmil ve ihraç hususatı maden kömürü müstesna olmak üzere her türlü eşya ve emtiaya âm ve şâmildir.

3 — Müdüriyet-i umumiyece eşya ve emtia-i muhtelifeye ait tesbit olunan fiyatlar bervech-i zirdir:

Elif — Mavnadan, salapuryadan, barkadan, vagona, mağazaya vinçle nakledilecek veyahut mağazadan ve vagondan mavnaya, salapuryaya, barkaya naklolunacak eşya ve emtia-i muhtelife için beher tonu yirmibeş kuruş

Be — Mavnadan, salapuryadan, barkadan vagona, mağazaya veya arabaya arkalıkla veya el ile nakledilecek muhtelif eşya ve emtia için beher tonu kırk kuruştur.

Te — Birinci ve ikinci maddelerde zikredilen emtia ve eşyanın vezin ameliyesi için beher tonu onikibuçuk kuruştur.

(15) Cim — Çuval derununda mevzu' veya dökme halde bulunan hububat ve patatesin vagondan kayıklara nakli beher tonu on kuruştur.

Dal — Mavnadan vagona vinç vasıtasıyla nakledilecek çuvala mevzu' çimento, tuğla, kiremit, teneke veya sandık derununda petrol beher tonu yirmibeş kuruştur.

Rı — Aynı eşya ve mevad arkalıkla tonu kırk kuruştur.

Sin — Tüccaran tarafından tevdi edilen hangi eşya ve emtia ne olursa olsun istif, tasnif ve elleme ücreti tonu on kuruştur.

Şın — Dökme halindeki hububatın çuvallara vaz'ı için tonu onikibuçuk kuruştur.

4 — Üçüncü maddede gösterilen tahmil ve tahliye ücuratı

on günde bir müteahhitlere Haydarpaşa veznesince tediye olunacaktır. Müteahhitler müdüriyet-i umumiye hidematı için gösterilecek lüzum üzerine hamal tedarik ve izamına mecbur olup bunlara müdüriyet-i umumiyenin muvakkat hamalları misullû ücret verilecektir. İşbu mukavelenamede musarrah olmayan hidemat için amele tedarikine ihtiyaç hasıl olduğu takdirde, müteahhitler bu amelenin tedarikiyle mükellef ve mukayyet olacaklardır; bunların yevmiyeleri müteahhitlerle Haydarpaşa limanı işletme müfettişi arasında bilitilâf tesbit ve tayin edilecektir.

5 — Merbut krokide gösterilmiş olan liman hududu dahilinde icra edilen tahmil ve ihraç ameliyesi dolayısıyla gerek müteahhitler gerekse müstahdemîn hiçbir kimseden bir şey talep ve tahsil etmeğe hak (16) ve selâhiyetleri olmayıp üçüncü maddede mezkûr fiyatlar müdüriyet-i umumiyece dördüncü maddede gösterildiği vechile Haydarpaşa veznesinden tediye olunacaktır. Ancak liman hududu haricine, yanı araba veya vapura nakliyat ücreti yüz kiloya kadar on kuruştur. Yüzelli kiloya kadar yirmi kuruş olarak tesbit edilmiş olup yüzelli kiloyu mütecaviz eşya ve emtia ücurat-ı nakliyesi müteahhitlerle tüccar beyninde tayin ve tahdit edilecektir. İhtilâf vukuunda liman müfettişi hakemdir.

6 — Müteahhit Ali Çavuşla Hasan Çavuş taahhüt eyledikleri hususatın tamami-i icrasını temin ve tehirden vikayesi zımnında kâfî miktarda hamal bulundurmayı taahhüt eyler. Müteahhitler istihdam ettikleri amelenin bir listesini liman müfettişliğine ita edecekler ve müstahdeminden icra edecekleri tebeddülâtı bildireceklerdir. Müteahhitler ifası iktiza eden hidematın icap ettirdiği miktarda hamal tedarik edemedikleri takdirde müdüriyet müteahhitlerin hesabına re'sen amele tedarik ve izhar edecektir. Gerek müteahhitler ve gerekse istihdam ettikleri ameleler halen mer'i ve âtiyen vaz' olunacak liman ve şömendüferlere ait bilcümle evamir ve nizamata harfiyen ittibaa mecburdurlar. Müteahhitlerin mevadd-ı müteahhit-bahanın ifası zımnında istihdam edecekleri hamalların hüsn-ü hal eshabından olmaları lâbuddur. Müstahdemîn tarafından sirkat ika veya diğer suretle cürüm irtikâp olunduğu takdirde müteahhitler idareye karşı mesul oldukları gibi cürümden mütevellit mesuliyet-i maddiye ve maliye kendilerine râcidir. Gerek müteahhitler gerek müstahdemîn tarafından cürüm ikası işbu mukavelename

ahkâmının feshini merasim-i kanuniye ifasına [ihtiyaç] görülmeksizin ayrıca bir sebeb-i kanuni olarak kabul edilmiştir.

(17) 7 — Haydarpaşa limanının kalem odalarıyla daire hududunu ve hudut dahilindeki abdesthaneleri tathir etmek müteahhitlerin hamallarına aittir.

8 — Müdüriyet-i umumiyece müteahhitlerin amelesine yatakhane ittihaz edilecek bir mahal gösterilecektir.

9 — İfay-ı hizmet esnasında müstahdeminin maruz kalacağı kazalardan tevellüt edecek kâffe-i mesuliyet-i maliye ve maddiye müteahhitlere aittir.

10 — Müteahhit Ali Çavuşla Hasan Çavuş intizam ve murakabe hususunda liman işletme müfettişiyle Haydarpaşa mevki müdürünün emrine tebaiyet ve mutavaata mecburdurlar.

11 — Müteahhit Ali Çavuşla Hasan Çavuş işbu mukavelenamenin imzasını müteakip ahkâm-ı mukavelenameye riayeti teminen Haydarpaşa Şömendüfer veznesine üçyüz Türk lirası evrak-ı nakdiye olarak tevdi edeceklerdir. Mebaliğ-i mevdua-i mezkûre mukavelename ahkâmına riayet edilmediği takdirde tazminat olarak ahz ve kabz olunacaktır.

12 — Müteahhitler tahmil ve tahliye ameliyesini hüsn suretle ifa etmeyip de sun' ve taksirler eseri olarak tüccarana ve idareye zarar ve ziyan tertip ettüp ettiği takdirde zarar-ı vâkiin edasıyla da ayrıca mükellef olacaklardır.

13 — Tahmil ve tahliye ameliye [sine] muhtes olan saatler de, nakliyat-ı ticariyenin icabatına göre liman işletme müfettişi tarafından tayin olunacaktır. Mezkûr saatler makam-ı müşarüleyhaca akşam saat dokuza kadar tahdit olunabilir. Ve bundan dolayı ayrıca bir ücret talep olunmayacaktır. Fakat akşam dokuzdan sonra icra olunacak tahmil ve ihraç (18) ameliyesine yüzde 10 kuruş zam olunacaktır. İşbu mukavelenamenin müddeti altı aydır.

14 — İşbu mukavelename Müdüriyet-i Umumiyenin rızası munzam olmadıkça âhare ciro edilemez.

15 — Müteahhitler tarafından ahkâm-ı mukavelenameye riayet edilmediği takdirde protesto keşidesiz vesair merasim-i kanuniyeye mahal görülmeksizin Müdüriyet-i Umumiye mukavelenameyi fesih selâhiyetini haizdir.

16 — İşbu mukavelename Haydarpaşa'da nüshateyn olarak tanzim ve teati kılınmıştır.

İmzalar

Anadolu-Bağdat Demiryolları Müdürü
Behiç

Hasan Çavuş

Ali Çavuş

DOKUMACI AMELESİYLE ESNAFI BEYNİNDE MÜN'AKİT İTİLÂFNAME SURETİ

Mamulâtın Cinsi	Zam Edilecek Miktarı kuruş	para	
80 - 100 santim pamuklu abaniye	1		
110 - 120 santim pamuklu abaniye	1	20	
bilumum ipeklilere	2	20	
100 - 105 santim sık ve kolanlı peştemala	5		(19)
100 - 105 santim seyrek ve kolansız peştemala	2	20	
110 - 120 santim sık kolanlı peştemala	7	20	
110 - 120 santim seyrek ve düz peştemala	5		
130 santim peştemala	10		
ipekli ve kolanlı peştemala büyük	10		
ipekli ve kolanlı peştemala küçük	5		
dokumanın beher arşınına Hamam İşleri	1		
akbaş	2	20	
kaba futa, kaba havlu, kaba çıkma	5		
ince futa, yedek havlu	10		
ince yedek mahreme	5		

DOLMABAHÇE HAVAGAZI ŞİRKETİ AMELESİYLE ŞİRKET-İ MEZKÛRE ARASINDA MÜN'AKİT İTİLÂFNAME SURETİDİR

Amele ile takarrür eden itilâf zabıtnamesi

Madde 1 — Vazife başında mecruh olan amele doktorun tayin ettiği zamana kadar meccanen tedavi olunacak ve yevmiyeleri tamam olarak verilecektir. Emraz-ı âdiye ile hastalanan ameleler dahi meccanen tedavi olunur. Ancak bunların hastalıklarının ilk üç günü için yevmiye verilmez. Hastalığı on güne kadar devam edenlere yarım ve bir aya kadar (20) tam yevmiye verilir. Bir aydan sonra yerine başka birisi tayin ve istirham edilir. Haftada bir defa Gazhaneye bir doktor gelecektir.

Madde 2 — Vefat eden amelenin techiz ve tekfin mesarifi olarak şirket tarafından ailesine maktuen kırk adet liray-ı Osmani verilecektir.

Madde 3 — Senede altı gün eyyam-ı resmiye-i tatiliyede çalışan ameleye çift ve çalışmayanlara tek yevmiye verilecektir.

Madde 4 — Amele ile takarrür eden itilâf üzerine iki ay zarfında muavenet sandığı nizamnamesini tanzim edecektir.

Madde 5 — Gerek ocaklarda çalışan ve gerek sair amelenin mesâî saatleri sabıkı vechile muhafaza olunmuştur. İşbu saat-i mesâiden fazla çalışan ameleye nisbeten fazla ücret verilecektir. Bir veya birkaç ocak söndürülmesi icap eder ise ocaklarda çalışan amele yüzyirmi kuruş ücretle avluda çalışacaktır.

Madde 6 — Fena havalarda çalışan ameleye ariyeten muşamba verilecektir.

Madde 7 — Gündelik ile çalışan amele-i muvakkate yevmiyesi yüz kuruş olacaktır. Yoklama defterine mukayyet bilumum amele yevmiyelerine itilâfnamenin tarih-i imzasından itibaren yüzde yirmi zamaim yapılacaktır.

Madde 8 — Sırf ihtiyacat-ı zâtiyelerine sarf olunmak şartıyla ameleye verilecek kok kömürü üzerinden bir tenzilât icra edilecektir.

Madde 9 — Hükûmet Gazhane arazisini şirkete sattığı vakit bekâr ameleye yatakhaneler yaptırılacaktır.

Madde 10 — Kanalizasyonlarda yani sokaklarda gaz mecarisinde (21) çalışan usta ve amelelere kanalizasyonlarda iş olmadığı vakit imkân derecesinde fabrika dahilinde iş itasına çalışılacaktır.

Müdür-i Umumi Mühendis Amele murahhasları

Laming Mobin Ali Cemal Halit Nuri İbrahim

İşbu itilâfname Dolmabahçe amele murahhaslarıyla şirket müdürü ve murahhası tarafından muvacehemde aynen kabul ve imza kılındı.

15 Kânunuevvel 339 Şehremaneti Şirketler Komiseri

M. Muzaffer

İSTİNYE DOK TAMİR HAVUZLARI VE TEZGÂHLARI AMELESİYLE ŞİRKET-İ MEZKÛRE ARASINDA MÜN'AKİT İTİLÂFNAME SURETİDİR

1 — Saait-i mesâi sekizdir. Fazla iş saatleri için âtideki mikyas üzerine hareket edilecektir.

Dokuz saat işten sonra gurub-u şemse kadar fazla iş saatleri için yüzde 25 zam.

Gurub-u şemsten nısf ül-leyle kadar fazla iş saatleri için yüzde 50 zam. Nısf ül-leylden sabah saat yediye kadar fazla iş saatleri için yüzde 100 zam.

2 — Şirket vazife başında kazazede olanlara müddet-i tedavilerince tam gündelik ita edecektir. Şayet kaza bir daha işçinin çalışamayacağı (22) kadar mühlik olursa, şirket vilâyet Sanayi Müdüriyetinin muvafakatı tahtında bir tazminat verecektir. Kaza vukuunda şirketçe tahkikat yapılacak ve şirket tabibinin raporuna istinat edilecektir.

3 — Şirket evvelden olduğu gibi şimdi de bir doktora malik olacak ve iş bu doktor haftada lâakal iki defa sabahleyin fabrikaya gelip hasta ameleyi muayene edecektir.

4 — Kanun-u mahsusla müeyyed eyyam-ı resmiye-i tatiliyenin altısında altı aydan beri vazifede olan amele tam gündelik alacaktır.

5 — Altı aydan beri vazifede olan bir işçinin esnay-ı vefatında ailesine şirket tarafından mesarif-i tedfiniye ita edilecektir.

(23) NE YAPILDI?

1 — Amele Birliği memlekete ve millete karşı yaptığı vazifeler meyanında İngiltere Amele Fırkası Reisi ve Başvekil Mister MacDonald üzerinde Türkler lehinde yaptığı hüsn-ü tasiri her vakit yad edilecektir. Lozan Muahedesinin tasdikinde Mister MacDonald'ın mühim ve muazzam bir tesiri olmuştur. Amele Birliği de Mister MacDonald üzerinde mühim ve hayırlı bir tesir yapmıştır.

2 — Çelik Kol namında bir gazetenin imtiyazını aldı.

Tramvaycılara:

Eski amele murahhasları amelenin itimadını kaybetmişti. Kendilerine serbest bir saha-i intihap bahş ederek Birlik 339 se-

nesi Mayısından 340 senesi Mayısına kadar ifay-ı vazife etmek üzere altı murahhas intihap etmeleri için azamî muavenet ve teshilât gösterdi. Maalesef murahhaslardan bir kısmı şahsî menfaatlerini umumî menfaate tercih ederek tesanüdü bozdular. Ameleye bir dereceye kadar sadık, fakat zayıf kalan diğer amele murahhasları şaşırdılar. Veya yanlış hareketlerde bulunarak zaten zayıf olan sun'î [sınıfi] ittihadı bozdular. Buna rağmen bu murahhaslar Tramvay Şirketinin istinaf-ı amele tahkikat mahkemesinde 42 mazul amelenin tekrar işe alınmasına, 385 amelenin cezalarını tahfifine, 480 amelenin şirketteki olan sair işlerinin teshiline ve kazanılmasına muvaffak oldular.

(24) Kalafat yeri, Arap Camii İnşaat-ı Bahriye amelesine Ticaret Birliği'nin umum müessesat-ı sınaiye nezdinde bu amele hakkında kefaletini temin ve yüzlercesine iş temin ettik.

Galata Rıhtım Eşyay-ı Zatiye Hamallarına:

Devlet ve milletin başına bir belây-i azîm olan, iktisadiyatımızı uçuruma sürükleyen âmillerin başlıcalarından olduğu bütün erbab-ı ticaret ve iktisatça tahakkuk etmiş bir keyfiyet bulunan sakîm ve köhne gedik kalesini yıkarak hamallık sahasında serbest bir iş fırsatı bahş ettik.

Bu muvaffakiyet diğer hamallara da teşmil edilmek niyetiyle numune olarak ihraz edilmiş idi. (Maalesef gedikli rüesanın Rüsumat müdiran-ı umuruyla pek fazla müttefik ül-efkâr olmaları ve bu sebebten dolayı Rüsumatın kendisinden ziyade ve alâkadar makamat-ı resmiye olan vilâyet, emanet ve polisten ziyade gedik usulünü müfritâne himaye etmesi, bu muvaffakiyetimizi pek az devam ettirdi.) Fakat şayan-ı şükrandır ki, başta Millet Meclisi Reis-i muhteremi beyefendi hazretleri olduğu halde, umum İstanbul meb'usları, gedik kalesini yıkıp asrî bir teşkilât yapmaklığın menafi-i iktisadiyemize daha muvafık olduğunu idrak etmişler ve bunun için çalışmakta bulunmuşlardır. Emanetçe derdest-i teşkil Umur-u İktisadiye Müdüriyetinin dahi yeni usullere tevfikan yapacağı serî icraattan da ümitvarız. Çünkü zulme kurban olan zatî hamallar beş aydan beri feci bir açlığa mahkûm edilmişlerdir.

Kaldırımcılara:

Aylardan beri işsiz kalan bu ameleye Birlik bütün kuvvet ve vesaitini (25) istimal ederek iş buldu. Bugün hepsi eskisine nisbetle daha rahat şeraîtle çalışmaktadırlar.

Bahçıvanlara:

Birlik İstanbul Vilâyeti, Şehremaneti, Maliye Vekâleti ve

Millet Meclisi âzây-ı kiramı nezdinde yapmış olduğu birçok teşebbüslerle sebze âşârının ilgasına çalıştı. Ve hükûmet-i cumhuriyenin isabet-i nazar ve fikr-i itilâfkâranesi sayesinde mezkûr âşâr dahi ilga edildi.

Garsonlara:

Türk işçilerinden garson yetiştirmek için bu meslekte sahib-i ihtisas Rum garsonları teşkilât altına alarak kendileriyle âtideki itilâfname imza edildi.

1 — Rum garsonlar birinci sınıf otel ve lokantalara 3, ikinci sınıf otel ve lokantalara 2 ve üçüncü sınıf otel ve lokantalara şimdilik birer ücretli Türk işçisi almayı taahhüt ederler.

2 — Altı ay sonra bu miktar yarı Türk ve yarı Rum garsonu olmak üzere tezyit edilecektir.

3 — Rum garsonları rüesası garsonluk nazariyatını da öğretmek üzere Türk işçilerine kurslar açmayı taahhüt ederler.

12 Eylül 339 Umum Garsonlar Murahhasları

Sarafim Evangilos Yani

(Men'-i Müskirat üzerine bu teşebbüs muvaffakiyetle yürümedi ise de, kanun-u memnuiyetin ref'i üzerine ihya edilecektir.)

(26) Seyyahin Türk Tercümanlarına:

Milli iktisat sahamızda pek büyük bir boşluk teşkil etmekte olan bu şubede dahi Birlik şu icraata muvaffak oldu:

Elif — Türk tercümanlarının adedini tezyit ve kendilerini teşkil etmek;

Be — Yüksek bir gaye ile tesis edilmiş olan Müstakbelin Cemiyetiyle aralarındaki ihtilâfı nez' etmek.

(Bu sahadaki muvaffakiyet pek parlaktır, fakat tercümanlar bu müzaheretin kıymetini takdir etmeyerek ve yapılan bu işleri az görerek Şehremanetine merbut esnaf (!) cemiyeti halinde yaşamak için Birlik'ten ayrılmışlardır. Bu eski arkadaşlarımızın muvaffakiyetlerini temenni etmemek elimizden gelmez.)

Gemicilere ve Ateşçilere:

Pek mağdur bir işçi sınıfı olan ve hayatını hakikaten kan, can pahasına kazanan bu işçiler bir araya toplandı. Teşkil edildi. Umum limanlar rüesasına ve umum yerli ve ecnebi vapur acenta ve kumpanyalarına tanıtıldı ve tavsiye edildi. Bini mütecaviz âzâsı işe gönderildi. Yunan, İtalya, İngiliz, Amerika bahriye federasyonlarının nizamat ve kanunları celp ettirilip tercüme ettirilmek ve bunların içinden memleketimiz için en muva-

fık olanları aynen veya tâdilen aldıktan sonra İktisat (Ticaret) ve Müdafaa-i Milliye vekâletleri nezdinde teşebbüsatta bulunup bir şekl-i kanunî kabul ettirmek için Birliğin uğraştığı sıralarda bu arkadaşlarımız da bazı dahilî ve ehemmiyetten tamamıyla âri sebepler neticesinde (27) Birlik'ten ayrıldılar ve esnaf cemiyeti halinde devam etmeğe çalışıyorlar. Muvaffak olmaları temenni olunur.

Ahırkapı Hamalları:

Bu işçilerden birçoklarını Tütün Rejisinin Ahırkapı'daki depolarına yerleştirdik.

İş Bürosu:

Birliğe mukayyet işsiz amelenin 70-80'ni fevcen, Anadolu şömendüferleri, İstinye havuzları, yol inşaatı, Tramvay, Şirket-i Hayriye, Gazhane, Rumeli şömendüferlerine, Haliç, Darıca Arslan Çimento Fabrikasına vesair müessesat-ı sınaiyeye yerleştirmiştir.

Zonguldak Amelesine:

Kendileri tarafından vâki olan talep üzerine Zonguldağa bir heyet-i murahhasa gönderildi. Oradaki vaziyeti pek feci buldu. Bu fecaat mezkûr havalinin meb'uslarının bile taht-ı tasdikindedir.

1 — Amele eziliyor, çünkü teşkilât yapmalarına müsaade edilmiyor.

2 — Vilâyet rüesay-ı idaresi hükûmet-i merkeziyeye vaktiyle yapmış oldukları yanlış telkinlerle basmakalıp ve hiçbir kıymet-i asriyesi olmayan ve Çin'deki amele teşkilâtlarının bile nizamnameleriyle mukayeseye tahammül edemeyecek olan bir nizamname istihsaline muvaffak oldular. Bunu ister istemez kabul edeceksiniz diye ameleye sunuyorlar, amele itiraz ettiği vakit azl ve ceza ediliyor. Ereğli Şirket-i Osmaniyesi müthiş olan nüfuz-u iktisadiyesiyle mezkûr havzada hâkim-i mutlak rolünü oynamaktadır; o havzada herkes (28) her şey bu nüfuzun zebunudur. Şirket-i mezkûre 1923 resmî bilançosunda on milyon Frank bir kâr kaydederken diğer taraftan ocaklarındaki zahiren sağ fakat aslen hasta sakat amelesinin şerait-i hayatiyesini ıslah etmemekteki taannüdü şayan-ı taaccübtür. Maden dairesi ıslaha muhtaçtır. Asrî zihniyetlere tamamıyla yabancıdır. İşçilere lâkayt bir üveybaba gibi muamele etmektedir. Amelenin dertleri dinlenmiyor. Tırnaklarıyla bir okka ekmeği kazanmak için çabalayan, kan ve ölüm terleri döken zavallı amelenin gündelikleri verilmiyor, hakları gasbediliyor. Bununla beraber Ma-

den Dairesi dertlerine çaresâz olmuyor. Amele rüesası olan maden çavuşları daima Maden Dairesine çağırılıp (İyilikleri için fazlaca amele işleriyle uğraşmamaları) kendilerine nasihat ediliyor. Zonguldak'taki rûesay-ı memurîn ameleden ziyade şirket direktörleriyle ve rüesasıyla temas ediyorlar. Amele bu vaziyetlerden müteessir oluyor. Ve kıskanıyor. Rüesay-i mezkûre hükûmetçe vazifelerine hitam verildiği anda şirkette daha rahat ve daha kazançlı bir iş bulacaklarından emin imişler gibi vaziyetler takınıyorlar. Bu filhakika vekâyi ile sabittir.

Velhasıl oradaki bulunan işçiler şuurludur. Vaziyetlerinin fecaatini tamamıyla anlıyorlar. Ve içleri ateş gibi cayır cayır yanıyor. Fakat hükûmet-i merkeziyenin de Zonguldak vilâyeti rüesasıyla aynı fikirde olduğunu zannederek kendisine hürmeten taleplerini gürültülü bir tarzda izhardan çekinmekle beraber gayet tabiî olan (ekmeğinden olmak) hissi de zahiri bir âmil-i sükûn olmaktadır. (29) Birlik birbuçuk ay devam eden tetkikatı neticesinde riyazî bir kat'iyetle ortaya atmaktan çekinmediği bu müddealarını müsbet vesaik ve dehalet mazbatalarını topladıktan sonra, bütün bu elim halleri yüzlerce raporlar, lâyihalar ve içtimâlar ile bu vaziyeti hiçbir vakit böyle bırakmaklığı arzu etmeyeceklerini yakınen bildiği ve vicdanlarından tamamıyla emin bulunduğu alâkadar vekâletlere, meb'usîn-i kiram ve Halk Fırkası rüesasına iblâğ ve tamim etti. Bu meseleyi takipten bir an geri kalmıyor. Geçenlerde Birlik merkez-i umumisine teşrif eden bir meb'us-u muhterem, önümüzdeki yaz esnasında bitaraf bir meb'usan heyet-i tahkikiyesinin Zonguldağa izamı mutasavver olduğunu söyledi. Daha evvel Mesâi Kanunu Millet Meclisinden çıkarılabilirse bunun dahi bu gayr-i matlup vaziyete hatime vereceği ve amelenin kendi arzu ettikleri gibi teşkilâta mazhar olmalarına imkân verileceği ağleb-i ihtimaldir.

Birlik murahhasları maalesef ve Zonguldak erkân-ı hükûmetinin başta Maden Dairesi olduğu halde yaptıkları tazyikat neticesinde gizli olarak yapmakta muztar kaldığı temaslarda umum amele rüesasına hükûmet-i muhtereme-i cumhuriyemizin kat'iyen bu halâtın devamına müsaade etmeyeceği ve ancak bunun hallinin bir zaman meselesi olduğunu kanaat-bahş bir tarzda telkin etmiş ve şimdi oranın onbinlerce amelesi gözlerini merkez-i hükûmete dikerek an-ı halâsın hulûlüne intizar ediyorlar.

Zonguldak Türk bünye-i iktisadiyesinde bir vicdan yarasıdır, onu tedavi her namuslu Türk'ün borcudur. (30)

§ Birliğin tarih-i teessüsünden bugüne kadar merkez-i umumiye 1.880 evrak gelmiş ve buna mukabil 4.771 evrak südur etmiştir.

§ Birliğin tarih-i teessüsünden Nisan 340 tarihine kadar varidat-ı umumiyesi (Vali ve Şehremini Vekili Haydar Beyin emanet veznesinden sulh nümayişi için Birliğe ita ettiği yirmi bin kuruş da dahil olduğu halde) 6.418.44 lira ve masarifat-ı umumiyesi de 6.398.39 liradır.

Birlik bugüne kadar beş bin adet miktarında beş cins eser neşretmiş ve bunları âzâsına ve harice meccanen tevzi etmiştir.

§ Kânunuevvel 339 ayı zarfında Birliğin mevcudiyeti meselesi muhtelif-fih oldu. Bu suitefehhüm, daima bir lisan-ı şükranla kendisinden bahsedeceğimiz merkez-i hükûmet-i cumhuriyemizin pek müşfikâne ve pederâne emirleriyle ve hassaten ümid-i zi-ruh-u mevcudiyetimiz Reisicumhur hazretlerinin metni kitapta münderiç pek kıymetli tahriratlarıyla izale edildi.

Bahusus bu ihtilâf üzerine Birlik merkez-i umumisine Halk Fırkası erkânından muhterem bir şahsiyetin yazmış olduğu âtideki sözlerden de bahsetmeyi faideli görüyoruz:

«Birliğin lâğvı gibi saçma havadislerden mütessir olmayarak teşkilâta devam ediniz. Esasen halk hükûmetinin en mühim umdelerinden birisi halkın en muhterem tabakasını teşkil eden işçilerin terfihidir. Hükûmet oturduğu dalı kesecek mevkide değildir. Teşkilâtta Bolşevik ruhu ve yabancı parmağı bulunmadığı müddetçe Amele Birliği hükûmetin gözbebeği olmakta daim kalacaktır.»

(31) Birlik gerek Millet Meclisi riyaset-i celilesine gerekse Ticaret Vekâletine takdim ettiği ariza ve istidalarla kendi mevcudiyeti ve Mesâi Kanununun tarz-ı tertibi hakkında istirhamlarda bulunduğundan bu istirhamlarının müsbet bir neticeye iktiran edeceğini ümit etmektedir.

Amele Birliği'nin birinci reisi Mehmet Beyin istifasından sonra hükûmetle münasebat-ı mütekabilesi şekl-i âti üzere cereyan ediyordu:

Madde 1 — Riyaset-i ûlânın şimdilik meskut kalıp riyaset-i saniyeye hükûmetin tavsiye edeceği bir zatın intihap ettirilmesi.

Madde 2 — Hükûmetin bu tavsiye-gerdesinin yapacağı tetkikat neticesinde amele prensiplerine muhalif olmamak şartıyla nizamnamede tadilât yaptırabilecekti.

Madde 3 — Gerek merkez-i umumî ve gerekse vilâyat heyet-i merkeziyelerine hükûmetin tavsiye edeceği birer âzâ intihap ettirebilecekti.

Madde 4 — Efkâr-ı umumiyeye arz edilecek bilumum beyanat-ı riyaset-i saniye tarafından yapılacaktı.

Madde 5 — Amele Birliği esasen cumhuriyetperver ve halkçıdır. Başka türlü olmasına da imkân olamaz.

Birlik 23 Teşrinisâni 339 kongresinden sonra balâdaki esasata, teati edilen vaadlere namuskârane ve harfi harfine riayet ederek çalışmak arzu etmekte ise de, hükûmet-i muhterem-i merkeziyenin fazla meşguliyeti, lâzım gelen karar ve kanunların bir an evvel çıkmasına mani olmakta olduğundan temenni olunur ki, hükûmet-i cumhuriye onbinlere baliğ olan fakir fıkara Türk işçilerinin istikbali ile alâkadar olan bu teşkilâta (32) çalışmak imkânını vermek için bir an evvel hayırhâh ve hayırkâr emirler versin.

T.C. Riyaseti
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti — İzmir - Göztepe
Adet 6/89 — 2.2.340

Dersaadette TAB Riyasetine,

C·— İktisat Vekâletince tanzim kılınan ve amele mesâilinin inzibatî, sıhhî, terbiyevî ve sırf hukukî olan aksam-ı esasiyesine müteallik Mesâî Kanunu lâyihası heyet-i vekilece tasvip ve TBMM'ne arz edilmiştir. Sendikalar ile grevlere müteallik hususatın da ikinci bir kanun lâyihası ile tesbit ve teklifi vekâlet-i müşarüleyhaca müstacelen tetkik ve takip edilmektedir.

Reisicumhur
Gazi M. Kemal

ALLAH BES BÂKİ HEVES

V. SONUÇ: TUAB GERÇEKTE NİÇİN KAPATILDI?

AB'ni daha sonraki Amele Teali Cemiyeti ile özdeş sanan Aclan Sayılgan, kitabında elindeki *özel arşiv*den *«1 Mayıs 1924 toplantısında... AB başkanı Şakir Rasim Cumhuriyet hükûmetini tenkid ederek 'amele hükûmeti işbaşına geçinceye kadar' mücadele edileceğini bildirmiştir,»* diye aktarıyor: *Türkiye'de Sol Hareketler 1871-1972* (İstanbul: Hareket Yay., 1972), s. 189.

Şakir Rasim'in o toplantıda böyle konuştuğu doğru olsa bile, bu bakış açısı, onu Lenin ve 3. Enternasyonal propagandacısı olarak gösteren Fransız İşgal Polisinin anlayışından (Ek I/1) daha sağlıklı değildir.

Gördük ki, Şakir Rasim anti-komünist ve oportünist bir işçi önderiydi. Gazi paşaya ve hükûmete yaranmak için çırpınmıştı. Buna karşın, kurduğu örgütün yaşatılmaması neden ileri gelmiş olabilir? Ankara hükûmetinin İstanbul, giderek bütün Türkiye işçi sınıfını böyle sadakatla kendisine bağlı kalacak bir örgütte toplamak istememesi, açıklanmak gerekir.

Gösterilen gerekçe, yani Cemiyetler Kanunu'nun birlik-federasyon'a izin vermemesi, sudan bir bahanedir. Aynı dönemde, örneğin esnaf cemiyetlerinin bir *heyet-i müttehide* halinde toplanmasına pekalâ gözyumulduğu gibi, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti de apaçık federatif bir yapıdaydı.

Bana öyle geliyor ki, asıl kapatılma nedeni, örgütüne nüfuzlu bir koruyucu bulmak isteyen Şakir Rasim'in yanlış ata oynamış olmasıdır. Bununla, başkanlığın Rauf Beye önerilmesini kastediyorum. 1924'te daha sonra Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı oluşturacak, Halk Fırkası'nın içindeki muhaliflerle ilişki kurmaya kalkması, onlar reddedince Refik İsmail'le anlaşmasına rağmen, Şakir Rasim'i hükûmetin gözünde tehlikeli ve kuşkulu bir kişi kılmıştır.

Sevgili Hocam Mete Tuncay'a, elinizdeki bu kitabı bitirmesine yakın Hakkı Tarık Us Kitaplığı'nda bulduğum «*Amele Birliği Ne Yaptı*» adlı risaleyi iletmiştim. Kitabın matbaaya verildikten sonraki halini okurken de kitapta yer aldığını sandığım önemli bir belgenin yokluğunu farkettim. Bu belge, «İstanbul Umum Amele Birliği»nin kurulduğu 20 Aralık 1922 (20 Kanun-u Evvel 338) de yayımlanan İlk Nizamnamesidir. Bu belge, Hakkı Tarık Us Kitaplığı'nda No: 7650 ve

İstanbul Umum Amele Birliği Nizamnamesidir
Evkaf-ı İslamiye Matbaası
1338-1341

künyesi ile kayıtlı bulunmaktadır. Elinizdeki belgesel çalışmada «İstanbul Umum Amele Birliği Nizamnamesi — Yapılan Tadilatın Tamimi» (Ek II/3) başlıklı metin, yukarıda referansını verdiğimiz Nizamnamenin değiştirilmesine ilişkin gazete haberidir.

İstanbul Umum Amele Birliği Nizamnamesi (I.U.A.B.N.) kırkbir madde halinde düzenlenmiştir. Bu nizamname yine elinizdeki kitapta «Türkiye Umum Amele Birliği Nizamnamesi (T.U.A.B.N.) (Ek III/2) ile kimi farklılıklar dışında aynı maddelerden oluşmaktadır. Zaten ikinci nizamname, birinci nizamnamenin 26 Teşrin-i Evvel 339'da tadil edilmiş biçimidir. Birincisinde faaliyet alanı 'İstanbul' ile sınırlıdır. İkinci nizamnamede ise genişleyen faaliyet alanına uygun olarak kapsam, 'Türkiye' biçiminde belirlenmiştir. Göze çarpan ikinci nokta; T.U.A.B.N. ile örgüt daha da merkezileşmiş ve örgüt merkezi denetimini her aşamada arttırmıştır. Örgüt, ilk nizamnamede kendini 'cemiyet' olarak nitelerken,

ikincisinde 'birlik' olarak nitelemiştir. Ayrıca, I.U.A.B.N. madde 2 (Nun) bölümünde yeralan;

> «Say ve amelden dolayı kazazede olan ve vazife başında hastalananların —aylıkçı ve gündelikçi olsun— tedavisini temin ve tabib raporuyla işe mübaşeretine kadar sermayedar tarafından yevmiyesinin tam olarak itasına çalışmak»

ve (sin) bölümünde yeralan;

> «Amele eyyam-ı mahsusasının amele tarafından tes'idini ihzar ve tanzim, temin eylemek»

ve 34. maddede yeralan;

> «Dernekler kudret-i maliyeleri müsait olduğu taktirde ameleye ve ailelerine izdivaç, yangın, vefat ve işsizlik gibi vukuatta yardım etmek üzere hasta komisyon ve teavün sandıkları teşkil edebilirler»

gibi işçi çıkarını gözetme amacındaki maddeler T.U.A.B.N.'nde yer almamıştır.

Madde 40'da ise «20 Kanun-u Evvel 338 tarihinde toplanan elli aded müessisanın ittifak-ı ârâsı ile tanzim ve kabul edilmiş(tir)...» diye yazmaktadır.

Bu tamamlayıcı belge, büyük olasılıkla tarafımdan, Tarih ve Toplum dergisinin ilerki aylardaki bir sayısında kısa bir sunuş yazısı ile yayımlanacaktır.

Mehmet Ö. Alkan

KAYNAKÇA

Baydar [Engin], Oya, **Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi** (1) (Frankfurt am. M.: Infògraph, 1982[2]).

Dumont, Paul, «Les organisations socialistes et la propagande communiste a Istanbul pendant l'occupation alliee: 1918 - 1922,» Études balkaniques, 1979/4, s. 31-51.

Kornienko, Radmir Platonoviç, «Türkiye'de İşçi Hareketleri, 1923 - 1939,» **Sosyalist Parti İçin Teori - Pratik Birliği**, Sayı 4, Nisan 1971, s. 48 - 70.

Naim [Çıladır], Ahmet, **Zonguldak Havzası: Uzun Mehmet'ten Bugüne Kadar** (İstanbul: Hüsnütabiat M., 1934).

Nesimi [Fatinoğlu], Abidin, **TKP'nde Anılar ve Değerlendirmeler 1909 - 1949** (İstanbul: Promete Yay., 1979).

Ökçün, Gündüz, **Türkiye İktisat Kongresi: 1923 - İzmir. Haberler Belgeler - Yorumlar** (Ankara: SBF Yay., 1968).

Toprak, Zafer, «İstanbul'da Amele Bayramları.»
I: Cumhuriyet Öncesi, **Tarih ve Toplum**, Sayı 41 (Mayıs 1987), s. 291-98.
II: Cumhuriyet'in İlk Yılları, **Tarih ve Toplum**, Sayı 43 (Temmuz 1987), s. 44-47.

Tunaya, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasal Partiler II: Mütareke Dönemi** (İstanbul: Hürriyet Vakfı Yay., 1986[2]).

Tunçay, Mete, **Türkiye'de Sol Akımlar 1908 - 1925** (Ankara: Bilgi Yay., 1978[3]).

Tunçay, Mete, **Eski Sol Üzerine Yeni Belgeler** (İstanbul: Belge Yay., 1982).

Mete Tunçay, 1936'da İstanbul'da doğdu. A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde okudu. Aynı kurumda 1961'de Siyasal Bilimler Doktoru, 1966'da da Siyasal Teoriler Doçenti oldu.

1961-63'te Rockefeller bursuyla Londra İktisat ve Siyasal Bilimler Okulu'nda incelemeler, 1967-69'da Ankara'daki Muhabere Okulu'nda ve Harb Tarihi Dairesi'nde askerlik yaptı. 1972-1973 yıllarında bir yıl süreyle DİSK'te araştırma uzmanlığı görevini yürüttü. 1974-75'te Kültür Bakanlığı Yayınlar ve Tanıtma Daire Başkanlığı'nda, 1975-77'de Millî Kütüphane Danışmanlığı'nda bulundu. 1979'da SSCB Bilimler Akademisi konuğu olarak Sovyetler Birliği'nde, 1979-80'de Fulbright bursuyla ABD'ndeki Stanford Üniversitesi Hoover Kurumu'nda araştırmalar yaptı. 1987-88'de Hür Berlin Üniversitesi Carl von Ossietzsky Profesörü oldu.

1967'de *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925* kitabını yayımladı (genişletilmiş 4'üncü basımı bu yıl yayınlarımız arasında çıkacak). 1981'de *TC'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931* kitabı basıldı. 1982'de (Sıkıyönetimce toplatılan ve mahkemede aklandığı halde imha edilen) *Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler* kitabı yayımlandı. 1983'te bazı yazılarını *Bilineceği Bilmek*'te topladı. Aynı yıl Şubat'ında 1402 sayılı yasa uyarınca üniversiteden çıkarıldı. 1984 başından beri aylık *Tarih ve Toplum* dergisini yönetiyor.

89.34.Y.0175.14

5.000 TL